

~~94~~
~~11 94~~

ASHUROVA NASIBA MUXAMMADIYEVNA

KREDIT-MODUL TIZIMIDA TALABALARNING O'QUV FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

(ingliz tili misolida)

MONOGRAFIYA

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

TERMIZ MUXANDISLIK-TEXNOLOGIYA
INSTITUTI

Ashurova Nasiba Muxammadiyevna

KREDIT-MODUL TIZIMIDA TALABALARNING O'QUV
FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH (ingliz tili misolida)

Monografiya

TERMIZ DAVLAT MUHANDISLIK VA
AGROTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI
AXBOROT-RESURS MARKAZI

INV. № 248

" 13 " 01 2025 yil

cof7a

Termiz - 2024

TERMIZ MUHANDISLIK
TEXNOLOGIYA INSTITUTI
AXBOROT-RESURS MARKAZI

INV. № 23661

" 26 " 06 2024

UO'K: 378.015.31 A 94

KBK: 74.58 A 94

Ashurova, N.M. Kredit-modul tizimida talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirish (ingliz tili misolida) [Termiz publishing center] / N.M. Ashurova .-Termiz: Termiz publishing center, 2024.-138b.

Mazkur monografiya Termiz muhandislik-texnologiya instituti talabalari, pedagogika instituti talabalari, o'qituvchilari, ilmiy izlanuvchilar uchun tavsiya etiladi

Mas'ul muharrir:

Pedagogika fanlari doktori, professor B.S.Abdullayeva

Texnik muharrir:

S. Eshqorayev

Taqrizchilar:

I.I.Nuriddinovna - **Pedagogika fanlari falsafa doktori**

M.Y.Abduvoxidovna **Pedagogika fanlari falsafa doktori**

Monografiya Termiz muhandislik-texnologiya instituti ilmiy-uslubiy kengashining 2024-yil 28-maydagi, 13/3-2 sonli bayonnomasi asosida nashrga tavsiya etiladi.

ISBN: 978-9910-9173-5-6

© Ashurova Nasiba Muxammadiyevna,

© "Termiz publishing center" 2024

Mundarija

1. KIRISH.....	3-4.
2.Kredit-modul tizimida talabalar o'quv faoliyatini takomillashtirishning pedagogik imkoniyatlari.....	5-19
3.Xorijiy mamlakatlarda va O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimida kredit-modul tizimini tashkil etilishi.....	19-33
4.Kredit-modul tizimida talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirishning didaktik asoslari.....	33-48
5. Birinchi bob bo'yicha xulosalar.....	48-49
II BOB. KREDIT-MODUL TA'LIMIDA TALABALARNING O'QUV FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH TIZIMI	
6. Kredit-modul tizimida talabalarning o'quv faoliyatini Ananaviy (statik) va dinamik bosqichda takomillashtirish.....	50-63
7.Kredit-modul tizimida talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirish modeli.....	63-80
8.Motivatsion treninglar, ESP va autentik materiallar asosida talabalarning kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirish...	80-91
9. Ikkinchi bob bo'yicha xulosalar.....	91-93
III BOB. KREDIT-MODUL TA'LIMIDA TALABALARNING O'QUV FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHNING SAMARADORLIGI	
10.Kredit-modul tizimida talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirishga yo'naltirilgan tajriba-sinov ishlarining mazmuni va asosiy bosqichlari.....	94-125
11. Uchinchi bob bo'yicha xulosalar.....	125-126
12. XULOSA.....	127-128
13. TAVSIYALAR.....	128-128
14. FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.....	129-137

KIRISH.

Monografiyaning dolzarbligi va zarurati. Jahon ta'lim sohasida kredit-modul tizimida talabalarining o'quv faoliyatini tashkil etilishining imkoniyatlarini kengaytirish texnologiyalari amaliyotga tatbiq etilmoqda. Oliy ta'lim muassasalarida talabalarining o'quv faoliyatini tashkil etilishi hamda kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning dasturiy metodik ta'minotini takomillashtirish hamda ijodiy faoliyatini rivojlantirish, ta'lim jarayonidagi o'quv faoliyati jarayonini muammo sifatida tahlil etish, ta'lim jarayonida intraktiv zamonaviy texnologiyalardan foydalanishlar amaliyotga tadbig etilmoqda. Dunyoning etakchi mamlakatlarida pedagogik mahoratni rivojlantirish, talabalarni ta'lim jarayonida innovasion texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, pedagogik jarayonlarda o'quv faoliyatini rivojlantirish, "O'qituvch talaba hamkorligi muhitini shakllantirish" bo'yicha yirik loyihalarni amaliyotga tadbig' etishga qaratilgan tizimli ishlar amalga oshirilmoqda.

Jahon ta'lim va ilmiy tadqiqot muassasalarida ta'lim dasturlarini amalga oshirishni kredit-modul tizimidan keng foydalanish, kreditlarni to'plash va o'tkazishning Osiyo - Tinch okeani tizimi (UCTS), Britaniya tizimi (SATS), Yevropa kredit-modul tizimi (YeCTS), universitet kreditlarini o'tkazishning eng keng tarqalgan tizimlarni takomillashtirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Talabalar va pedagoglarning faolligini tashkil etish, o'quv va ilmiy faoliyat uyg'unligini ta'minlash, ijtimoiy talablar va pedagogik faoliyat sharoitlarini moslashtirish bo'yicha olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlarga alohida e'tibor berilmoqda.

Respublikamizda so'nggi yillarda kredit-modulli ta'lim tizimiga o'tish, o'quv jarayonini jahon standartlar bilan moslashtirish, o'quv jarayonini talabalar uchun yanada aniqroq va tushunarli qilish, talabalarining o'quv faoliyatini jadallashtirishning shaxsiy va kasbiy, me'yoriy asoslari yaratilmoqda. "Respublikaning kamida 10 ta oliy o'quv yurtini xalqaro miqyosda tan olingan tashkilotlar reytingida birinchi 1000 ta o'rinni egallagan oliy o'quv yurtlari ro'yxatiga kiritish va asta-sekin oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini kredit-modulli tizimga o'tkazish" ustivor vazifa etib belgilangan. Buning natijasida bo'lajak

muhandislarning fanni o'rganishga bo'lgan ehtiyoji ortib talabalarning o'quv faoliyatida ta'lim olish imkoniyatlari kengayadi.

Mazkur yo'nalishda, 2019 yil 8-oktyabrdagi PF-5847-son "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" farmonlari, 2021 yil 24-dekabrdagi "Davlat oliy ta'lim muassasalarida akademik va tashkiliy-boshqaruv mustaqilligini ta'minlash bo'yicha chora tadbirlari to'g'risida"gi PQ-60son qarori, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022 yildagi PF-60-son "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" farmoni[4.] 2019 yil 8-oktyabrdagi PF-5847-son "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" farmonlari, 2018 yil 5- iyundagi PQ-3775-son "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"[6.] 2022 yil 6-iyuldagi PQ-307-son "2022-2026 yillarda O'zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasini amalga oshirish bo'yicha tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida", 2020 yil 12-avgustdagi PQ №4805 "Ijtimoiy fanlarda ya'ni ingliz yo'nalishlarida uzluksiz ta'lim sifatini va ilm fan natijalarini oshirish chora tadbirlari to'g'risida, qarorlari, 2020 yil 21-dekabrdagi 824-son avgustdagi "Oliy ta'lim muassasalarida kridit-model tizimini joriy etish to'g'risida" nizom shuningdek dissertatsiya faoliyatiga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy xujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga ushbu dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi.

I BOB. KREDIT-MODUL TIZIMIDA TALABALARNING O'QUV FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

1.1. Kredit-modul tizimida talabalar o'quv faoliyatini takomillashtirishning pedagogik imkoniyatlari

Bizga ma'lumki, hayotda ko'p narsalarning o'lchov birligi mavjud. Masalan, vaqt o'lchov birligi – sekund, uzunlik o'lchovi – metr, Massa – kilogram, suyuqlik – litr, elektr kuchlanish o'lchovi birligi – Volt, tok kuchi birligi -Amper. Shunda bir savol tug'iladi: ta'limning, xususan oliy ta'limning ham o'lchov birligi bormi? Aytishingiz mumkin, oliy ta'limning o'lchov birliklari bu bakalavr, magistratura va doktorantura deb. Lekin bular ta'limning o'lchov birliklari emas, balki uning bosqichlari hisoblanadi. Afsuski, hozirda mamlakatimizda oliy ta'limning talabalarni mutaxassis sifatida shakllanishini muntazam ravishda baholab boruvchi hamma uchun tushunarli bo'lgan o'lchov birligi mavjud emas edi.

Kredit-modul tizimi avvalambor, mamlakatimiz oliy ta'lim tizimiga ta'limning amaldagidan ko'ra ancha mukammal, zamonaviy lekin hamma uchun tushunarli bo'lgan o'lchov birligini olib kiradi. Unga ko'ra oliy ta'lim muassasalari o'quv dasturlari muayyan o'qish natijalarini ko'zlovchi turli fan va modullarga bo'linadi. Har bir fan yoki modul esa undagi o'qish yuklamasi miqdoriga qarab muayyan miqdordagi kreditlarda aks etadi. Masalan har bir fan o'rtacha 5, 6 yoki 7.5 kreditlarda aks etishi mumkin. Talaba esa har semestr, o'quv yilida muayyan miqdorda kreditlar to'plab borishi va tegishli miqdordagi kreditlarni to'plagandan so'ng unga bakalavr yoki magistratura darajasi berilishi belgilanadi.

ECTS kredit-modul tizimida bir yillik kreditlar miqdori 60 tani tashkil etadi. Bir o'quv yili 2 semestrda iborat ekanligini hisobga olsak, talaba o'qishi davomida har semestr 30 kredit to'plab borishi zarur. Bakalavr dasturi odatda 4 yil ekanligini hisobga olsak, talaba ushbu darajani qo'lga kiritish uchun jami 240 kredit, magistratura dasturini tugallash uchun esa 120 kredit to'plashi kerak bo'ladi.

Kreditlar shunchaki raqamlar emas. Har bir kredit talaba bajarishi kerak bo'lgan ma'lum miqdordagi o'qish yuklamasini va talaba buning natijasida muayyan o'qish natijalariga erishganligini bildiradi. Ya'ni,

ECTS kredit-modul tizimi tarkibi ikki zaruriy elementdan iborat: a) o'qish yuklamalari b) o'qish natijalari. Talaba shu elementlarni bajargandagina o'sha fan bo'yicha belgilangan miqdordagi kreditlarni qo'lga kiritishi mumkin.[135.]

ECTS kredit-modul tizimida 1 kredit o'rtacha 25-30 akademik soatlik o'qish yuklamasiga teng. Ya'ni talaba muayyan fandan tegishli kreditlarni qo'lga kiritishi uchun ma'lum miqdordagi o'qish yuklamasini ("learning workloads") bajarishi zarur. O'qish yuklamasi – bu talaba muayyan o'qish natijalariga erishishga qaratilgan barcha tizimli o'qish mashqlari va harakatlarini bajarish uchun kerak bo'ladigan vaqtdir.[67.] Bu degani yuqorida 1 kredit uchun belgilangan 25-30 soatlik o'qish yuklamasi – bu talaba fanni o'rganish uchun sarflashi ko'zda tutilayotgan jami o'qish harakatlar jamlanmasidir. Unga nafaqat dars vaqti, balki talabaning fanni o'rganish uchun uyda va kutubxonada sarflagan vaqti, imtihonlar vaqti, talaba ushbu fanni o'zlashtirish uchun barcha tizimli harakatlari vaqtini qamrab oladi.

1 kredit o'qish yuklamasi 25-30 soat oralig'ida aynan necha soat bo'lishini odatda har bir oliy ta'lim muassasalari o'zining ichki qoidalarida belgilaydi va bu qoidalar oliy ta'lim muassasalari veb sahifasida shaffof tarzda joylashtiriladi. Agar fan 6 kreditli fan bo'lsa, talaba ushbu fan bo'yicha belgilangan miqdordagi kreditlarni qo'lga kiritish uchun semestr davomida 150-180 soatlik o'qish yuklamasini bajarishi kerak bo'ladi ($25 \cdot 6 = 150$; $30 \cdot 6 = 180$). Shunday ekan kredit-modul tizimini joriy etgan oliy ta'lim muassasalarida talabalar har bir fan uchun belgilangan kreditlar miqdoriga qarab turib, o'qishlari hali boshlanmasdanoq har bir fanni o'qish va o'rganishga qancha vaqt sarflashlari kerakligi haqida tushunchaga ega bo'lishlari mumkin. Bu ham ta'limda shaffoflikning bir ko'rinishidir. Amaldagi oliy ta'lim tizimida esa talabalar odatda bunday ma'lumotga ega bo'lmaydi.[60.]

ECTS kredit-modul tizimida talaba fanlar va modullar bo'yicha kreditlarni qo'lga kiritishi uchun o'qish yuklamalarini bajarishning o'zi kifoya qilmaydi. U tegishli miqdordagi o'qish yuklamalarini bajargandan so'ng ular asosida muayyan o'qish natijalarini ham ko'rsata olishi zarur. O'qish natijalari – bu talaba o'quv yuklamalarini bajarish natijasida

o'rganishi, tushunishi va qila olishi kutilayotgan bilim va ko'nikma jamlanmasidir. ECTS kredit-modul tizimida har bir o'quv dasturi (bakalavr, magistratura), fan yoki modul o'zining o'qish natijalari oldindan aniq belgilab olinishi va bu o'qish natijalari ro'yhati talabalarga oldindan taqdim etilishi zarur. Shunda talabalar muayyan o'quv dasturi yoki undagi muayyan fanni o'rganish unga mutaxassis sifatida nimalar bera olishi haqida oldindan tushunchaga ega bo'lgan holda o'qishni boshlaydi. Shunda o'qish natijalari haqida oldindan ma'lumotga ega bo'lgan talaba ham, o'qituvchi ham dastur yoki semestr davomida barcha imkoniyatlarini shu natijalarga erishishga qaratadi.

Dastur yoki fan o'qish natijalari quyidagi asosiy savolga javob bera olishi kerak: talaba dasturni yoki undagi muayyan fanni tamomlagandan so'ng unda o'rgangan bilimlari asosida nimalar qila oladi yoki qila olishi kerak?

Ushbu savoldan kuzatganingizdek, o'qish natijalari – bu talaba dastur yoki undagi muayyan fan davomida qo'lga kiritgan bilimlar ro'yxatidan iborat emas, aksincha, unda talaba o'sha bilimlar asosida nimalar qila olishi ko'rsatilishi zarur. ECTS kredit-modul tizimidagi bu talab oliy ta'limga amaliy, pragmatik yondashuvni shakllantiradi.

Ko'rib turganingizdek, bunday o'qish elementlarida auditoriya soatlari bo'lmaydi. Lekin ECTS kredit-modul tizimida faoliyat yuritadigan universitetlar amaliyotini tahlil qilganimizda, ularning aksariyatida auditoriya soatiga ega bo'lgan fan va modullarda auditoriya va mustaqil o'qish soatlari nisbati o'rtacha 40 foizga 60 foiz ekanligini kuzatishimiz mumkin. Bu nisbat boshqacha qilib aytganda 1:1.5 ga to'g'ri keladi. Ya'ni talaba muayyan fan bo'yicha belgilangan har 1 soat dars uchun unga darsdan tashqarida bir yarim soat mustaqil o'qishi, tayyorlanishi kerak bo'ladi.

Bunda oliy ta'lim muassasalari 1 kredit uchun 30 soatlik o'qish yuklamasi belgilagan bo'lsa, undan 12 soati ($30 * 40 \% = 12$) auditoriya soatlari, 18 soati ($30 * 60 \% = 18$) esa talabaning mustaqil o'qish soatlariga to'g'ri keladi. Ushbu taqsimot asosida 6 kreditlik fan o'qish yuklamasini aniqlaydigan bo'lsak, talaba ushbu fan bo'yicha belgilangan kreditlarni qo'lga kiritish uchun semestr davomida 72 soat ($((30 * 6) * 40$

% = 72)) auditoriya darslarini, 108 soat ((30 * 6) * 60 % = 108)) uyda va kutubxonada mustaqil o'qish yuklamasini bajarishi kerak bo'ladi. ECTS kredit-modul tizimida bir auditoriya akademik soat 45-60 daqiqaga teng.

«O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi»da yuqori malakali muhandislarr tayyorlash borasida oliy ta'lim tizimi oldida bugungi kunda muammo hisoblangan o'z yechimini kutayotgan bir qator dolzarb vazifa va kamchiliklar mavjud ekanligi, shu jumladan: talabalarining fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, kerakli ma'lumotlarni mustaqil izlash va tahlil qilish ko'nikmalari shakllantirilmaganligi, o'quv adabiyotlarining muhandislar talab darajasida emasligi hanuzgach muammo bo'lib kelmoqda, mavjudlarining barchasi hoziri zamon talablari darajasiga javob bermayotganligi qayd etib o'tilgan. Bundan tashqari mazkur hujjatda, davlat va jamiyat oldida turgan muhim vazifalarni hal etishda mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga qodir, tashabbuskor, zamonaviy bilim va ko'nikmalarni o'zlashtiradigan, mustaqil yangicha fikrlaydigan fazilatlarga ega yoshlarni yaqori malakali muhandislar sifatida tayyorlash, bu borada yangicha zamon talab etadigan ta'limning yangi usullaridan foydalanish zarurati, boshqa xorijiy OTMLar singari Respublikamiz OTMLarida ham kredit-modul tizimiga bosqichma-bosqich o'tilishi ta'kidlangan va rejalashtirilgan Davlatimiz farmonlarida keltirilgan muammo va kamchiliklarni bartaraf etishning echimi sifatida kredit-modul ta'lim tizimi sharoitida talabalarining o'quv faoliyatini takomillashtirishni talab etmoqda. Respublikasi oliy ta'lim muassasalarida, kredit-modul ta'lim bo'yicha hozirgi vaqtda bir muncha ishlar qilinmoqda. Kredit-modul tizimi yuzasidan materiallarni o'rganishlarimiz shuni ko'rsatadiki, ushbu tizim barcha rivojlangan davlatlarda o'ziga xos xususiyatlarga ega. Kredit ta'lim tizimining samarasi va maqsadga muvofiqligi uning bir qancha taraqqiy etgan mamlakatlar ta'lim izimlarida ko'proq tarqalganligi va yaxshi natijalarga erishilganligi bilan asoslanadi, chunki ta'lim dasturlarining talabalarda mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilishi ijodiy faollikni va bilim olishga o'zini- o'zi rivojlantirish hamda kelgusida ta'lim sifatini oshishiga olib keladi talabalarni mustaqil ravishda ko'proq izlanishini talab etadi. Milliy kredit-modul ta'lim tizimida qanday qilib yuqori

samaradorlikka erishish mumkin?, degan savol barcha pedagoglarni bu tizimni o'rganishga qiziqadi. Bu muammolarni hal etish uchun ,kredit-modul tizimi sharoitida talabalar o'quv faoliyatini takomillashtirishdagi mavjud pedagogik muammoni bartaraf etish ilmiy izlanishlar olib borilib muammoning echimini aniqlashimiz ilmiy-tadqiqot ishimizda ochib berishimiz ni maqsad qildik echimini metodik asoslab berdik.

Bu borada daslab ilmiy izlanishlar olib brogan olimlarimizning tadqiqotlarini o'rganib chiqishdan boshladik.

Sh.Mustafaqulov va M.Sultonovlar ta'kidlashicha olimlarimiz ya'ni, Mualliflar, "Kredit-modul tamoyilida ikkita asosiy masalaga ahamiyat beriladi: 1. talabalarning mustaqil ishlashlarini ta'minlash; 2. talabalarning bilim ko'nikma malakalarini reyting asosida baholash", degan fikrlarni bildiradilar kredit-modul tizimi ta'limni tashkil etish jarayoni hisoblanib, o'qitishning modul texnologiyalari jamlanmasi va kredit o'lchovi asosida baholash modeli hisoblanadi. Uni bir butunlikda olib borish lozimligi hamda murakkab tizimli jarayon ekasligini asoslab berishgan.

B.Sh.Usmonov va R.A.Xabibullayevlar ilmiy tadqiqotlarida kredit moduli ta'lim platformasida tizim uchun ahamiyatli bo'lgan asosiy tushunchalarga to'xtalib o'tishgan. Olimlar fikriga ko'ra, kredit ta'lim tizimi o'quv jarayonini tashkil etishning yangicha shakli bo'lib, talabalarga o'z o'quv yo'nalishlarini muayyan chegarada belgilash imkonini beradgan, mustaqil va ijodiy bilim olishni rag'batlantirishga yo'naltiradilar hamda o'zlashtirilgan bilimlar hajmini kreditlarda o'lchanish lozimligi tashintirib berildi

M.U.Hasanova ilmiy maqolasida "Kredit-modul tizimi" – mustaqil ta'lim olishga qaratilgan va individuallik asosida bilimni ijodiy o'zlashtirish, o'quv jarayonini qat'iy belgilangan holda ta'lim yo'lini tanlash va kredit holida bilim hajmini belgilovchi tizimi ekanligi asoslab berildi.

M.G'.Jumanova Ushbu tizim hozirgi kunda rivojlangan mamlakatlar ta'limida umumiy yo'lga qo'yilgan, vaqt sinovlarida o'zini yetarlicha oqlagan va bir-biridan farq qiluvchi, lekin bir-birini o'zaro to'ldiruvchi ikkita – modul va kredit o'qitish texnologiyalarini birlashtirishidan hosil bo'lgan" degan fikrlar ilgari surilgan

E.N.Solovova modul tushunchasiga quyidagicha aniqlik kiritadi: **modul** – boshqa modulli kurslar bilan bevosita bog'lana oladigan, zaruriyat tug'ilganda ichki strukturaning dastlabki moslashuvchanligi hisobiga mazmun, shakl, hajm bo'yicha ichki strukturasini o'zgartirishga qodir, turli ta'limiy trayektoriyalarini qurish uchun yetarli muhim dastur va o'quv-uslubiy ta'minotga ega bo'lgan kurs yoki uning avtonom qismidir. Ushbu tadqiqotda o'quv moduli nisbatan avtonom tuzilma, o'quv materialining mantiqiy to'liq birligi, maqsadlarda ifodalangan natija, axborot banki, uslubiy rahbarlik va nazorat tizimi sifatida bayon etiladi.

L.K.Iliyeva quyidagi fikrlarni bildiradi: "Modul" atamasi pedagogik tadqiqotlarda turli ma'nolarga ega. "Modul" qandaydir sistema, qurilma, tashkilotning ma'lum darajadagi mustaqil qismi. Modul – ta'lim mazmuni va jarayoni aspektlarini o'zida birlashtirgan didaktik loyiha. *Kredit* – talabaning fanlarni o'qib-o'rganishi uchun sarflangan vaqtning o'lchov birligidir. Ma'lumki, hozirgi vaqtda sharoitdan kelib chiqib modulli o'qitish usullaridan keng foydalanilmoqda. Mazkur jarayon avvalo ilmiy tushunchalar izohini to'g'ri tushunishni talab etadi.

E.N.Solovova, *modulli o'qitish vositalari* 1. o'quv modullari va xorijiy til bo'yicha modul dasturlari, 2. nazorat tizimi - test nazorati materiallari, talabalar bilimini reyting asosida baholashdan iborat, deb yozgan. Bundan tashqari muallif o'zining ishida modulli o'qitish va boshqa o'qitish turlari o'rtasidagi asosiy farqlar quyidagilardan iboratligini ko'rsatib o'tgan:

E.G.Nikitina fikriga ko'ra, "*modulli ta'lim* – aniq ishlab chiqilgan o'qitish texnologiyasi bo'lib, ta'lim mazmunini tizimlashtirish va mantiqiy tugallangan o'quv birliklari – modullar bilan ta'lim oluvchilar ishini tashkil etishni, modulni o'zlashtirish orqali talabalar o'zlashtirishi kerak bo'lgan o'quv maqsadlarini, bilim, ko'nikma va malakalarni belgilashni, o'quv materialini o'zlashtirish darajalarini tanlashni va sifatini nazorat qilishni o'z ichiga oladi" o'qitish mazmuni to'liq, mustaqil, murakkab modullarda taqdim etilgan bo'lib, ular bir vaqtning o'zida ma'lumotlar banki va uni o'zlashtirish uchun uslubiy qo'llanma hisoblanadi; o'qituvchi va talabaning ta'lim jarayonida o'zaro hamkorligi tubdan boshqaca asosda amalga oshiriladi - modullar yordamida o'quvchilarning har bir pedagogik

uchrashuvga dastlabki tayyorgarlikning ma'lum darajasiga ongli mustaqil erishishlari ta'minlanadi;

modulli ta'limning mohiyati o'quv jarayonida o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi ustuvor subyekt-subyekt munosabatlariga muqarrar rioya qilishni talab etadi.

Kredit-modul tizimi talabalarning ta'limga yangicha munosabatda bo'lishlarini va mustaqil ishlashlarini ta'minlaydi. Ta'limning sifati va samaradorligi talabalarni ushbu jarayonga tayyorlashdan kelib chiqadi. Bu borada keyingi sahifalarda mufassal fikr-mulohazalar yuritilgan. Kredit-modul tizimida talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirishning xususiyatlari, pedagogik imkoniyatlari o'zgardi. Sharoitdan kelib chiqib, yuqorida ta'kidlanganidek, mazkur masala o'z yechimini kutmoqda. Shu munosabat bilan avvalo, kredit-modul tizimi sharoitida talabalar o'quv faoliyatini takomillashtirishning pedagogik-psixologik asoslariga to'xtalib o'tishni lozim, deb topdik. Zero, nazariya doimo birlamchi, amaliyot uning mahsuli hisoblangan.

B.B.Karabayev dissertatsiya tadqiqotida, modul texnologiyasini tatbiq etish o'quv jarayonida talabalarning mustaqil ish ko'nikma va malakalarini jadal sur'atda egallashga yo'naltiradi, o'quv faoliyati subyekti sifatida ta'lim oluvchilarni rivojlantirish uchun mustaqil ta'limning pedagogik faoliyati hisobidan katta imkoniyatlar beradi, degan fikrga keladi Keyinchalik shaxsiy-faoliyat yondashuvi doirasida

I.A.Zimnyaya, A.A.Leontyev, A.K.Markova va boshqalar shaxsiy va faoliyat komponentlari o'rtasidagi munosabatni hisobga olgan holda o'quvchining o'quv va kognitiv faoliyati ko'rib chiqildi

Y.A.Yevseeva fikriga ko'ra, faoliyat tushunchasi keng ma'noda mazmuni maqsadli o'zgarish yoki o'zgartirishdan iborat bo'lgan atrof olamdagi obyektlarga faol munosabatning o'ziga xos insoniy shaklini aniqlash uchun qo'llaniladi. Shaxsning shakllanishi uchun faoliyatning muhimligi L.S.Vigotskiy, V.V.Davidov, A.N.Leontyevlarning tadqiqot ishlarida ochib berilgan. Faoliyatni mazkur tadqiqot uchun yaxlit jarayon sifatida taqdim etish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Faoliyat davomida kechadigan miqdoriy va sifat o'zgarishlarining har qanday jarayoni uning

tuzilmaviy komponentlari va ularning samarali faoliyat ko'rsatish mexanizmlarining aniq majmuidan tashkil topgan tizimdir

I.G.Kalinina o'z tadqiqotlarida, faoliyatni haqiqatni o'zlashtirish usuli sifatida talqin qilib, uning quyidagi bir qator turlarini ajratadi: bilishga asoslangan, qayta quruvchi, maqsadga yo'naltirilgan, muloqot faoliyati kabilar.

V.V.Belich o'z ishlarida "mehnat va o'yinning mohiyati, mazmuni, **xarakterli** xususiyatlarini o'rganar ekan, ularni mustaqil tashkil etiladigan shaxs faoliyatining yetakchi turlari deya e'tirof etadi". Muallifning yondashuviga ko'ra, bilish faoliyati ularning hosilasi hisoblanadi.

B.P.Yesipov va A.V.Usovalarning ishlarida bilish faoliyatining mazmuni nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan va quyidagi ikki guruhga ajratilgan: 1) mustaqil ish; 2) o'qituvchining rahbarligida tashkil etiladigan faoliyat.

L.S.Vigotskiy va S.L.Rubinshteynlarning fikrlariga ko'ra, faoliyat shaxs rivojlanishining muhim asosi bo'lgan psixologik xususiyatlar hamda shaxs ijtimoiy shakllanishining asosiy sharti sanaladi. Shu sababli pedagogika uchun faoliyatdan tashqarida o'quv-bilish vazifalarini bajarish mumkin emas. Yangi bilimlar va ko'nikmalar qo'shilishi orqali shakllanadigan subyekt tajribasi ushbu faoliyat predmeti bo'lib xizmat qiladi.

N.F.Koryakovseva ta'kidlashicha, ta'limning shaxsga yo'naltirilgan rivojlanish paradigmasi shaxsning rivojlanishi uchun asos ekanligini belgilaydi. Ma'lumki, talaba shaxsining xususiyatlarini shakllantiradigan, rivojlantiradigan va amalga oshiradigan mazkur muhit o'quv faoliyati hisoblanadi. Talabaning samarali o'quv faoliyati subyekt hisoblangan muhim faoliyat sifatlariga quyidagilar kiradi: kognitiv, uslubiy mantiqiy, konstruktiv, ijodiy, interaktiv, affektiv (empatik), avtonom va mas'uliyat. Ushbu xususiyatlarning ta'lim mazmuniga proyeksiyasi ta'lim muhitida talabaning o'zini- o'zi shakllantirishi va o'zini o'zi anglashi uchun shart-sharoitlar va samarali o'quv faoliyatini takomillashtirish mexanizmi bilan ta'minlaydi.

B.S.Abdullayeva o'zining dissertatsiya ishida "O'quv faoliyatida o'zini o'zi boshqarish talabaning shaxsiy faoliyatini idora qilishga kafolat

beradi. O'qish bilish jarayoni sifatida motivatsion mo'ljal, irodaviy boshqaruv va baholash kabi tarkibiy qismlardan iboratdir. O'quv faoliyati usullari tizimini egallash ta'limoti tadqiqot ishining nazariy jihatini ko'rsatib beradi. O'quv faoliyati usullarini o'zi boshqarish faoliyatini rejalashtirish, o'zini o'zi nazorat qilish, professional qiziqish, shaxsiy diqqat, o'zini o'zi boshqarish usullarining ko'chishini qamrab oladi".

Y.K.Babanskiyning ta'kidlashicha, "o'quv faoliyati - bu o'z mazmuni bo'yicha ilmiy tushunchalar sohasidagi umumlashgan harakat usullarini egallashga yo'naltirilgan faoliyatdir". O'quv faoliyatining mohiyatini aniqlaydigan juda aniq va tushunarli talqin I.I.Ilyosov ta'kidlaganidek, o'quv faoliyatida o'quv ko'nikmalarini shakllantirish sodir bo'ladi: "O'quv faoliyati - bu faoliyat mahsulini olishga emas, balki o'z- o'zini o'zlashtirishga qaratilgan amaliy yoki nazariy mehnat (o'yin) faoliyati va ularning mahsuloti - faoliyatning tarkibiy qismlari haqidagi bilimlarni o'zlashtirish va ularni amalga oshirish ko'nikma va malakalarini o'zlashtirishdir" T.V.Ledovskayadan iqtibos olindi .

I.A.Zimnyaya , ta'limning boshqa shakllari bilan solishtirganda o'ziga xos xususiyatga ega bo'lgan ta'lim faoliyatining muhim xususiyatlarini shakllantiradi: o'quv materialini o'zlashtirish va pedagogik muammoni bartaraf etishga e'tibor berish;

umumiy harakat usullari va ilmiy tushunchalarni ishlab chiqishga e'tibor qaratish;

A.A.Andreeva fikriga ko'ra, talabalarda o'quv faoliyatining ijobiy natijalari orqali stressga chidamlilik ta'minlanadi . Jumladan, talabalarining o'quv faoliyatiga ijobiy munosabati deganda, o'quvchining ongli tanlangan, faolligi tushuniladi va hissiy tomondan uni qabul qilishi, mazmunan - rivojlanish jarayonida namoyon bo'ladigan motivlarning uyg'unligi bilan tavsiflanadi. Muallif talabaning o'quv faoliyatida subyektiv va obyektiv omillarni keltirib o'tadi hamda chidamlilik va turg'unlikni aniqlaydi. Ma'lumki, kredit-modul ta'limi sharoitida talabalarining o'quv faoliyatini doimiy takomillashtirishda pedagogik-psixologik omillarni tegishli hisobga olish maqsadga muvofiqdir: Ta'lim jarayonida talaba shaxsi: o'ylaydi, his qiladi, biladi, faoliyat yuritadi va u alohida e'tiborga molik. Til o'rganishga ijodiy

motivatsiyaning mavjudligi. Predmetlararo aloqaning o'zaro munosabatlar va akademik hamda texnik muloqot vositalariga ta'siri. Muloqot jarayonida kommunikantlarning bir-birlarini o'zaro tushunishlarining ta'minlanishidir.

Xorijiy tillarni o'rgatishda lingvodidaktika psixolingvistika qonuniyatlariga tayanadi, chunki ta'lim jarayonining samarali tashkil etilishi ko'pgina pedagogik- psixologik omillarga bog'liq. Sababi ushbu fanning tadqiqot obyekti talaba va ta'lim jarayoni hisoblanadi. Bundan tashqari, xorijiy tillarni o'rgatish-o'qitishda talabaning psixofiziologik yosh xususiyatlari, tiplari alohida o'rin tutadi. Ma'lumki, har qanday yoshning o'ziga xos jihatlari mavjud bo'lib, bu alohida yondashuvni talab etadi. Bu boradagi fikr-mulohazalar bir qator olimlar ilmiy ishlarida mufassal bayon etilgan.

Kredit-modul tizimi sharoitida talabalarning o'quv faoliyatini Takomillashtirishning xususiyatlari va pedagogik imkoniyatlariborasidagi izlanishlarimiz jarayonida quyidagilarni o'rgandik. Individual yondashuv asosan ijodiy topshiriqlarni bajarishga yo'naltiriladi. Har bir talaba o'zining individual (jismoniy, psixik va b.) xususiyatlariga ega bo'lib, ushbu xususiyatlar uning o'quv faoliyatiga katta ta'sir ko'rsatadi.

T.Q.Sattorovning fikrini keltirib o'tishni joiz deb topdik. **Assotsiatsiya** deganda, inson ongida turli tasavvurlar orasidagi bog'lanish tushuniladi. Istalgan bir tasavvur boshqasini qo'zg'ashi, ya'ni u bilan bog'lanish hosil qilishi mumkin. Tasavvur shakllangandan so'ng, u inson ongida uzoq muddat saqlanadi va keyinchalik inson biron vaziyatga duch kelganida, mavjud tasavvur bilan umumiylik va o'xshashlik bo'lsa, avvalgini qo'zg'ashi kuzatiladi. Mazkur nazariyadan kelib chiqib, shunday metodik xulosaga keldikki, har bir o'zlashtiriladigan hodisa (qo'zg'ovchi) bosh miya qobig'ida o'zining izini qoldiradi. Nutq faoliyatida qoldirilgan ushbu izlar – avval o'rganilgan hodisalar yangilari bilan bog'lanish hosil qilib boradi.

M.A.Reunova "Taym-menejment" pedagogik texnologiyasini universitet talabasi o'zining o'quv faoliyatini o'zi tashkil etishi vositasi sifatida o'rgangan va uning kognitiv, aksiologik va faoliyatli komponentlarini aniqlagan.

A.F.Beryozin fikriga ko'ra, o'quv faoliyatining oliy shakli mustaqil o'quv faoliyati hisoblanadi va mustaqil ta'lim olish, maqsadlarni mustaqil qo'yish, mustaqil tashkil etish, mustaqil nazorat qilish hamda unga erishish anglanadi. Mustaqil o'quv faoliyati jarayonida talabalar, ya'ni bo'lajak psixologlarning subyektililigini rivojlantirish, OTMda psixologlarni kasbiy tayyorlashda mustaqil ishning muhim shakllariga psixologik kundalik yuritish, vaziyatni psixologik tahlili, psixologik vazifalarni yechish, o'zini tadqiq etishga topshiriq kabilarga alohida e'tibor qaratgan va mustaqil o'quv faoliyatini tashkil etishning psixologik ta'minotini ishlab chiqqan. A.N.Bukina ilmiy tadqiqot ishida talabalarning o'quv faoliyati ijobiy motivatsiyasini tarbiyalash (texnika OTM misolida) maxsus fanlarni o'rganishning shaxsiy motivlarga kiruvchi murakkab tuzilishi va bo'lajak muhandis faoliyati uchun zarur shaxs sifatlarini tarbiyalash zaruriyati yuzasidan tavsiyalar bergan.

G.M.Burdenyuk tomonidan yozilgan dissertatsiyada katta yoshlilar xorijiy til ta'limida mustaqil o'quv faoliyatini boshqarish, talabalarning mustaqil o'quv faoliyati ko'nikmalarini shakllantirish tadqiq etilgan.

N.M.Ahmedovaning ilmiy-tadqiqot ishida ta'kidlanishicha, "Faoliyat bitta motiv bilan emas, balki ularning murakkab birikmasi bilan uyg'otiladi, shuning uchun yetakchi (mazmun hosil qiluvchi) motiv hamda bo'ysunuvchi (rag'batlash vazifasini bajaradigan) motivlar ajratib ko'rsatiladi. Har qanday faoliyat uchun motiv tizim hosil qiluvchi tarkibiy qism sifatida gavdalanadi".

R.L.Oxford va J.Shearinlar ilmiy maqolasida, "motivatsiya ikkinchi til va xorijiy tillarni muvoffaqiyatli o'zlashtirishda eng muhim omillardan biri" ekanligi ta'kidlanadi *Motivatsiya* – insonni harakatga keltiruvchi barcha omillarning majmui sifatida ifodalanishi mumkin. *Motivatsiya* – murakkab tuzilma, faoliyatni harakatlantiruvchi kuchlar majmui bo'lib, u o'zini mayllar, maqsadlar, ideallar ko'rinishida namoyon qiladi va inson faoliyatini bevosita aniqlab, boshqarib turadi.

Ta'lim sohasida motivatsiya masalalari haqida xorij olimlari, jumladan, G.Ollport, E.Torndayk, Bruner, G.Levald, G.Rozenfeldlar, G.Crookes va R.V.Shmidt, E.Ushida ("Online til kurslarida ikkinchi til o'rganishda talabalar munosabati va motivatsiyalarining ro'li"), Z.Dornyei,

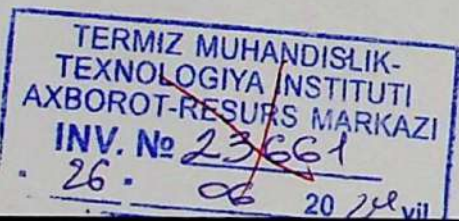
R.S.Gardner va boshqalarning fikrlari mavjud. Xarmer motivatsiyani “biror kishini ma’lum bir harakat yo’nalishini davom ettirishga undaydigan o’ziga xos ichki turtki”, deb ta’riflaydi. Faoliyat davomida motivatsiyaning roli muqarrar. Talabalar faoliyatdan zavqlanishlari va yakuniy maqsadga erishishlari uchun imkon qadar g’ayratli bo’lishlari kerak.

Jahon psixologiyasi fanida aql-zakovat muammosi alohida ahamiyat kasb etadi. Jumladan, iste’dod, qadriyat, ma’naviyat hamda aql-zakovat etnopsixologik nuqtai nazardan millat ko’zgusi hisoblanadi. Zero, fuqorolik jamiyatida iste’dod, aql, axloq va ma’naviyatga nisbatan e’tiborning kamayishi fan va texnika rivojining pasayishiga olib keladi. Davlat va jamiyat rivojlanishining asosiy omili – mamlakatga mantiqiy fikrlovchi, intellektual, vatanparvar shaxslarning yetishib chiqishidir. O’zbekiston Respublikasida talaba yoshlarning bilim olishlarini tizimli va maqsadli tashkil etish, ularni jamiyatning faol a’zosi sifatida faoliyat ko’rsatishlariga erishish, eng avvalo, mazkur masalaning dolzarb pedagogik- psixologik muammo sifatida keng ko’lamli va chuqur tadqiq etilishini taqozo etadi. Mazkur muammoni bartaraf etishga qaratilgan bir qator vazifalarni hal qilish zarurligini talab qiladi. Jumladan, mustaqil o’quv faoliyatini izchil tashkil etishning pedagogik ta’minotini boyitish, o’quv faoliyati ijodiy motivatsiyasini maqsadli shakllantirish hamda xorijiy tilning kommunikativ, adaptiv va modellashtirish darajasini shaxsiy motivlarga frontal moslashtirishdan iborat. Talabalarga xorijiy til va madaniyat qonuniyatlarini puxta o’rgatish orqali ularning har qaysisiga xos bo’lgan individual xususiyatlar, ichki kuch-quvvat, yashirin shaxsiy imkoniyatlarini ochish, qobiliyatlarini takomillashtirish, ta’sir o’tkazuvchi omilkor vositalar topish, ya’ni ularni jamiyat talab-ehtiyoji, rivoji imkoniyatiga mos ravishda yo’naltirish, ularga xorij tajribalarini egallash bo’yicha oqilona ko’rsatmalar berish, muayyan yo’nalishga solish maqsadga muvofiqdir. Ushbu harakatlar xalqlarning azaliy orzu-umidlari, istiqbol rejalari, hohish-irodalarining ushalish negizi bo’ib kelgan.

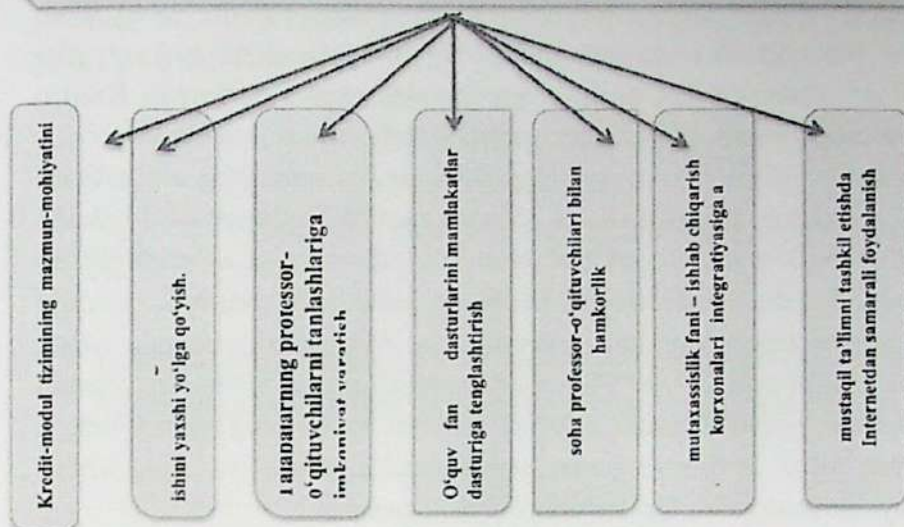
Xorijiy til ta’limida ijodiy faollik, mustaqil qaror qabul qilish malakasi, alohida shaxsga yo’naltirilgan yondashuv, o’zgaruvchan sharoitga tezda moslashish, tashabbus va o’z-o’zini boshqarish kabilar

ustuvor hisoblanadi. Xorijiy tillarni o'rganish jarayonida o'quvchi-talabalarning ijtimoiy voqelik hodisalariga to'g'ri baho bera olishlari, ijtimoiy o'zgarishlar xususida shaxsiy fikrga ega bo'lishlari, muammolarni ko'ra bilishlari, masalaga mantiqiy yondashishlari va shu kabi qator ma'naviy-madaniy xislatlari rivojlantiriladi. Talabalarning psixofiziologik yosh xususiyatlari, tiplari, qobiliyatlari va til tajribalarini hisobga oish hamda ularda til o'rganishga ijodiy motivatsiyani maqsadli shakllantirish orqali kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishning shart-sharoitlari, omillarini aniqlashga imkoniyat yaratadi va kelgusida umumiy kompetentlikka erishishlariga yordam beradi. Kredit-modul tizimida talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirishga g'ov bo'layotgan to'siqlarni keltirib o'tish lozim:

- mazkur tizim mohiyatini OTMlardagi ba'zi rahbarlar va professor- o'qituvchilarning to'liq tushunib yetmasligi,
- talabalarning fanni, o'qituvchini tanlashlarining yaxshi yo'lga qo'yilmaganligi,
- fan dasturlarining xorijiy tajribaga asoslanmaganligi,
- o'quv adabiyotlarining kredit-modul tizimi uchun yetarli emasligi,
- xorijiy til – mutaxassislik fani – ishlab chiqarish korxonalari integratsiyasi samarali tashkil etilmaganligi,
- TMI va mustaqil ta'limni tashkil etishdagi ba'zi kamchiliklar.



talabalarining o'quv faoliyatini takomillashtirishga g'ov bo'layotgan



muammoni bartaraf etish uchun quyidagi tavsiyalarni ishlab chiqdik:

1. Kredit-modul tizimining mazmun-mohiyatini va Respublika OTMlari uchun sifat manbai ekanligini tushunib yetish.
2. OTMda Registrator ofis va tyutorlar ishini yaxshi yo'lga qo'yish.
3. Talabalarining moslashishlari, fanni va professor o'qituvchilarni tanlashlariga imkoniyat yaratish hamda sog'lom muhitni shakllantirish.
4. O'quv fan dasturlarini milliy sharoitni hisobga olib rivojlangan mamlakatlar dasturiga tenglashtirish.
5. Xorijiy tildan dastur va darsliklar tuzishda mutaxassislik fanlari uzviyligini ta'minlash, soha professor-o'qituvchilari bilan hamkorlik qilish.
6. Kredit-modul tizimida ichki va tashqi omillar, xususan, integrativ yondashuvga, ya'ni xorijiy til – mutaxassislik fani – ishlab chiqarish korxonalari integratitsiyasiga amal qilish.
7. TMI va mustaqil ta'limni tashkil etishda Internetdan samarali foydalanish, ya'ni ma'lumotlarni qidirib topish, qayta ishlash va boshqaga uzatish maqsadga muvofiq.
8. TMI va mustaqil ta'limni tashkil etishdagi ba'zi kamchiliklar.

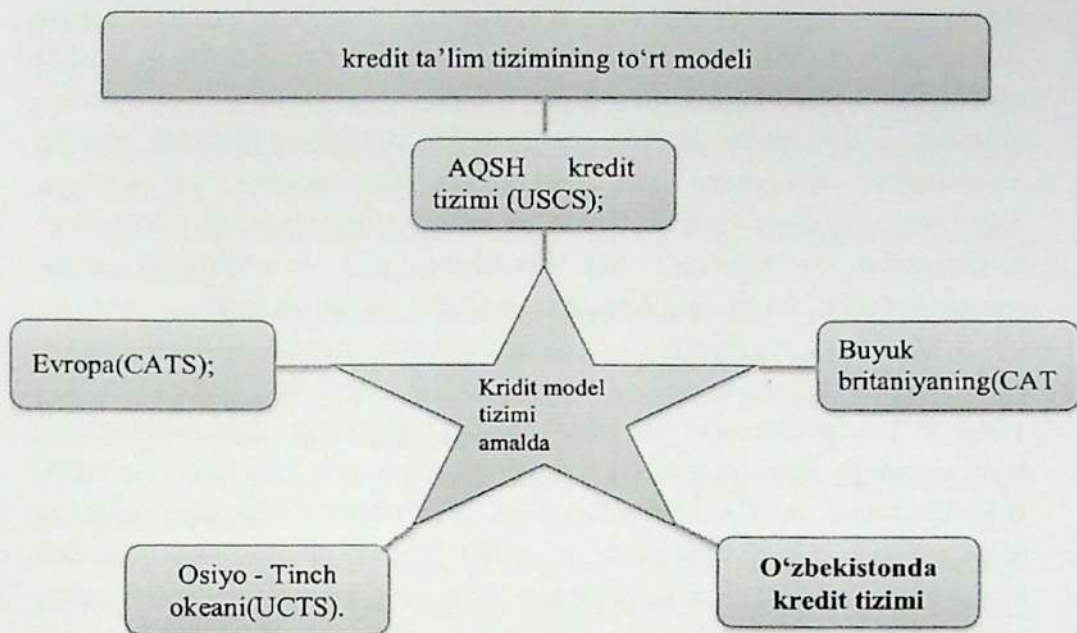
Xulosa qilib aytish mumkinki, kredit-modul tizimi sharoitida talabalarining o'quv faoliyatini takomillashtirishga g'ov bo'layotgan to'siqlarni bartaraf etish va mavjud pedagogik-psixologik imkoniyatlar hamda shart- sharoitlardan oqilona foydalanish orqali erishiladi. Kredit-modul tizimiga kirish o'quv jarayonini jadallashtiradi, talabalar o'quv faoliyatiga ta'sir etadi va o'qituvchilar ishini sezilarli darajada o'zgartiradi hamda O'zbekiston ta'lim tizimiga xalqaro hamkorlik uchun yo'l ochadi. Chunonchi, kreditlarga asta-sekinlik bilan o'tiladi va bu uzoq muddatli ish hisoblanadi. Sababi, kreditlarni to'plash qisqacha qilib aytganda, avvalgi shaxsiy ish rejadagi barcha o'quv-tarbiya jarayonini qamrab oladi. Ta'limda sekin-astalik bilan xorij tajribasini o'rganish orqali samaradorlikka, yaxshi natijalarga erishiladi. Ta'limning kredit tizimi O'zbekiston oliy ta'lim tizimida yangi imkoniyatlar va innovatsion texnologiyalar eshigini ochishga olib kelishi muqarrar.

1.2 Xorijiy mamlakatlarda va O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimida kredit-modul tizimini tashkil etilishi

2019-yil 8-oktyabrdagi PF-5847-sonli O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan imzolangan "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030- yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmonida, "Respublikadagi kamida 10ta oliy ta'lim muassasasini xalqaro e'tirof etilgan tashkilotlar (Quacquarelli Symonds World University Rankings, ...) reytingining birinchi 1000ta o'rindagi oliy ta'lim muassasalari ro'yxatiga kiritish va oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o'tkazish" belgilab berildi. Ushbu masalalarni hal etishdagi ilk qadam Respublika OTMLarida bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o'tish bo'ldi. Mazkur farmonga muvofiq, Respublikamiz oliy ta'lim muassasalarida kredit ta'lim tizimi bo'yicha bir muncha ishlar qilinmoqda, biroq bu hali yetarli emas. Hammamizga yonki, O'zbekiston ta'limi uchun kredit-modul tizimi yangi tizim hisoblanadi. Ilmiy-tadqiqot ishimizda xorij va O'zbekistonda kredit ta'limini qiyoslash uchun davlatlar miqyosida emas, ular foydalanadigan kredit o'lchovi modelini qiyoslashni maqsad qilib oldik. Hozirda ko'plab rivojlangan davlatlar asosan AQSH va Yevropa kredit

ta'lim tizimini o'z ta'lim dasturlariga kiritgan bo'lsalarda, dunyo bo'ylab umumiy hisobda kredit ta'lim tizimining to'rt modeli mavjud. Ular quyidagilardan iborat:

1. AQSH kredit tizimi (USCS);
2. Yevropa mamlakatlarining kredit tizimi (ECTS);
3. Buyuk Britaniyaning kredit tizimi (CATS);
4. Osiyo - Tinch okeani mamlakatlarining kredit tizimi (UCTS).



O'zbekistonda kredit tizimi. O'zbekiston oliy ta'lim tizimida 2019-yil PF- 5847-sonli Prezident farmoni asosida dastlabki ishlar boshlandi. Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim tizimida jahon andozalari asosidayangiliklar yaratish mamlakat oldida turgan dolzarb muammoli masalalardan biridir. Jahon mehnat bozorlarida raqobatbardosh muhandis kadrlarni tayyorlash va O'zbekiston respublikasini rivojlangan davlatlar qatorida turishi uchun ta'lim tizimini yangilanishlar asosida o'zgartirish lozim, deb topildi. Davlat rahbari 2022-yil 28-yanvar kuni o'tkazilgan videoselektor yig'ilishida aytganlaridek,,Ta'lim-tarbiya – bu bizning

kelajagimiz, hayot-mamot masalasi. Shu bois, bu sohadagi islohotlarni kechiktirishga haqqimiz yo'q chunki biz ko'p vaqt yaniliklarga befarq qarab keldik". Darhaqiqat, ta'limni isloh qilish va yangi bosqichga ta'lim tizimga yangiliklarni kiritish orqali, rivojlangan mamlakatlarda 4-renesans bosqichida, bundan yarim-bir asr ilgari boshlangan va yuqori natijalarga erishilgan metodlarni o'rganishimiz va ish faoliyatimizda tadbir etishimiz amalda undan foydalanishimiz lozim.

O'zbekistonda ham jahon hamjamiyatida foydalanilayotgan yani modul tadbir' etilgan ,dunyo mamlakatlarining kredit ta'lim modellarini tadqiq qilgan holda, Yevropaning Yevropa mamlakatlarining kredit tizimi (ECTS)kredit-modul tizimini tanladi. Bu kredit tizimi (ECTS)kredit-modul tiziminigan foydalanishimizga quyidagilarni sabab qilib ko'rsatish mumkin: Bu model ECTS kredit-modul tizimining ko'plab xorijiy mamlakatlar tomonidan tan olinganligi; O'zbekiston va qardosh mamlakatlarda ham ushbu tizimning yo'lga qo'yilganligi (professor-o'qituvchilar va talabalar fikr hamohangliginii ta'minlashda ancha samaradorlikka va yengillikka ega bo'ladi; ta'lim tizimidagi ta'lim bosqichlarining o'xshashligi; bu tizimning foydalanish natijasida ta'limda yuqori samaradorlikni ko'rsatganligi tufaylidir .Mamlakatimizda yangi ta'lim platfomasi tizimini amalga oshirishga doir jarayonlarni boshlanganiga ko'p vaqt bo'lmagan bo'lsada, soha vakillari, jumladan, B.Sh.Usmonov va R.A.Xabibullayevlar, V.O'rinov, Sh.Mustafaqulov va M.Sultonov, P.Lutfullayevlarning ilmiy tadqiqotlari kredit-modul tizimining amaldagi ta'lim tizimidan katta farq qilishi, yangi tizimning yutuq va kamchiliklarini tahlil qilib uni amaliyotga joriy etish haqidagi metodikalar yoritilib berilgan.

Hozirgi paytdagi faoliyatda bo'lgan ta'lim tizimimiz, kredit-modul tizimi bir necha bor o'zining ijobiyva samaradorligi yuqori natijali tomonlari bilan farqli bo'lib, uning afzallik samaradorli jihatlariga quyidagilarni kiritsak bo'ladi:

Talabalar oldindan har bir OTMning bakalavr va magistratura bosqichlari bo'yicha o'quv fan dasturlari, yo'nalishlari, o'quv rejalari, Sillabuslari, o'quv yilida o'tiladigan fanlar ro'yxati, o'quv natijalari (ta'lim yo'nalishi bo'yicha qanday bilim, ko'nikma va mahoratga ega

bo'lishi), ta'lim grantlari, kontrakt to'lovlari haqidagi zarur ma'lumotlarni o'z ichiga olgan qo'llanmaning berilganligi yoki OTM veb-saytida taqdim etilganligi;

1. Fanlarning modulli tashkil etilishi (kursning kirish nazorati, nazariy, amaliy va laboratoriya ishlari materiallari, loyiha topshiriqlari, fanning izohli lug'ati, terminlari, adabiyotlar, chiqish nazoratlari va boshqalar) bilan oldindan tanishganligi;

2. Talabalar barcha kurslarda qanday fan borligi bir fan (kurs) haqida barcha ma'lumotlar, masalan, fan kredit miqdori, fan rejalari, o'quv yuklamalari, o'quv natijalari, baholash mezonlaridan talabalarning kurs boshlanishidan oldinroq tanishib borishi;

3. Talabani tanlov imkoniyatlari mavjud bo'lib (majburiy, fakultativ fanlardan tashqari tanlov fanlarining mavjudligi, fan mashg'uloti o'qituvchisi, individual dars jadvali);

4. Har bir talaba uchun alohida shaxsga yo'naltirilgan ta'limning mavjud ekanligi;

5. O'qituvchi barcha yo'nalishlarda dars rejasini tuzishda talabani tanishtirib ularning ehtiyoji va qiziqishlarining hisobga olinishi;

6. Mustaqil ta'limni qanday tashkil etilishi, baholanish mezonlarini bilishi va asoslanganligi;

7. O'qituvchi tomonidan o'quv mashg'ulotlarining shaffof tarzda amalga oshirilishi;

8. O'qituvchining dars davomida zamon talablari darajasida Mehnat bozori talablariga xos va mos mutaxassislarning tayyorlanishi (nazariy va amaliy bilim, ko'nikma va malakalar kompetensiyalar o'rtasida bog'lanish hosil qilinishi);

9. Professor-o'qituvchilar va talabalar bilan muloqatining erkin amalga oshirilishini ta'minlanishi ("El-yurt umidi", ERASMUS fondi va b.);

10. Oliy ta'lim muassasalarining o'z-o'zini moliyalashtirilishining yo'lga qo'yilishi;

11. Oliy ta'lim platformalarining muntazam ishlashi, mavjudligi (misol uchun, HEMIS, MOODLE, GOOGLE, AIS, BLACKBOARD);

12. Kredit-modul tizimi bir necha bor o'zining ijobiy va

samaradorligi yuqori ekanligi faqat auditoriya yoki laboratoriyada erishilgan bilim olish vaqti bilan emas, balki fanni o'zlashtirish uchun sarflangan umumiy barcha vaqtga nisbatan qo'llanilishi;

13. Talabaning o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malaka, kompetentligining baholashning yangi reyting sistemasiga o'tilishi;

14. Professor-o'qituvchilar va talabalar o'rtasida sog'lom fikr olishni kuchayishi, o'z ustida ishlash va malakalarini oshirishlarining jadallashuvi, ilmiy salohiyatga e'tiborning ortishi va boshqalar.

Bizning ta'lim tizimimizda Oliy ta'lim bosqichlarida kreditlar miqdori, o'quv yuklamalari Yevropaning Yevropa mamlakatlarining kredit tizimi ECTS tizimi bilan bir xil. Bakalavriat dasturida bir semestrda 30 kredit, bir o'quv yilida 60 kredit belgilangan bo'lib, bakalavr darajani qo'lga kiritish uchun jami 240 kredit to'plash maqsadga muvofiqdir. 1 ECTS krediti 25-30 soatlik o'quv yuklamasiga teng. Bakalavr diplomini olish uchun talaba umumiy hisobda 6000-7200 soat vaqt sarflaydi. Bizning OTMlarda 1 ECTS krediti asosan 30 soatlik o'quv yuklamasi deb belgilangan bo'lib, shundan 12 soati dars soatlari, qolgan 18 soati mustaqil o'qish soatlariga, ya'ni 1/1.5 nisbatga ajratiladi. Demak, 4 yil davomida bakalavriat dasturida 2880 soat auditoriya soatlari, mustaqil o'qishga 4320 soat vaqt sarflanadi. Kreditlarning fanlar doirasidagi taqsimoti bir semestrda o'tiladigan fanlar miqdoriga ko'ra, o'rtacha 3-7 kredit qilib belgilanadi.

Rivojlangan davlatlar o'z tizimlarini yaratishda milliy madaniy birliklari, insoniy fazilatlarni va milliy ta'limdagi muammolar talabaning iqtidorini o'rgangan holda islohotlar kiritganlar. Demak, Yevropa ta'lim kredit tizimini ham to'g'ridan-to'g'ri joriy qilish yaxshi natija ko'rsatmasligi barchaga ma'lum. Misol tariqasida, yangi tizimda talabaning tanlov imkoniyatlarini to'liq holda ta'lim tizimimizga kiritilishi, o'quv dasturlar yaratilishida professor-o'qituvchilarning shtat birliklarining qisqarishi, ularning taqsimotida ayrim nomutanosiblik yoki talabalarimizning tanlov imkoniyatlaridan to'liq anglamagan holda foydalanishlari bir muncha muammolarni yuzaga keltiradi. Xususan, Omporn Regel o'z tadqiqotida rivojlanayotgan davlatlarning ta'limning kredit tizimini o'zlariga ko'r-ko'rona tatbiq etishlarini qoralagan va yangi

tizimni joriy qilishdan avval mamlakatlar bir necha omillarni inobatga olishlari kerakligini ta'kidlab o'tgan. Jumladan:

Mamlakatimizda vazirliklar, davlat organlari tomonidan oliy ta'limni katta mas'uliyat bilan doimiy ravishda qo'llab-quvvatlanishi;

kredit-modul tizimining universitet ma'muriyati xodimlari, fakultet jamoasi, professor-o'qituvchilar va talabalar tomonidan qabul qilinishi va qo'llab-quvvatlanishi;

bu tizim ijobiyligini aniqlash maqsadida bir muassasada tizim yaxshi natija berganini, u yoki boshqa tashkilotlar akkreditatsiya birlashmalarining barcha a'zolari tomonidan maqbul deb, topilganligini ko'rsatish uchun akkreditatsiya qiluvchi tashkilotlarni tashkil etish;

amaldagi foydalanilayotgan o'quv dasturini ta'minlashda o'quv rejalarini qaytadan ilmiy ishlab chiqish; pedagog xodimlar ehtiyoji va talabalarning o'quv faoliyatini baholash uchun samarali boshqaruv axborot tizimini tashkil etish;

mavzu, amaliy mashgulotlarning o'zgarishlarni amalga oshirish uchun yetarli miqdordagi professor-o'qituvchilar va moddiy resurslar bilan ta'minlash;

bu tizimni ya'ni kredit tizimini samarali joriy etish uchun o'quv yili mobaynida birdan ortiq qabul muddatini tashkil qilish;

talabalarni mustaqil ishlashlarini tashkil etishlari uchun shaxsiy majburiyatlari bo'lgan yoki ishlaydigan talabalar uchun yarim kunlik dasturlarni yaratish .

Mamlakatimizda bu tizimni amala oshirish uchun ya'ni kredit-modul tizimini tatbiq etish va rivojlantirishda quyidagi yo'nalishlarga alohida e'tibor qaratish maqsadga muvofiqdir:

barcha mutasadilar ya'ni davlat organlari, vazirliklar, universitetlar, fakultet, dekanat, professor- o'qituvchilar hamda talabalarning birgalikdagi hamohangliginik o'rnatish – yangi tizimga moslashuvchanlikni yanada tezlashtiradi;

bu tizimni tadbir etishda(xorijiy davlatlar ta'lim tizimini), milliy-madaniy mintalitetimiz, ta'lim-tarbiyaga doir o'z qarashlarimizni ham inobatga olish zarur bo'ladi;

bu tizimni tadbir etishda ta'lim tashkiloti xodimlarining amaldagi ta'limda ustuvor bo'lib kelayotgan miqdor ko'rsatkichidan sifat



ko'rsatkichiga o'tishini yo'lga qo'yish;

professor-o'qituvchilarning "Nimani? Qanday o'qitaman?" deb emas, talaba "Nimani ta'minlashi?"/"Qanday o'rganishi kerak?"ligini anglab yetishlarini ta'minlash; Umuman, hozirgi sharoitda ta'limning har bir bosqichida "nimani o'qitish mumkin va bunga erishish uchun nima qilish kerak?" va "kimni o'qitish kerak? Unga aynan nimani o'qitish kerak? (aynan har bir ixtisoslikda), nima uchun aynan shuni o'qitish kerak (maqsad), qanday o'qitish kerak (metod, shakl, vosita, texnologiya)?" degan masalalarni samarali hal etish masalasi muhim muammolardan hisoblanadi. SHu bois 2-3-rasmda ta'lim maqsadi, ta'lim mazmuni, ta'lim metodlari tahlil etildi.

Tadqiqot ishlarimiz shundan dalolat beradiki, texnik muhandislarni tayyorlash metodikasi bo'yicha Davlat ta'lim standarti talablaridan kelib chiqqan holda mazmunan mukammal yaratilgan fan dasturlari hamda ishchi o'quv dasturlarining fizika o'qituvchilarining metodik tayyorgarligini takomillashtirishdagi ahamiyati nihoyatda kattadir. Talabalarining faqat darsda egallagan BKMLar bilan cheklanib qolmasdan, mustaqil ta'lim olishi va ijodiy izlanishlariga, o'z-o'zini rivojlantirishlariga, kompetensiyalarining shakllanishiga motivatsiya berish;

xorijiy tajribani o'rganib, milliy mentalitetni hisobga olgan holda ta'lim tizimiga moslashtirish va amaliyotga tatbiq etish.

Xulosa shuki, kredit-modul tizimi O'zbekiston OTMLari uchun yangi tizim bo'lib, professor-o'qituvchilar va talabalardan katta mas'uliyat

talab etadi. Ta'lim sifatini oshirish uchun yuqoridagi tavsiyalarga amal qilish, ya'ni izlanish, o'rganish-o'rgatish, tatbiq etish va hamkorlik qilish maqsadga muvofiqdir. Ta'kidlash lozimki, O'zbekiston OTMLarida tatbiq etilayotgan ECTS kelgusida ta'limni yuqori pog'onaga olib chiqadi va Respublikaning xalqaro yagona ta'lim muhitiga kirishi ta'minlanadi.

AQSH kredit tizimi (USCS). Chet davlatlarda ta'limning kredit tizimiga o'tilishi ancha yillar avval bosqichma-bosqich amalga oshirilgan. Albatta, birinchi marotaba ta'lim tizimida kredit-modul tizimini tadqiq qilish AQSHdan boshlangan. Daslab bu borada "kredit soat" tushunchasi **M.Jessica** ta'kidlashicha, 1969-yilda AQSH ta'lim tizimiga Garvard universiteti rahbari Charlz Eliot tomonidan tadbir etilgan. Amerika ta'limiga kredit-modul tizimini kirib kelishi ba'zi Amerikalik tadqiqotchilar kredit soat/birligini joriy qilish davrini turlicha yoritishgan. Masalan, Raubinger, Rowe, Piper va West kredit birligining tarixini uch bosqichga bo'lib o'rganganlar :

1-bosqich 1873 – 1908-yillar: Kollejga qabul qilish va o'rta maktabdan kollejga kelishuv shartnomasi asosida o'tish jarayoni bilan bog'liq bosqich; 2-bosqich 1908 – 1910-yillar: Standart o'rta maktab bo'limi taklifi va uning amalga oshirilishi; 3-bosqich 1910-yildan hozirgi kungacha: **Karnegi** birligining joriy etilishidir.

M.Jessicaning ma'lumotlariga ko'ra, Gerhard kredit tizimining rivojlanishini ikki bosqichga ajratgan:

1. 1870 va 1880-yillar: Tanlov tizimining yuksalishi bilan kollejlarda o'qitishni kurs va soat birliklarida o'lchashni boshlaganlar.

XX-asrning boshlarida: O'rta maktablar va kollejlarda o'z kurslariga kredit birliklarini tayinlaganlar va kreditlar bo'yicha bitiruv talablarini aniqlaganlar AQSHda kredit ta'limni Karnegi birligisiz tasavvur qilish qiyin. Garchi Karnegi fondi 1906-yilda Andryu Karnegi tomonidan o'qitishni yaxshilash uchun tashkil qilingan bo'lsada, biroq u 1910-yildan AQSH kollej va universitetlarida joriy etilgan. H.Kreplinning fikricha, jamg'armada asosiy mezonlar o'lchovi erishilgan natijalarga emas, balki fanga sarflangan vaqt miqdoriga bog'liq ekanligi aniq ta'kidlab o'tilgan [97; 2-b.].

C.Barrowning ma'lumotlariga ko'ra, 1910-yilda Morris L.Kuk Karnegi Fondi tahriri ostida "Akademik va sanoat samaradorligi" hisobotini nashr etgan. Mazkur hisobotdan asosiy maqsad – o'quv va tadqiqot xarajatlari va samaradorligini baholash formulasini ishlab chiqish bo'lgan. Bu asosan "ta'lim muassasalarining samaradorligi va unumdorligini sanoat fabrikalariga o'xshash tarzda o'lchash". Ishning maqsadi oliy ta'limning xususiy sanoatdagi kabi raqobatbardosh bozorga chiqa olishi uchun oliy ta'lim samaradorligini o'lchash yo'lini topish edi. Buni amalga oshirish uchun talaba soati, ya'ni, "bir talaba uchun, bir soatlik ma'ruza, laboratoriya ishi yoki seminar, mustaqil ish mashg'ulotlari" deb ataladigan asosiy o'lchov birligini ishlab chiqqan

Ushbu sa'y-harakatlar professor-o'qituvchilarning nisbiy ish yuklamalarini, bir talaba soatini o'qitish uchun belgilangan narxni va eng asosiysi, har bir professor-o'qituvchilar, yo'nalishlar, kafedralar va universitetlar uchun ta'lim samaradorligi darajasini hisoblash imkonini berdi. AQSH ta'limida tanlov tizimining joriy qilinishi oliy ta'lim muassasalarida bir qator tanlov kurslarining muvoffaqiyatli yakunlanishiga yo'l ochdi. Garvard universiteti prezidenti Charliz Eliot mazkur tizimni shaxsan qo'llab-quvvatlab, tizimning talabalar uchun chinakam motivatsiya va iqtidori yoki qiziqishi bo'lgan fanlarni o'rganish usuli ekanligini aytib o'tdi.

Amerika kredit ta'lim tizimida Karnegi birligi o'rta ta'limda eng ko'p qo'llaniladi. Karnegi birligi haftada besh kun davomida bitta sinfda o'qitiladigan bitta fanni ifodalaydi. Kamroq o'qitiladigan fanlar uchun kasr birliklari beriladi. "Karnegi birligi" atamasi hali ham "yillik kredit birligi" bo'lib, boshqa atamalar kabi ushbu tizimni tavsiflash uchun ishlatiladi. Ba'zi o'rta maktablar semestr bo'yicha kreditlarni tayinlaydi. Ushbu semestr kredit birliklari haftada besh kun davomida bitta sinfda o'qitiladigan bitta fanga teng degan formulaga asoslanadi. Boshqa maktablar kreditni sinf davri yoki "soat" bo'yicha tayinlaydi. Standart o'rta sinf yuklamasi, beshta fan bo'lganligi sababli, besh soatlik kredit semestr kredit birligiga teng bo'lib, yillik kredit birliklari uchun ikki barobar oshiriladi. O'rta ta'limdan keyingi bosqich, jumladan, bakalavr bosqichi o'quv yili 15-16 haftalik ikki teng semestrlar, 2-3 haftalik qishki

ta'til, 10-12 haftalik yozgi sessiya hamda qo'shimcha qisqa ta'tillardan iborat [].

AQSH OTMning xalqaro aloqalar boshqarmasi saytida bir semestr kredit soatiga kiradigan ilmiy ishning haqiqiy miqdori odatda quyidagicha hisoblanadi:

Bitta ma'ruza yoki seminar kredit soati haftasi, 1 soatlik dars/seminar hamda talabani 2 soatlik dars tayyorlash vaqtini bildiradi. Ko'pgina ma'ruza va seminar mashg'ulotlari uchun 3 kredit soati beriladi. Bir semestrda esa umumiy hisobda, dars mashg'ulotlari - kamida 45 soat va talabani dars o'zlashtirish vaqti

90 soatni tashkil qiladi.

Bir laboratoriya kredit soati haftasiga 1 soat ma'ruza yoki muhokama vaqti, shuningdek, haftasiga 1-2 soat rejalashtirilgan nazorat ostida yoki mustaqil laboratoriya ishlarini va 2 soat talaba tayyorlash vaqtini bildiradi. Ko'pgina laboratoriya kurslari 4 kredit soatiga qadar beriladi. Bu hisob-kitob har bir semestrda kamida 45 soat dars vaqtini, 45 dan 90 soatgacha laboratoriya vaqtini va 90 soat talabani tayyorgarligini bildiradi.

Bir amaliyot kredit soati (nazorat ostidagi turli xil amaliyotlar - tibbiy, tasviriy yoki sahna san'ati va h.k.z.) haftasiga 3-4 soat nazorat ostidagi va/yoki mustaqil amaliyotni tashkil qiladi. Bu, o'z navbatida, har bir semestrda 45dan 60 soatgacha bo'lgan ishni anglatadi. Studiya yoki amaliyot kursiga to'g'ri keladigan 3ta amaliyot kredit soatlaridan iborat bloklar har bir semestrda jami 135 soatdan 180 soatgacha bo'lgan akademik ish soatlarini tashkil qiladi. Bitta mustaqil ish (diplom yoki tadqiqot ishlari) soati amaliyot kredit soatlariga mos hisoblab chiqiladi.

Bakalavr ta'lim yo'nalishlari o'quv dasturida talabani jami 120 kredit soatini to'plashi talab etiladi. To'liq ro'yxatdan o'tish odatda har bir semestrda 15 kredit soat yoki o'quv yilida 30 kredit soatni tashkil qiladi (kamchiliklar yozgi sessiyalarda yoki mustaqil ta'limda qoplanishi mumkin). Bu taxminan kamida 30-40 kurs (asosiy fanga va olingan kredit soatlarining ulushiga qarab) bilan izohlanadi va gumanitar fanlar uchun kamida 5400 va undan ko'proq akademik ish soatini anglatadi. AQSH OTMlarining bir akademik o'quv yili chorak yoki semestrda tashkil

topgan. O'quv yilining chorak davri, 10-11 haftalik uch davrga va yozgi sessiya (to'rtinchi chorak hisoblanadi, lekin ixtiyoriy), qisqa qishki muddat va boshqa tanaffuslarni o'z ichiga oladi. Chorak davrlardan iborat oliy o'quv yurtida talaba bakalavriat dasturida 180 kredit to'plashi lozim bo'ladi.

Xulosa qiladigan bo'lsak, ta'limni bir tizimdan boshqa bir tizimga o'tkazishni bosqichma- bosqich amalga oshirish talab etiladi va bu o'z navbatida, ko'p muddatli jarayon hisoblanadi. Ma'lumotlarga qaraganda, AQSH oliy ta'limi kredit-modul tizimini rejali tarzda barcha OTMlarda qo'llanishida yarim asrdan ko'proq kuch va vaqt sarflagan. Hozirda esa Amerika Qo'shma shtatlari ta'lim muassasalari asosan Karnegi birligidan kreditlarni qayd etishda foydalanib, o'quv yili semestr yoki chorak davrlarga ko'ra, ta'lim bosqichlarida belgilangan kredit miqdorlarini to'planishi ustuvor vazifa hisoblanadi.

Yevropa davlatlari kredit ta'lim tizimi. Yevropa davlatlari barcha OTMlarni yagona kredit tizimiga o'tkazishga qaratilgan urinishlar 1970-yillardan, ayrim manbalarda 80-yillardan boshlab yuborilganligi qayd etilgan. Harakatlarning diqqat markazida ta'limning innovatsion yondashuvlarini joriy etish, integratsiyani va oliy ta'lim standartining yagonaliligini ta'minlash, talabaga yo'naltirilgan ta'limni rag'batlantirish, o'quv dasturlarini loyihalashda ta'lim natijalarini belgilash, professor-o'qituvchilar hamda talabalar mobilligini tashkil etish, talabalar bilim, ko'nikma va malakalarini baholovchi yagona reyting ballni joriy etish, potensial ish beruvchilarning ehtiyojlarini hisobga olish, umrbod ta'limga ko'maklashish kabi masalalar turgan.

David Crosier va Jasmin Maki ilmiy izlanishlarida bergan ma'lumotlariga ko'ra, 1999-yilda Italiyaning Bolonya shahridagi 29ta mamlakat vakillari tomonidan Bolonya deklaratsiyasining imzolanishi Yevropa oliy ta'limida tub o'zgarish yasadi. 2010-yilda rasmiy Yevropa Oliy Ta'lim Hududi (EHEA) tashkil etildi va 2020-yilga kelib hududga kiruvchi davlatlar soni 49tani tashkil qildi].

MDH mamlakatlaridan, jumladan, Rossiya, Ozarbayjon, Qozog'iston, Ukrainalar Bolonya deklaratsiyasiga a'zo davlatlar qatoriga kirdi. Biroq, a'zo bo'lgan mamlakatlarning barchasi ham ECTSni ta'lim

tizimlariga to'liq joriy qilishmagan. Yevropa oliy ta'lim Kengashi tomonidan nashr etilgan "Yevropa oliy ta'lim zonasida tan olishni yaxshilash: milliy harakat rejalarini tahlil qilish" nomli kitobda ECTSni to'liq yoki qisman amalga oshirilganligi darajasiga ko'ra, mamlakatlar bir necha guruhlariga ajratilgan:

Oliy ta'lim tizimida ECTSni joriy etgan mamlakatlar (Albaniya, Avstriya, Belgiya, Denemark, Serbiya va Sloveniya va h.k.z.);

Oliy ta'lim tizimida o'quv yuklamaga asoslangan ECTSga mos milliy kredit tizimlarini joriy qilgan mamlakatlar (Estoniya, Latviya va b.);

ECTSni joriy etayotgan, ya'ni kredit modul tizimini faqat oliy ta'lim tizimining bir qismida amalga oshirgan davlatlar (Shvetsariya, Chexiya, Kipr);

ECTSni amalga oshirishga tayyorlanayotgan davlatlar (Ispaniya, Armeniya, Gruziya);

ECTSga mos kelmaydigan kredit tizimiga ega mamlakatlar (Ispaniya va Turkiya).

Xulosa qiladigan bo'lsak, Bolonya deklaratsiyasining eng muhim jihatlaridan biri, oliy ta'lim muassasalarining yagona "kredit tizimi"dan foydalanish (ECTS)ga asoslanganligidir. 1987-yilda Yevropa komissiyasi tomonidan tashkil etilgan ERASMUS dasturi Bolonya jarayoni ishtirokchi davlatlarga ECTS tizimidan foydalanishda keng yo'l ochdi. ERASMUS fondi professor-o'qituvchilar va talabalarning boshqa a'zo mamlakat OTMLarida bakalavriat, magistratura bosqichlarida tahsil olish, o'qishni davom ettirish, stajirovka o'tash hamda ilmiy- tadqiqot ishini olib borish imkoniyatini yaratib berdi. Bolonya tizimi bo'yicha oliy malakali kadrlarni tayyorlash ikki bosqichda amalga oshiriladi: bakalavriat (3-4 yil) va magistratura (1-2 yil). ECTS tizimida bir akademik o'quv yili ikki semestrlik (30 kreditdan) jami 60 kreditni tashkil qiladi. Bakalavr darajasiga ega bo'lish uchun talaba 3 yillik bakalavriat dasturida, umumiy 180 kredit, 4 yillik bakalavriat bosqichida – 240 kredit, 1-2 yillik magistratura bosqichida, o'quv yili miqdoriga ko'ra, 60-120 kredit to'plashi lozim. Bir o'quv yili uchun belgilangan 60 ECTS kredit - 1500–1800 o'qish soatiga teng. Bu kuniga 5 soatdan ajratilgan bo'lib, 1 haftada 25–30 akademik soatga to'g'ri keladi.

Mamlakatimiz olimlari Sh.Mustafaqulov va M.Sultonovlar kredit-modul tizimi, ya'ni ECTSdan foydalanish OTMLarga bir muncha yengilliklar yaratishini ilmiy asosladilar: „(1) ECTS tizimidan foydalanadigan universitetlar ta'lim yo'nalishlarida o'xshash yoki bir xil o'quv rejalarining bo'lishi; (2) Mutaxassislik darajasini saqlab qolish maqsadida talabani qabul qiluvchi va jo'natuvchi universitetlar dasturlar mazmunini oldindan kelishib olishi; (3) ECTS tizimi bo'yicha har bir oliy ta'lim muassasasi kredit tarkibini, har bir modul bo'yicha kreditlar sonini, qolaversa, har bir kurs va umuman, o'qish davrini tamomlash uchun talaba tomonidan to'planishi lozim bo'lgan kreditlarning umumiy miqdorini mustaqil belgilaydi”.

ECTSning AQSH ta'lim krediti bilan o'xshash tomoni shundaki, ECTSda asosiy fanlardan tashqari tanlov fanlarining mavjudligidir. Talaba kredit ta'lim tizimida kredit to'play olmagan sababli, kursdan kursga qoldirilmaydi yoki o'qishdan haydalmaydi, balki kredit to'play olmagan kursidan qayta imtihon topshiradi. Daraja, ya'ni mutaxassis diplomi talabaga belgilangan kreditlarni to'plagandan keyin beriladi.

Talaba 4 yillik bakalavriat bosqichida umumiy 360 kredit to'playdi. Demak, 1 ECTS **Buyuk Britaniyaning kredit tizimi (CATS).**

Buyuk Britaniyadagi barcha universitetlarda Kredit to'plash va o'tkazish dasturi (CATS) joriy qilingan. O.Regel ma'lumotiga ko'ra, 1986- yilda dastur faoliyati yo'lga qo'yilgan bo'lib,ning asosiy maqsadi oliy ta'limda ta'lim olish imkoniyatlari va sifatini oshirishga qaratilgan. Kredit to'plash va o'tkazishning asosiy sharti, baholash mumkin bo'lgan ta'limni qaerda olishdan qat'iy nazar, akademik yutuqni hisobga olishdir. Buyuk Britaniya kredit tizimi talabalarga bir o'quv yurtidan boshqasiga o'tishda, akademik kredit yoki noodatiy qabul talablari bilan oliy o'quv yurtiga kirishda va integrallashgan bilim olishga qaratilgan o'quv dasturini yaratishda yordam berish uchun ishlab chiqilgan. Har bir talabaga alohida yordam berish dasturning ustuvor yo'nalishi hisoblanadi. Buyuk Britaniya kredit ta'lim tizimida ta'lim bosqichlarida jami kreditlar miqdori Yevropaning ECTS kredit miqdoridan ko'proq, misol uchun, Britaniya kreditida krediti Buyuk Britaniyaning 2 CATS kreditiga to'g'ri keladi. Bundan tashqari, Buyuk Britaniyada boshqa mamlakat kredit modellari

singari, kredit ta'lim tizimi negizida talaba mobilligini takomillashtirish yotsada, talabaga individual yondashuv ushbu tizimda eng muhim element hisoblanadi.

Osiyo - Tinch okeani mamlakatlarining kredit tizimi (UCTS). Ko'pgina mamlakatlar oliy ta'limni takomillashtirishda umumiy bir muammoga duch kelmoqda, ya'ni mamlakat mintaqaviy oliy o'quv yurtlarining ta'limni rivojlantirish uchun birgalikdagi hamkorlik yetarlicha yo'lga qo'yilmaganligidadir. Chegaradosh davlatlarning oliy ta'lim dasturi, o'quv rejalari, baholash mezonlari va reytinglari turlicha bo'lgan. Bu esa professor-o'qituvchilar va talabalarning boshqa yondosh mamlakat universitetlarida o'quv faoliyatlarini davom ettirishlari uchun katta to'siq bo'lmoqda. Ammo, Yevropa davlatlari ECTS dasturini tashkil etganlaridan so'ng barcha oliy o'quv yurtlar uchun hamkorlikni yo'lga qo'yish va talaba mobilligi osonlashdi. ECTSning tashkil etilishi boshqa mintaqalar, ya'ni Janubi- SHarqiy Osiyo mamlakatlari ham o'zlarining kredit o'tkazish tizimlarini yaratishga intilishdi. Osiyo-Tinch okeani mamlakatlari OTMlarida hozirgi kunda UCTS va ACTS kredit o'tkazma tizimlari yo'lga qo'yilgan.

UCTS Osiyodagi universitet mobilligi va Osiyo-Tinch okeanidagi universitet mobilligi (UMAP) tomonidan yaratilgan bo'lib, Osiyo-Tinch okeani mintaqasida, jumladan, Janubiy-Sharqiy Osiyoda foydalanish uchun mo'ljallangan birinchi kredit o'tkazma tizimidir. U 1993-yilda Osiyo-Tinch okeani mintaqasidagi universitet talabalari mobilligini osonlashtirish uchun Yevropaning ECTS tizimidan namuna olgan holda ishga tushirilgan. ECTS tizimi Bolonya deklaratsiyasiga a'zo davlatlar tomonidan foydalanilsa, UCTS kredit tizimi UMAPga a'zo universitetlar o'rtasida talabalar almashinuvi dasturlari bilan qo'llaniladi. Shuni ta'kidlash lozimki, UCTS ECTSdan andoza olgan bo'lsada, mintaqada talabalarning ta'lim natijalarini davlat darajasida ko'rsatish uchun zarur bo'lgan ko'plab xususiyatlar etarli darajada ishlab chiqilmaganligi bois, bu tizimda ta'lim natijalariga uncha katta e'tibor berilmaydi. Hozirda, Osiyo va Tinch okeani mintaqasida 21 mamlakatlardagi 438 oliy o'quv yurtlari UMAPga a'zo. SHunday bo'lsada, talaba mobilligini osonlashtiruvchi mazkur tizimda ko'plab kamchiliklar kuzatilayotgani bois, ushbu

mintaqada yana boshqa tizimlar ishlab chiqilmoqda, masalan, ASEAN kredit o'tkazish tizimi (ACTS) va Janubiy-Sharqiy Osiyo kredit o'tkazish tizimi (SEA-CTS).

M.V.Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti tomonidan 2005 – 2006-yillar milliy loyiha asosida olib borilgan ilmiy tadqiqotlarga ko'ra, UCTSning ECTS tizimidan bir muncha qulaylik va afzalliklari bayon etilgan. Chunonchi, Yevropa kredit ta'lim tizimidan soddaroq ko'rinishda tuzilganligi, kredit o'tkazishda hujjatlarning kamroq talab qilinishi, muassasalardagi ish hajmining sezilarli darajada qisqarishi, fakultetning faqat ushbu tizim bo'yicha umumiy talablarni bajarishi, xorijiy mamlakatlarda o'qish dasturining talaba tomonidan ishlab chiqilishi va shu kabilar.

ECTS singari, UCTSning maqsadi ham UMAP samaradorligini oshirish, mahalliy muassasa talabaning chet elda o'tgan almashinuv kurslari uchun kreditlar berishini ta'minlash va talabalarning harakatchanligini oshirishdir. Osiyo va Tinch okeani mintaqasidagi davlatlar UCTS tizimida ma'lum kamchiliklarga duch kelib, boshqa tizimlar yaratishga qo'l ursalarda, mintqa mamlakatlari oliy ta'limni uyg'unlashtirishni asosiy maqsad qilib oladi.

1.3. Kredit-modul tizimida talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirishning didaktik asoslari

Tadqiqot ishi yuzasidan , O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 11-avgustdagi 610-son «Ta'lim muassasalarida chet tillarini o'qitishning sifatini yanada takomillashtirish chora- tadbirlari to'g'risida»gi 2018-yil 5-iyuldagi PQ-3775-son «Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi Qarori , va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-maydagi PQ-5117-son «O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora- tadbirlari to'g'risida»gi Qarori hamda mazkur sohaga tegishli boshqa me'yoriy-

huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga dasturiy amal uchun muayyan darajada xizmat qiladi.

Jumladan, mamlakatimizning barcha oliy ta'lim muassasalarida 2021 – 2022 o'quv yilining qishki ta'tili davrida kredit-modul tizimi bo'yicha seminar- treninglar tashkil etilib, kredit-modul tizimining asoslari, bu borada Yevropa davlatlari tajribalari va O'zbekistonning oliy ta'lim muassasalarida olib borilgan ishlar o'rganildi. Mamlakatimizda tashkil etilgan umumiy o'qishlardan ma'lum bo'lishicha, kredit-modul tizimidagi o'rganishlarning ko'pchiligi tashkiliy masalalarga qaratilgan bo'lib, har bir fanni alohida kredit-modul platformasi tizimida o'rgatish alohida izlanishlarni, masalaga ilmiy jihatdan yondashish zarurligini talab etadi va bu – davr taqozosidir. Ma'lumki, Respublikamizning ko'pgina OTMlarida kredit-modul tizimi yo'lga qo'yilgan. Mazkur tizimni tatbiq etishga Prezident farmonlari, qator normativ hujjatlar asos bo'lib xizmat qilmoqda.

Xorijiy til ta'limini takomillashtirishning didaktik asoslari bir qator olimlar tomonidan o'rganilgan. T.Q.Sattorovning ta'kidlashicha, "Kimlarni o'rgatamiz?" – o'quv faoliyati subyektining individual-psixologik sifatlari (xorijiy tilda nutq o'rganish qobiliyati, motivatsiya), "qanday qilib o'qitish" ta'limning metod, usul, shakllari va muayyan xususiyatlarini, "nimani o'rgatish"da esa ta'lim obyekti bo'lmish xorijiy tilni mukammal har tomonlama kommunikativ, adaptiv va modellashirish darajasida egallashni talab etadi. Ta'lim samarasi ushbu tushunchalarning metodik tushunchalarni o'zaro aloqasi chog'ida sodir bo'lishi bilan belgilanadi [49; 63-b.].

L.K.Iliyevaning "Uzluksiz ta'limda xorijiy tillarni o'qitishning lingvodidaktik tizimi tarkibi va mazmuni" nomli ilmiy maqolasida uzluksiz ta'limda lingvodidaktik ta'lim tizim tarkibi quyidagi kategoriyalardan iboratligi keltirilgan:

ta'lim sharoiti qanday (kim, qayerda, qancha , qanday jihozlangan);

ta'lim maqsadi talabalarning nima maqsadda ingliz tilini o'rganishlari yoki xorijiy til kelgusida talabalar faoliyatida qanday asos bo'la oladi;

ta'lim mazmuni - nimani o'rgatish-o'rganish lozimligi;

ta'lim metodi, yo'nalishlari, texnologiyasi - qanday qilib, qaysi metod va usullar bilan ingliz tilini o'rgatish;

ta'lim vositalari - qanday vositalar yordamida o'rgatish.

Tadqiqotchi N.F.Koryakovseva o'z ilmiy tadqiqot ishida, xorijiy tilini o'zlashtirish bo'yicha o'quv faoliyatining aniqlangan xususiyatlarini hisobga olgan holda tahlil qilish imkonini beradigan ushbu sohadagi samarali o'quv faoliyatining quyidagi asosiy xususiyatlarini taklif etadi:

ijtimoiy yo'naltirilgan kontekstual xarakter, bu - o'quv vaziyatidan tashqariga chiqib, haqiqiy mahsulot kontekstida til va madaniyatni o'rganish, ijtimoiy-madaniy rivojlanish bilan bog'liq faol o'quv faoliyati jarayonini o'z ichiga oladi;

shaxsiy ta'lim natijalariga e'tibor berish, uning yangiligi o'rganilayotgan tilning o'ziga xos xususiyati bilan belgilanadi, xorijiy tili, umum ta'limiy -tarbiyaviy jihatlarining yangiligini o'rganish, bu o'rganilayotgan yangi tizimni ishlab chiqishda ifodalanadi, til va boshqa madaniyat, yangi vositalar va usullarni o'zlashtirish kommunikativ faoliyatdir;

muloqotning shaxsiy tabiati samarali mahsulotning yangilik va ijodkorlik darajasi bilan belgilanadi, talaba tomonidan yaratilgan xorijiy tilidagi matn mahsuloti, talabaning nutqiy muloqotining mavzu va mazmunini tanlash erkinligidir.

T.Y.Ternovixning tadqiqot ishida mutaxassisligi ingliz tili bo'lgan I-kurs talabalarining xorijiy til matni bilan ishlashda avtonom o'quv faoliyati ko'nikmalarini shakllantirishga ikki tomonlama a) strategiyalarni shakllantirish metodikasi, b) sistemali nazariy jihatdan yondashgan.

Yuqoridagi tadqiqotchi olimlar fikrlarini inobatga olgan holda, o'z tadqiqot ishimizda talabani ta'lim jarayonining subyekti sifatida kiritganmiz. Kredit-modul ta'limi jarayonini tashkil etishda asosiy e'tiborni dolzarb hisoblangan talabalarning akademik va texnik muloqoti hamda kasbiy tayyorgarligi masalasiga yo'naltirganmiz. Umuman olganda, bu boradagi mavjud ishlar o'rganildi, biroq kredit-modul tizimida xorijiy tillar ta'limi masalasiga yondashuv, ishlab chiqilgan prinsiplar o'zgacha ahamiyat kasb etadi. Avvallari xorijiy tillar fani nofilologik OTMlarining bakalavriat yo'nalishlarida to'rt yil, magistraturada bir yil o'qitilgan.

Kredit-modul tizimida ushbu fan soatlari qisqarib, ko'pgina oliy ta'lim muassasalarida 4 kredit – 120 soat, shundan, 48 auditoriya soati va 72 soat mustaqil ta'lim uchun berildi. Mazkur fanga o'quv rejada bir yoki ikki semestr ajratildi. Natijada professor- o'qituvchilar, ayniqsa, dastur va darsliklar tuzuvchilar zimmasiga katta mas'uliyat yuklandi. Sababi to'rt yillik avvalgi soatlarni endi kredit-modul tizimida bir yoki yarim yilda o'tish zarur bo'lib qoldi. Bu juda katta o'zgarish va ayni paytda zudlik bilan hal etilishi lozim bo'lgan masalalardan biri bo'lib qoldi. Buning uchun o'quv dasturi va o'quv adabiyotlariga eng zarur kundalik, hayotiy va sohaviy mavzular hamda autentik materiallar tanlab olinadi, integrallashgan mashqlar ishlab chiqiladi va optimal holda statik hamda dinamik bosqichlarda taqdim etiladi. Ta'lim-tarbiya jarayonida o'qituvchining pedagogik mahorati orqali ushbu tanlab olingan materiallar turli yangi intraktiv interfaol metodlar va texnologiyalar asosida talabalarga yetkaziladi.

Bu borada olimlarimiz fikrini keltirib o'tamiz: kredit-modul ta'limida talabalar bitta dastur bo'yicha ta'lim olib, so'ngra o'quv materiallarini turli qiyinchiliklar darajasida o'zlashtirish huquq va imkoniyatlariga egadirlar, faqat ushbu o'quv materiallar minimal majburiy talablar darajasidan past bo'lmasligi zarur. Ta'lim mazmunining bunday farqlanishi majburiy tayyorgarlik natijalarini rejalashtirishga asoslanadi. Majburiy minimum negizida asosan materialni o'zlashtirishning yuqori darajasi shakllanadi. O'quv jarayonida guruh bo'lib ishlaganda talabalar o'zlari uchun noaniq, tushunarsiz bo'lgan masalalarni guruhda aniqlashtirib, tushunib oladilar, do'stining fikrlarini tinglashga o'rganadilar, shaxsiy fikrlarining to'g'riligini asoslab bera olishga , va qarorlar qabul qilishga odatlanadi.

Shu borada aytish joizki, mustaqil ta'limga ajratilgan soatlar miqdorining oshishi talabalar ijodiy motivatsiyasida muammo keltirib chiqarmoqda. O'qituvchi va dastur tuzuvchilardan to'rt yillik soatni bir yil yoki yarim yilda o'tish katta mas'uliyat va optimallashtirishni talab etadi. Optimallashtirishgan rejalarda kundalik hayotiy zarur bo'lgan materiallar hamda shunga mos leksik birliklar tanlab olinadi va taqdim etiladi. Bo'lajak kasbiy faoliyat kontekstida talabalarning kasbiy muxandislik

termenlarining bilishdagi qiziqishlarining dolzarbligi, shakllanayotgan vazifalarning kiritilishi ta'limda motivatsiya darajalarining oshishiga sabab bo'ladi. Talabalarni mustaqil ta'limga yo'naltirish professor-o'qituvchidan alohida mas'uliyatni ilmiy asoslangan metodikalardan foydalanishni taqozo etadi. Mustaqil ta'lim mavzularini tuzishda albatta o'quv dasturi va o'quv adabiyotlar berilishi internet sayidlari kiritilishi maqsadga muvofiqdir.

Kredit-modul tizimida talabalarining o'quv faoliyati shakllarini takomillashtirish samaradorligining yuqori bo'lishi mustaqil o'quv faoliyatining pedagogik strukturasi va o'quv faoliyatiga ijobiy motivatsiyaning statik va dinamik bosqichlarini ta'lim maqsadlariga ko'ra shakllantirish hamda til va madaniyat qonuniyatlarining bir butunlikda o'rganishda, mustaqil akademik va texnik muhandisliktemenlari orqali muloqot vositalaridan effektiv foydalanish va o'z fikrini bayon qilish va izohlash ko'nikmalarini rivojlantirishga muntazam ustuvorlik berish asosida takomillashtiriladi. Aytish joizki, kredit-modul tizimida mustaqil ta'limga dinamik yondashish zarurligi talab etiladi. Mustaqil ta'limni nazorat qilish va baholash orqali ta'limda samaradorlikka erishiladi. Hoziri shiddan bilan rivojlanayotgan bir davrda xorijiy tillarni o'qitish-o'rgatishda o'z yechimini kutayotgan qator masalalar o'z yechimini kutmoqda. Kredit-modul tizimida xorijiy til ta'limining konseptual asoslarini yaratish mehnat bozorida va muhandislik uchun raqobatbardosh mutaxassisning etishtirish zamin talabidir. Jumladan, har bir fan o'ziga xos xususiyatga ega. Xorijiy tili fani sof amaliy fan hisoblanib, sun'iy muhitda o'rgatiladi va o'rganiladi. Mazkur fan o'z xususiyatiga ko'ra boshqa fanlardan anchagina farq qiladi. Chunonchi, xorijiy til fanining boshqa fanlardan farqini va xususiyatlarini keltirib o'tamiz. "Xorijiy tili" o'quv predmetining didaktik maqomi: umumta'lim predmeti, ixtisoslik tili/mutaxassislik, ikkinchi xorijiy til hisoblanadi.

Uzluksiz ta'lim muassasalarida xorijiy til mazmun-mohiyatiga ko'ra quyidagicha o'rgatiladi:

1. Maktabda – umumta'lim predmeti.
2. Akademik litseyda – umumta'lim predmeti va aniq sohaga ixtisoslashgan. Akademik litseylar asosan oliy o'quv yurtlari qoshida

tashkil etilgan bo'lib, ularda o'quvchilar o'zlari tanlab olgan ta'lim yo'nalishi (gumanitar, texnika, agrar va boshqa sohalar) bo'yicha bilim saviyalarini oshirish hamda o'zlarida fanni chuqur o'rganishga qaratilgan maxsus kasb-hunar ko'nikmalarini shakllantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

3. Kasb-hunar kolleji va texnikumda – umumta'lim predmeti va kasbga yo'naltirilgan. Kasb-hunar kollejlari va texnikumlar o'quvchilarning muayyan kasb-hunarga moyilligi, layoqatlari, bilim va ko'nikmalarini chuqur rivojlantirish bilan birga, tanlangan yo'nalishlar bo'yicha bir yoki bir necha zamonaviy kasb sirlarini egallash imkonini beradi. Shu bilan bir qatorda, kollej va texnikumlar kichik mutaxassislarni yetishtiradi.

4. Oliy o'quv yurtida – bakalavriatda: mutaxassislik, ikkinchi xorijiy til va umumta'lim predmeti, magistraturada amaliy xorijiy tili sifatida qabul qilingan. Bundan tashqari, oliy ta'limda maxsus maqsadlar uchun ingliz tili o'rgatiladi.

Ma'lumki, o'quv-tarbiya muassasalarida xorijiy til turli maqsadlarda o'rgatiladi. Masalan, xorijiy til akademik litseyda umumta'lim predmeti sifatida o'rgatilsa, KHKlari va texnikumlarda kasbiy va sohaviy matnlar va mashqlarga asosiy urg'u beriladi. Pedagogika universitetlarida umumta'lim o'quv fani maqomidagi xorijiy tili vositasida talabalar pedagogika, psixologiya va ixtisoslik fanlaridan ham chuqur bilim oladilar. Shu o'rinda, kredit-modul tizimi uchun zarur bo'lgan xorijiy til fanining boshqa fanlardan farqini bilib olish maqsadga muvofiqdir. Zero, ta'lim jarayonida xorijiy til fanining xususiyatlarini bilmaslik, tushunmaslik natijasida yuzaga kelayotgan ba'zi kelishmovchiliklar, to'siqlar bartaraf etiladi. Bundan tashqari, ushbu mavzuning dolzarbligi barcha sohalarining rivoji uchun xorijiy tillarning xizmati yuqori ekanligidadir. Jumladan, ular quyidagilar:

- birinchidan, shaxsning har tomonlama rivojlanishi va kamol topishi, ya'ni tafakkuri, sog'ligi uchun biror bir xorijiy tilni o'rganishi zarur va muhim hisoblanadi,

- ikkinchidan, xorijiy vakillar bilan hamkorlik qilish xorijiy tilda samarali yozma va og'zaki muloqot qilishni talab etadi,

- uchinchidan, taraqqiy etgan mamlakatlar tajribasi ingliz tili yoki boshqa xorijiy til orqali o'rganiladi hamda o'zlashtiriladi.

Har qanday ta'lim muassasasi xususiyatiga mos tarzda kasbiy sohaviy mavzular tanlanadi va faoliyat amalga oshiriladi.

Tadqiqotchi I.N.Aynutdinova qarashlariga ko'ra, talabalar xorijiy til o'rganish asnosida o'zlarining kasbiy muxandislikka doir bilimlari oshirib, dunyoqarashlarini rivojlantiradilar. Aytish joizki, xorijiy tillarni o'rganish har qanday soha zamonaviy mutaxassslari uchun kasbiy tayyorgarligining muhim majburiy komponenti, deb atash maqsadga muvofiq bo'ladi. Bundan tashqari, xorijiy til ta'limi tadbirkorlik, ishlab chiqarish, fan va texnikada rivojlanishidagi samarali ishlashning zarur shartidir. Xorijiy til ta'limining didaktik asoslariga tilning va madaniyat qonuniyatlarini bir butunlikda o'rgatilishi taqazo etadi. O'quvchi va talaba xorijiy til ta'limi jarayonida millatlararo muloqotning asosiy ishtirokchisi bo'lib bo'lib shakllanib sh muhitga moslashib boradi. Bunda pedagogning asosiy vazifasi ta'lim-tarbiya jarayonini to'g'ri tashkil etish, pedagogik-psixologik shart-sharoitlarni yaratish, talaba psixologiyasini o'rganib to'g'ri muhitni muhitni yo'lga qo'yish, samimiy muloqot qilish, o'rtoqlari bilan bahslash olish va mustaqil o'z fikrini bildirish olish, bir-birini tanqidiy baholash, noto'g'ri fikrlaganda maslahat berish va muvoffaqiyatini rag'batlantirish oladigan bo'lishidan iborat. Har qanday vaziyatlarda millatlararo muloqotda talabalar bir-birini o'zaro to'g'ri tushunishi va qabul qilishi, fikr bildirish olishlari uchun muhimdir.

Xorijiy tilini o'rgatishda ko'proq amaliyotida tashqi topshiriqqa urg'u berilishi kerak, talabalarning o'quv faoliyatini boshqarishda faoliyatning o'zini ham, talabaning subyektiv sifatlarini rivojlanishini cheklagan va bu o'rganilayotgan ingliz tildan foydalanishning o'quv va mojud holati o'rtasidagi farqlarni keltirib chiqardi [96; 16-b.]. Yuqori natija beradigan Samarali o'quv faoliyatining asosiy xususiyatlari ijtimoiy yo'naltirilgan kontekstual xarakter, shaxsiy ta'lim mahsulotiga yo'nalganlik, konstruktiv yaratuvchilik, izlanuvchanlikka e'tibor qaratish, faol (ijodiy) xarakter, ijodiy (tadqiqotchilik) xarakter, refleksiv-baholash xarakteri, talabaning yetarli daraja ta'lim va kognitiv kompetensiyasi, faol aloqaviy xarakter hisoblanadi.

Xorijiy tillarni o'rgatish yoki o'rganishni takomillashtirish talabalar o'quv yuklamasi natijasida o'rganilayotgan , ta'lim-tarbiya natijalari va kompetentlikni, baholash shkalasini hisobga olish zarurdir. Bunday xislatlarni shakllantirishda quyidagilarni asosiy qilib olish mumkin:

Ta'limda individual va tabaqalashgan yondashuvni dars va darsdan tashqari vaqtlarda tadbig' etish orqali o'quv jarayonini tashkil etish;

talabalar o'quv faoliyati natijalarini baholash tizimida reyting baliga stimul berish;

- o'quv rejasi, sillabuslarni ,ta'lim standarti va dasturlari mazmunini doimiy ravishda rivojlantirish va shakllantirish;

- proffessor o'qituvchilarga o'qitish metodikasini erkin tanlash huquqini berish [108];

- talimda individual va tabaqalashgan yondashuvni dars va darsdan tashqari vaqtlarda tadbig' etish orqali, o'quv jarayoni to'g'ri tashkil etilsa quyidagi natijalarni olish mumkindir:

- talabaning shaxsiy imkoniyatlari, qiziqish ,istedod ,qobiliyatlarini saqlab qolish va ularni yanada rivojlantirishga erishiladi;

- o'quv fanlarini o'zlashtiish og'ir bo'lganda bu salby holatni oldini olish uchun har bir talaba tomonidan o'quv dasturlaridagi mustaqil ta'limni bajarishda individuallashtirish va tabaqalashtirishdan foydalanish;

- har bir talabada uning yaqin kelajakda rivojlantirishi uchun tayanch bo'ladigan umumiy ta'limiy ko'nikma va malaka kompetensiyaviy ta'lim orqali kompetentlikni shakllantirish;

- talabalarning o'quv faoliyatida motivatsiya berishni oshirish va ularning o'rganishga bo'lgan qiziqishlarni rivojlantirish;

- talabalarning mustaqillik, mehnatsevarlik, tashabbuskorlik, fikrlash va ijodkorlik, izlanuvchanlik kabi sifatlarni shakllantirish [20; 894-b.].

Xorijiy tilning boshqa o'quv predmetlaridan keskin farqi shundan iboratki talabalar til til orqali muloqat, ya'ni kompetensiya (lingvistik, sotsiolingvistik, ijtimoiy-madaniy va pragmatik) yondashuvlarning hisobga olinishidir. Mazkur kompetensiyalar Umumyevropa xalqaro standarti (CEFR) darajalari (A1, A2, B1, B2, C1)ga mos tarzda ishlab chiqilgan DTSda o'z aksini topganligi .

M.V.Pokrovskayalar o'z ilmiy maqolalarida xorijiy tilni mukammal o'rganishi uchun quyidagilarga e'tiborni qaratishni tavsiya etadilar:

- fanlararo aloqadorlik. Xorijiy tildagi nutq mazmuni rivojlantirishda turli soha (tarix, san'at, adabiyot, aniq fanlar) ma'lumotlaridan foydalanish zarurligi.

- Zarur nutq malakalarini shakllantirishda quyidagilarga e'tiborni qaratish (tinglab tushunish, gapirish, o'qish, yozuv)ni birgalikda egallashda til birliklari leksika, grammatika, talaffuzlar turlicha bo'ladi.

- ko'p tarmoqlilik vazifalarning turlicha ekanligi xorijiy tilning turli sohalar uchun ta'lim maqsadi va shaxsning o'z-o'zini mustaqil rivojlantirish vositasi vazifasini bajara oladi.

Boshqa fanlardan xorijiy til faninig afzalligi va xususiyatlariga shunday ta'rif beradi: "Xorijiy til" o'zining mazmuni, maqsadi, vazifalari, usullari, vositalari, sharoiti qayerda, qancha vaqt ajratilgan, qanday jihozlangan foydalanishi bilan ham boshqa fanlardan farq qiladi. Predmet til o'rganuvchilarda alohida kommunikativ bilim, ko'nikma va malakalarning shakllanishini talab etadi. Xorijiy tilni egallash talabaning gumanitar ta'limi darajasini oshiradi va uni madaniyatlar dialogida ishtirok etishga tayyorlaydi. Bundan tashqari, xorijiy til o'zida barcha fanlar ma'lumotlarini saqlaydi, qayta ishlab chiqadi, mustahkamlaydi va uzatadi.

I.N.Aynutdinova fikriga ko'ra, kredit-modul tizimida nofilologik OTMlarida xorijiy til o'quv predmetining ijtimoiy maqomi va salohiyatini yuzaga chiqarish hamda muhandislik kasbga yo'naltirish jihatidan xorijiy til o'qitish mazmunini jadallashtirish chet el madaniyatini anglashga katta imkoniyatlar ochib beradi desak mubolag' bo'lmaydi. Xorijiy tilda muloqot insonlar bir-biri bilan so'zlashishi ilmiy kasbiy muloqotni talab etadi. Jumladan, jamoatchilik va shaxslararo kasbiy muloqot darajalari xususiyatlari sifatida quyidagilarni keltirib o'tadi: ilmiy matnlar, xat yozishish, anjumanlardagi muloqot, turli-tuman monolog, keltirish joizdir, dialoglarni shaklidagi ilmiy kasbiy muloqotni og'zaki amalga oshirish; ishbilarmonlik muloqoti, ish bo'yicha suhbat, kelishuv, muhokama va boshqalar og'zaki olmashish qilish; ilmiy kasbiy nutq: mutaxassislikni ichki tomonini o'rganish, umumqo'llanuvchi, umumilmiy, terminalogik leksika, grammatika, o'qish va yozuv uchun o'rganish zarur.

L.K.Iliyevaning “Uzluksiz ta’limda chet tildan o’quv-metodik ta’minot: nazariya va amaliyot” nomli monografiyasida quyidagi fikr-mulohazalar ilgari suriladi: “Xorijiy til o’qituvchisi hal etadigan murakkab vazifa muloqotni uyushtirish hisoblanadi. Muloqot yuritish uchun qulay sharoit bo’lishi, nutq vaziyatini yaratish, dolzarb mavzular, muammolar tanlanishi zarur. Bundan tashqari, xorijiy til o’rganishga motivatsiyaning mavjudligi, doimiy qiziqishni saqlash, talabalarning muloqotini boshqarib borish, nazorat qilish, rag’batlantirish va baholash talab etiladi.

Ma’lumki, xorijiy til ta’limining zamonaviy bosqichida til va madaniyat qonuniyatlarini bir butunlikda o’rgatish nazarda tutilgan va bu amaliyotda o’z tasdig’ini topmoqda. Bugungi kunda talimning madaniyatlararo va millatlararo muloqotning zarur, amalda qo’llaniladigan metodlariga yo’naltirilgan bo’lishi maqsadga muvofiqdir. Xorijiy til mashg’ulotlarida til va nutq mashqlari, kommunikativ hamda integrallashgan mashqlardan foydalanish ta’limning samarador bo’lishiga zamin yaratadi. Kredit-modulli platformasida o’qitish tizimiga o’tish oliy o’quv yurti professor-o’qituvchilariga bo’lgan majburiyat hamda talabni oshiradi. Yuqorida ta’kidlab o’tilganidek, modulli o’qitish tizimi bilan o’qituvchi nafaqat axborot beruvchi va nazorat qiluvchi funksiyalarini, balki maslahatchi hamda muvofiqlashtiruvchi vazifalarni hamkorlikda ishlash vazifasini ham bajaradi. Pedagogik jarayonda o’qituvchining yetakchilik, tashkilotchilik roli saqlab qolinadi.

O’zbekiston ta’limi uchun Kredit-modul tizimi ta’limi uchun yangi tizimdir. Ammo biz faoliyat yuritayotgan Toshkent shahridagi Adju universiteti Koreyaning Adju universiteti qo’mitasi tomonidan tasdiqlangan kredit asosidagi ta’lim tizimini allaqachon o’z ta’lim dasturlariga kiritgan. Shunga qaramay, universitet Koreya kredit tizimini ta’lim jarayoniga joriy qilishda O’zbekistonning milliy qadriyatlariga xos bo’lgan ta’lim-tarbiyani ham hisobga oladi. Mazkur ta’lim tizimining asosiy maqsadi – kredit va ta’lim berishning modulli texnologiyalari majmuasiga asoslangan baholash modeli bo’lgan ta’limni tashkil etishdan iborat. Ushbu maqsadni to’liq holda amalga oshirish ko’p qirrali va murakkab tizimli jarayon hisoblanadi.

Universitetda o'quv davri-semestri 2023-yil universitetning rasmiy ochilish marosimi bo'lib o'tgandan so'ng, 2- fevraldan boshlandi. Quyida universitetning o'quv davri haqida ma'lumotlar keltirilgan:

A. Bir semestr 15 haftalik dars mashg'ulotlaridan iborat.

B. Darslarni qayta tashkillashtirish (bayram va boshqa sabablar uchun qoldirilgan darslar): Koreya darajasini olish uchun 1 kredit 15 soat dars soatiga teng (2 soat laboratoriya mashg'ulotlari uchun).

C. Dars soati:

- 80 daqiqalik (2 kredit uchun, haftasiga 80 daqiqa dars va 1 marotaba tanaffus 5 daqiqadan)

Surxondaryo viloyatidagi Termiz muhandislik-texnologiya institutida, to'garaklar tashkil etilgan bunda darslar faqat o'quv rejasi va Sillabus (soddalashtirilgan fan o'quv dastur rejasi) bo'yicha tashkil etilgan. Semestrning ilk haftasi "Orientation week" (Fanga yo'naltirilgan hafta) deb nomlangan, ushbu haftada professor-o'qituvchilar talabalarni fan haqidagi barcha ma'lumotlar bilan tanishtiradilar. Talabalarga fan dasturi, rejasi (kurs krediti), baholash mezonlari (GPA, foiz ko'rsatkichlari), rejaga kiritilgan loyiha ishlari, oraliq va yakuniy nazoratlar va ularning o'tkaziladigan sanalari haqida batafsil ma'lumot beriladi. SHu bilan bir qatorda, ilk haftada talabalar ehtiyojlari hamda qiziqishlariga doir so'rovnomma ham o'tkaziladi. Darslari 80 soat (amaliy) va 20 soat (o'qitish qoidasi) yoki "student- centered approach" (markazda talaba yondashuvi)ga amal qiladi. Sababi talabalar kundalik hayotda ishlatiladigan maqsadli tilni amalda mashg qilishlari juda muhimdir.

Kredit-modul tizimining tamoyili ikkita asosiy masalaga qaratilgan: (1) talabalarni mustaqil o'z ustida ishlashga o'rgatish, yo'naltirish; (2) talabalar bilimini reyting asosida baholashga tayorlashdan iborat.

Baholash tizimi O'zbekistondagi boshqa oliygohlar bilan bir xil va ayniqsa, kredit ta'lim tizimiga asoslangan. Masalan, 1.1-jadvalda baholash tizimi keltirilgan bo'lsa, 1.2.-jadvalda har bir o'qitilayotgan kurs-fanning baholash nisbati berilgan [86; 3-b.].

Baholash tizimi

Xarfli tizimdagi baho	Foiz ko'rsatkichlari/ball	Ballarning raqamli ekvivalenti (GPA)
Grade)	(Score)	
A ⁺	95~100	4.5
A ₀	90~94	4.0
B ⁺	85~89	3.5
B ₀	80~84	3.0
C ⁺	75~79	2.5
C ₀	70~74	2.0
D ⁺	65~69	1.5
D ₀	60~64	1.0
F	0~59	0

Baholash nisbiy baholashdir.

Asosiy qoida (baho: nisbat)

Xarfli tizimdagi baho	Nisbatan baholash nisbati
A ⁺ ~ A ₀	0~30%
A ⁺ ~ B ₀	0~70%
C ⁺ dan katta emas	30% dan kam emas

Bundan tashqari, institutda talabalarining ta'limini kuzatish uchun ko'plab platformalar mavjud. Masalan, AIS (Akademik axborot tizimi), BB (Blackboard tizimi). Ushbu platformalar uchun talabalar nafaqat o'z baholari, oraliq va yakuniy nazoratlar natijalari, o'quv jadvali, dars jadvali, o'quv rejasi va universitetda sodir bo'layotgan boshqa samarali ma'lumotlardan xabardor bo'lishlari mumkin, shuningdek, professor-

o'qituvchilar tomonidan yuklangan uy vazifasi topshiriqlar yoki seminar va ma'ruza matnlari, savol-topshiriqlar, loyihalar va dasturlarni yuklab olishlari mumkin.

AIS (Academic Information System) - oliy ta'lim uchun qo'llaniladi. Mazkur platforma o'qitish va o'rganish bilan bog'liq bo'lgan barcha ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Ushbu platforma orqali ma'ruzachi yoki professor-o'qituvchi mavzular, testlar, texnikalar va muhim materiallarni osongina ishga tushirishi mumkin. Ma'lumki, Online platforma ta'lim sohasida foydalidir. Bir so'z bilan aytganda, u talabalarning mustaqil bilim olishlari va o'quv jarayonida amaliy faoliyatni rivojlantirishlari uchun shart-sharoitlar yarata oladigan o'quv-uslubiy ta'minot vazifalaridan birini amalga oshiradi

B.E.Starichenko bazaviy minimumni o'zlashtirish uchun semestr yuzasidan topshiriqlar turlari quyidagicha bo'lishini taklif etadi:

umumiy majburiy – barcha talabalar tomonidan amalga oshiriladi, lekin individualyakk shartlar bilan;

majburiy tanlovlar – talabalarning o'zlari taklif qilgan bir xil turdagi vazifalar guruhidan tanlaydilar; qo'shimch hamma uchun majburiy emas, asosiy vazifalar topshiriqlar kerakli ballar yig'indisi to'planmagan taqdirda chiqariladi b. O'qituvchi talabaning individualakka trayektoriyasini qurishi uchun avvaldan belgilangan umumiy baholash balini ko'zda tutgan holda talaba tanlashiga bir nechta vazifalar topshiriqlar taqdim etadi.

Sherria L.Hoskins va Stephen E.Newsteadning "Oliy ta'limda o'rgatish va o'rganish uchun" qo'llanmasida motivatsiya turlari, unga ta'sir etuvchi omillar va talabalarning motivatsiyalarini rivojlantirish haqida so'z boradi. Ularning fikricha, talabalarning qiziqishlari institutda kirganlaridan so'ng ma'lum bir omillar (maqsadlariga ko'ra, fanlar turiga, talaba, tengdoshlari va darsning sifatiga) tufayli yo'qolishi mumkin. Buning oldini olishning yagona yo'li talabaga to'liq hamda tegishli (to'g'ri) Feedbacklar (o'qituvchining fikr- mulohazalari)ni berib borish va baholash mezonlarini puxta ishlab chiqishni, ya'ni, baholash ko'proq konseptual tushunishni baholashga xizmat qilishi kerak", deb ko'rsatadilar. Darhaqiqat, talabaga har bir kichik mashqdan tortib, katta loyiha ishlari, taqdimotlar vazifa qilib berilganda, uni qanday bajarish (Guideline) haqida

to'liq ma'lumot berilsa va bajarib bo'lingan vazifalarni yutuq va kamchiliklari haqidagi Feedbacklar xolisona aytilsa, talaba mavzuni tushunishi oson bo'ladi hamda keyingi safar yo'l qo'yilgan xatolarni takrorlamaslikka harakat qiladi, o'ziga bo'lgan e'tibor yanada ortadi, fanning qiziqarli ekanligini his eta bishlaydi. Maqsadlarni to'g'ri qo'yib, yaxshi tushunib bajarilgan, yutuq va kamchiliklari aytilgan vazifani baholash o'qituvchi hamda talabalar o'rtasida shaffoflikni yuzaga keltiradi. Baholanuvchi vazifalarni bajarish natijasiga qarab tayyorlanishi ham talabalar motivatsiyasining oshishiga yordam beradi, chunki Sherria L.Hoskins va Stephen E.Newsteadning aytganlaridek, "Bilimni o'rganish emas, undan foydalanish muhimdir" deb ta'kidlaganlar. Tadqiqotimiz davomida xorijiy tilni o'rgatish-o'rganishda talabalarga xotirani mustahkamlashga, esda saqlab qolishga doir mashqlarni berib, o'rgatishdan ko'ra, hayotda foydalaniladigan og'zaki va yozma muloqotni rivojlantirishga oid, loyiha ishi vazifalarni, o'rgatib, uni baholashga harakat qildik.

Nutqiy muammoli vaziyat, tilni yetarli darajada o'rganishga sharoit yaratadi va imkoniyat beradi. Ko'nikma va malakalar, ya'ni til va nutq kompetensiyalarini egallash faqat faoliyat orqali ro'yobga chiqadi. Talabaning ijodiy faolligiga turtki berish, ya'ni ijodiy motivatsiyani maqsadli shakllantirish, uni mustaqil ishlashga yo'naltirish, ba'zan qiyin topshiriq va maxsus vazifalarni bajarishning aniq algoritmini berish, nutq faoliyati turlarining leksika, grammatika va fonetika bilan ishlashning turli yo'llarini tavsiya qilish, xorijiy tilning kommunikativ, adaptiv va modellastirish darajasini shaxsiy motivlarga frontal moslashtirish orqali talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirish pedagoglar oldida turgan muhim vazifalardan hisoblanadi. Talabalar xar xil lug'atlar va matnlar bilan ishlash, til va madaniyat qonuniyatlarini bir butunlikda o'rganishda mustaqil akademik va texnik muloqot vositalaridan effektiv foydalanish va o'z fikrini bayon qilish va izohlash ko'nikmalarini rivojlantirishga muntazam ustuvorlik berish, til, soha va madaniyatni o'zaro bog'liqlikda, integrallashgan holda o'rganish, muammolarni ko'ra bilish, unga yechim topish, madaniy hamda muhandislik sohaviy-kasbiy birliklarni belgilab,

o'zi uchun yozib borish, o'rganish-o'rgatish davomida shu topshiriqlarni bajarishlari lozim.

Xulosa qilib, qiyoslash an'anaviy va kredit- modul tizimi xorijiy til ta'limining konseptual holatini aniqlashga imkon beradi. Keltirilgan jadval asosida xulosa qilishimiz mumkin, modulli platformada ta'lim –tarbiya nazariyasida amaliyotida qo'llanilgan an'anaviy ta'limning ba'zi etablarigina saqlanib qoladi. Bu tushunchalar yangi tizm bilan integrallashadi zamonaviy texnologiyalar asosida ro'yobga chiqariladi.

1.1.- jadval

An'anaviy ta'lim va kredit-modul ta'limining taqqoslanishi.

An'anaviy ta'lim	Kredit-modul ta'limi
1. Dars va to'garak mashg'ulotlari jarayonida o'qituvchi ingliz tilini asosiy qoidalari, tushunchalar, matnni nazariy asoslab fikr bayon etadi.	1. O'qituvchi aniq maqsad qo'yadi, ta'lim oluvchilar bilan vazifalarni shakllantiradi va taxminiy natijani oldindan ko'ra biladi.
2. O'qituvchi o'quv materiallari reja asosida, darslikda berilgan materiallarni tushintirib berilgan bo'ladi.	2. O'qitiladigan darslar mavzulari qiyinchiliklar darajasiga ko'ra modullarga bo'linadi.
3. Talabalar tanlovi mavjud emas, qat'iy belgilangan o'quv reja va dasturga ko'ra mashg'ulotlar tashkil etilgan.	3. Talabalar tomonidan fanni va o'quv materialini, o'qituvchini tanlash imkoniyati mavjud.
4. O'qituvchi doimiy nazoratni olibborgan.	4. O'qituvchi maslahat beruvchi vazifasini amalga oshiradi.
5. Mustaqil ta'limga nisbatan auditoriya soati ko'p bo'lgan.	5. Auditoriya soatiga nisbatan mustaqil ta'lim soati ko'p.
6. Grammatika va o'qishgacha e'tibor berilgan.	6. Tinglab tushunish va gapirishga, kasbiy-sohaviy mashqlarga asosiy e'tibor qaratiladi.
7. Talabalar matn o'qib tarjima qilishga o'rgatilgan.	7. Talabalar mustaqil akademikva texnik muloqot vositalaridan effektiv foydalanishga yo'naltiriladi.
8. Dars jarayonida o'qituvchining fikrlari asos qilib olingan talabalarning fikriga e'tiborni qaratmagan.	8. Talabalarning mustaqil o'z fikrini bayon qilish va izohlash ko'nikmalarini rivojlantirishga muntazam ustuvorlik beriladi talabalar mustaqil fikrga ega bo'la oladi.

Xulosa qilib aytganda, kredit-modul tizimida dasturlar tuzish, dars jadvalini shakllantirish, ta'lim jarayonini nazorat qilish va talabalarni baholashni tashkil etishda xorijiy til fanining xususiyatlarini hisobga olgan holda yondashish maqsadga muvofiqdir va sifat darajalarimizni ortishiga yordam beradi. Kredit-modul tizimida xorijiy tilni o'rgatish xususiyatlarini hisobga olish talabalarda mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi izlanish metodini shakllanishiga, ularda ijodiy faollikni kuchaytirishga va bilim olishga o'zini safarbar qilishga yo'naltiradi hamda ta'lim sifatini oshirishga imkon beradi. O'qituvchilarga o'rgatish mahoratini va talabalarga o'rganish qobiliyatlarini keng miqyosda almashishlar imkoniyati kengayadi. Bir tomondan, talabalarni kredit-modul tizimi asosida o'qitish ularning mustaqil ta'limini rivojlantirishga yordam bersa, ikkinchi tomondan, o'qituvchilarni BB, AIS va boshqa texnologiyalar ustida ishlash, darslarda foydalanish hamda innovatsion texnologiyalarni egallashga yordam beradi. Faollik, mustaqillik, izlanuvchilik, kreativlik o'quv jarayoni qanday tashkil etilishiga bog'liq. Sh asosida, talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirish ta'limning mazmuni, shakli, metod va vositalarini rivojlantirishni hamda shaxsga yo'naltirilgan tizimli-integrativ, kommunikativ- faoliyatli va kasbga yo'naltirilgan yondashuvlarning didaktik yaxlitligini ta'minlashni talab etadi degan xulosaga kelamiz.

Birinchi bob bo'yicha xulosalar

Talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirishning nazariy asoslarini o'rganish olib borilgan ilmiy tadqiqotimiz natijasida quyidagi xulosalarga keldik:

1. Kredit-modul ta'lim tizimi bo'yicha Xorij va O'zbekistonlik bir qanch olimlarimizning ilmiy tadqiqotlari, uslubiy ishlari o'rganildi va olimlarimizning fikr-mulohazalari umumlashtirildi. Tadqiqot ishimizni yoritish davomida, hozirgi bir qancha ilmiy tushunchalarnind mazmuni, tadbigi, amaliy ahamiyatga izohlar berildi, tahlil qilindi, olimlarimizning ilmiy tadqiqotlaridan fikrlari keltirib o'tildi.

2. Kredit-modul tizimi sharoitida pedagogik muammoni hal etish jarayonida, talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirish

imkoniyatlarini o'rganish, talabalarning mustaqil o'quv faoliyatini, mustaqil ishlarini tashkil etish etishning pedagogik tamoillarini boyitish fikr mulohazalar tahlil etildi o'rganildi, kredit-modul tizimini tashkil etishdagi talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirishga to'siq bo'layotgan qarashlar aniqlandi va muammoni yechimini hal qilish uchun tavsiyalar va ko'rsatmalar ishlab chiqildi.

3. Buyuk Britaniya va Osiyo-Tinch okeani rivojlangan mamlakatlar (AQSH, Yevropa mamlakatlari, kredit tizimi modeli o'rganildi va qiyosiy tahlil qilindi. O'zbekistonda yangi ta'lim ECTSni tatbiq etish yuzasidan olib borilayotgan ishlar, kredit-modul tizimining amaldagi ta'limdan farqli tomonlari o'rganildi daralarning qiyosiy tahlili berildi. OTMlarda ECTS model - tizimini o'rganish natijasida, joriy etish samarali natija berishiga ishonch hosil qilinib, milliy mintaletimizni hisobga olish zarurligi kiritildi.

4. Kredit-modul tizimida xorijiy til ta'limining nazariy asoslarini hisobga olish zarurligi aniqlandi. Xorijiy til fanining boshqa fanlardan farqi, ta'lim mazmuni, maqsadi, metod va vositalari to'g'risida fikrlar bayon etildi. O'quv faoliyati ijodiy motivatsiyasini maqsadli shakllantirish hamda xorijiy tilning kommunikativ, modellashtirish darajasini shaxsiy motivlarga umumiy moslashtirish asosida takomillashtirish lozim ekanligi aniqlandi. Ta'limning sifati va samaradorligi fanning pedagogik-psixologik, metodik, lingvodidaktik, lingvokulturologik, kasbiy-sohaviy asoslari bilan chambarchas bog'liqligi asoslab berildi.

5. Kredit-modul tizimining tadbir etilishi Xorijiy til talabani kelgusida kredit-modul tizimida yetuk mutaxassis va raqobatga kirisha oladigan kadr bo'lishiga hamda karyerasining o'sishiga xizmat qiladi, degan xulosaga kelindi.

II BOB. KREDIT-MODUL TA'LIMIDA TALABALARNING O'QUV FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH TIZIMI

2.1. Kredit-modul tizimida talabalarning o'quv faoliyatini Ananaviy (statik) va dinamik bosqichda takomillashtirish .

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoevning 2020 yil 24 yanvardagi Oliy Majlisga yo'llagan murojaatnomasida 2020 yilga "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili" deb nom berishning taklif etilishi, maktab bitiruvchilarini oliy ta'lim bilan qamrab olish darajasini bosqichma-bosqich oshirib borish, ta'lim yo'nalishlari va o'qitiladigan fanlarni qayta ko'rib chiqish, mutaxassislikka aloqasi bo'lmagan fanlar sonini 2 barobar qisqartirish, oliy ta'limda o'quv jarayoni kredit-modul tizimiga o'tkazish, qator oliy ta'lim muassasalarini o'zini o'zi moliyaviy ta'minlashga o'tkazish, ta'lim sohasini to'liq raqamlashtirish, davlat-hususiylar sheriklik mexanizmlarini ta'lim sohasiga ham keng tatbiq etish masalalari shu kunning dolzarb masalalari ekanligi ta'kidlab o'tilgan. Ushbu murojaatnomada birinchi o'ringa xalqning bilim darajasini oshirish masalasi qo'yilgan, bu esa millatning raqobatbardoshligini belgilovchi omil hisoblanadi. Shu sababli, tabiiyki, ushbu hujjatda zamonaviy talablar va jahon standartlariga javob beradigan milliy ta'lim tizimini yaratish muammosining elementlari ham o'z aksini topgan. Bundan tashqari Davlatimiz rahbarining 2020-yil 2-martdagi PF-5953-sonli farmoniga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi zimmasiga, oliy ta'lim muassasalari o'quv jarayoniga kredit-modul tizimi joriy etilgan bakalavriat ta'lim yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklarining malaka talablari, o'quv rejasi va fan dasturlarini takomillashtirilishi vazifa qilib berildi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrda 824-son Qaroriga ko'ra, «Oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayoniga kredit-modul tizimini joriy etish tartibi to'g'risida»gi Nizom tasdiqlandi. Mazkur Nizomning 3-bobi 10- bandida Ta'lim dasturi tuzilmasi ta'lim dasturi va uning elementlarini amalga oshirishga mas'ul o'qituvchilar ta'lim dasturida ko'rsatilgan o'qitish natijalari bilan dars berish va baholash jarayoni o'rtasidagi muvofiqlikni ta'minlashlari belgilandi. Xorijiy tillarni

o'rgatishni samarali tashkil etishda kredit-modul tizimida hali hal etilmagan o'z yechimini kutayotgan qator muammolar mavjud. Jumladan, yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunining 4- bob. 35-modda "Ta'lim jarayoniga o'quv rejalari va o'quv dasturlarini joriy etish"da quyidagilar aytib o'tilgan:

O'quv rejalari va o'quv dasturlari tegishli ta'lim bosqichlarining maqsad hamda vazifalari asosida ishlab chiqish.

Umumta'lim fanlarining o'quv dasturlari talabalarni har tomonlama kamol toptirishga, ta'lim oluvchilarda bilim, ko'nikma, malaka, kompetensiyalarni, shakllantirishga va ularning qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak.

Ta'lim jarayoniga o'quv rejalari va o'quv dasturlarini joriy etish chog'ida ta'lim tashkilotlari kredit-modul tizimiga asoslangan o'qitish texnologiyalaridan foydalanishi mumkin nazarga olish lozim. Olib borilgan tadqiqotlarimiz davomida, oliy ta'limda kredit-modul tizimi uchun barcha fanlardan yangi o'quv rejalari, davlat ta'lim standartlari, namunaviy o'quv fan dasturlari, o'quv- uslubiy majmualar, Sillabuslar, sifatli o'quv adabiyotlari, metodik qo'llanmalar va shu kabilarni yaratish zaruratini taqozo etmoqda. Bir so'z bilan aytganda, kredit-modul tizimi uchun xorijiy tillar fanining yanada takomillashtirilgan o'quv-uslubiy ta'minotini yaratish va amaliyotga joriy etish dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Muammoli masalalarni hal qilish orqali kelgusida ta'lim sifati va samaradorligi oshishi muqarardir. Respublikamiz OTMlarining nofilologik ta'lim yo'nalishlariga kredit-modul tizimini joriy etishda Yevropaning ECTS tizimidan andoza olgan holda o'quv reja, fan dasturlari va har bir fan jumladan ingliz tili fanini o'quv jarayonining uslubiy ta'minoti yaratilmoqda. Shu o'rinda B.SH.Usmonov va R.A.Xabibullayevlar fikrini keltirib o'tishni joiz, deb topdik. "Kredit ta'lim tizimi har bir fan bo'yicha yangi avlod darsliklari, o'quv-uslubiy majmualarni, qo'llanmalarni yaratish va joriy qilishni nazarda tutadi. Kredit ta'lim tizimida talabalarining qiziqishlarini, fikrlarini to'liq hisobga olish, ularning ta'limga bo'lgan qiziqishini ta'minlash, o'qituvchilar o'rtasida raqobatni kuchaytirish lozim. Talabalarining o'quv faoliyatini takomillashtirishni amalga oshirishda statik ba dinamik bosqichlarning

tahlilini quyidagicha keltirish mumkin. Bunda statik va rivojlanish bosqichlari quyidagicha keltirib o'tildi. (2.1-jadval)

2.1- jadval Talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirishni
Zamonaviy til ta'limini modernizatsiyalash xususiyatlarini tahlili



qilish natijasida quyidagilarni kiritishimiz maqsadga muvofiqdir:

Ta'limning ommaviy xarakterga egaligi va uning uzluksizligi;
jamiyat uchun ham, individ, shaxs uchun ham ahamiyatli ekanligi;
insonning bilish faoliyati usullar va yo'naltirish;

ta'lim jarayonini o'quvchilar shaxsining o'z-o'zidan ochiladigan imkoniyatlarini ta'minlagan holda ularga yo'naltirish. Yuqoridagi ikki bosqichli zamonaviy til ta'limini modernizatsiyalash xususiyatlari tahlili tor mutaxassislikni emas, balki o'quv faoliyati subyekti sifatida talaba shaxsini shakllantirishga, mustaqil rivojlantirishga qodir, butun dunyoda va jamiyatda yuz berayotgan barcha o'zgarishlarga moslashishga yo'naltirilgan ta'limning yangi mazmunini ishlab chiqish va tasdiqlashni taqozo etadi. Kredit-modul tizimida talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirish samaradorligi mustaqil o'quv faoliyatining pedagogik strukturasi va o'quv faoliyatiga ijobiy motivatsiyaning statik va dinamik bosqichlarini ta'lim maqsadlariga ko'ra shakllantirish zarurligini talab etadi. Izlanishlarimiz natijasida talabalar o'quv faoliyatini

takomillashtirish strukturasi ishlab chiqdik. Mazkur loyihaga ko'ra, talabalar o'quv faoliyatini takomillashtirish ikki bosqichda o'rganildi. Jumladan, statik bosqichda o'quv-uslubiy ta'minotini va uning tarkibiy qismlari, dinamik bosqichda ta'lim-tarbiya jarayoni rivojlantirish, va mustaqil ta'lim aks etgan tadbirlar, treninglar kiradi. Statika va dinamika barcha sohalarida, jumladan, fizika, tibbiyot, madaniyat, rassomchilik va boshqalarda qo'llaniladi. Ilmiy tadqiqotlarimiz natijasida shunday xulosaga keldik, bizning ilmiy-tadqiqot ishimizda statika – tinch, harakatsiz, dinamika - harakatdir. Statik bosqichdagi o'quv-uslubiy ta'minotini va uning qismlari ta'lim-tarbiya jarayoniga kuch beradi, dinamik jarayonda esa u harakatga keladi. Statika va dinamika talabani o'quv faoliyatini takomillashtirishning biz tanlagan samarali yo'llaridandir. Mazkur rasmda statik va dinamik bosqichdagi barcha qismlarning bir-biri bilan o'zaro aloqasi, ta'siri, uzviyligi va bog'lanishlari to'liq ko'rsatilgan. 2.1.-rasmdagi barcha qismlar talabalarni harakatga keltiruvchi kuch hisoblanadi.

Olib borilgan tadqiqotimiz natijasida, Nizom talablariga binoan, birinchi navbatda TOP mingtalikka kiradigan chet el oliygohlarining o'quv reja va fan dasturlarini, silabuslarini jahon standartlariga moslashtirish va tasdiqlash vazifalari qo'yildi. Bu esa, barcha fanlardan yangi o'quv-uslubiy ta'minot yaratishni talab etadi. Ilmiy izlanishlarimiz natijasida, talabalarning Jumladan, statik bosqichda o'quv-uslubiy ta'minotini va uning tarkibiy qismlari, dinamik bosqichda ta'lim-tarbiya jarayoni rivojlantirish, va mustaqil ta'lim aks etgan. Tadbirlar, treninglar kiradi. Statika va dinamika barcha sohalarida, jumladan, fizika, tibbiyot, madaniyat, rassomchilik va boshqalarda qo'llaniladi. Ilmiy tadqiqotlarimiz natijasida shunday xulosaga keldik, bizning ilmiy-tadqiqot ishimizda statika – tinch, harakatsiz, dinamika - harakatdir. Statik bosqichdagi o'quv-uslubiy ta'minotini va uning qismlari ta'lim-tarbiya jarayoniga kuch beradi, dinamik jarayonda esa u harakatga keladi. Statika va dinamika talabani o'quv faoliyatini takomillashtirishning biz tanlagan samarali yo'llaridandir. Mazkur rasmda statik va dinamik bosqichdagi barcha qismlarning bir-biri bilan o'zaro aloqasi, ta'siri, uzviyligi va bog'lanishlari to'liq ko'rsatilgan. O'zbek tilining izohli lug'atini tahlil qilganimizda,

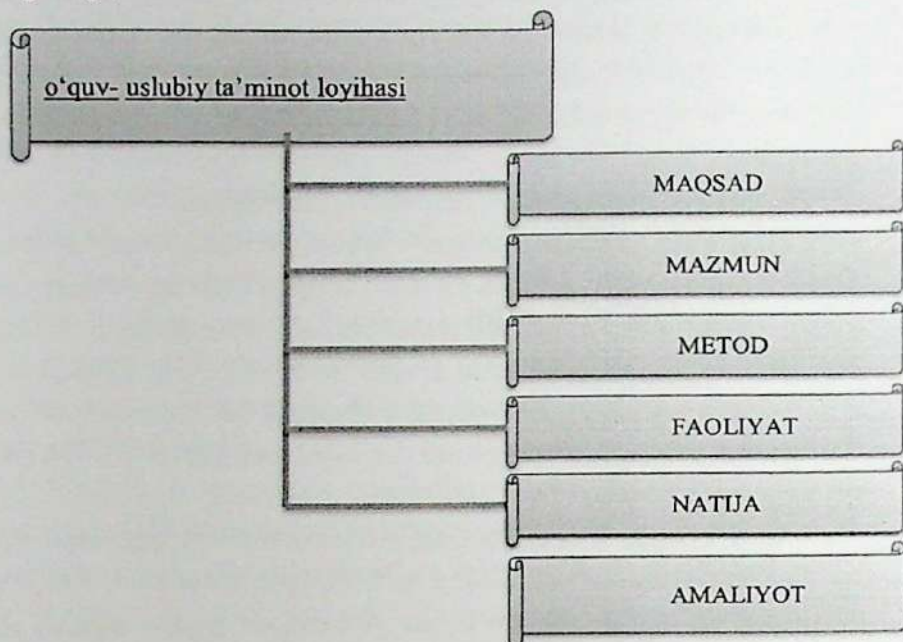
“ta’minot – “ta’min” so’zidan olingan bo’lib, kerakli anjomlarni muhayyo qilib yetkazib berish, yashash, ishlash uchun zarur narsalarga bo’lgan ehtiyojni qondirish demakdir . Chunonchi, “ta’minot” – nimaningdir mavjudligi, saqlanishi va bajarilishini ta’minlaydi. Kerakli moddiy-texnik ta’minotga imkoniyat beradi .Ta’minot so’zini fanlar nuqtai –nazaridan tahlil qiladigan bo’lsak D.E.Rozental“Rus tili qiyinchiliklari lug’ati”da “ta’minot” rus tilida «obespechenie» (obespechit) «обеспечение» (обеспечить) so’zi quyidagi ma’nolarni bildiradi: Управление: кого-чем и кому-что.

Снабдить чем-л. в достаточном количестве.

кому-что. Гарантировать что-л., создать все необходимые условия для осуществления чего-л. Xorijiy tillar lug’atlarida ushbu so’z turli ma’nolarda ishlatilishi ko’rsatib berilgan. Jumladan, ingliz tilida: The word "providing" derived from a verb "to provide". In English dictionary the word **Provide** to give someone something that they want or need: Our office can provide information on the local area [278; 575-b.]. Binobarin, nemis tilida “ta’minot”:

Versorgung, Sicherstellung; Garantie; Deckung einer Forderung usw. Ma’lumki ta’lim tizimining turli bosqichlarida shu bilan birgalikda, ta’lim-tarbiya jarayonida ko’pgina pedagoglar o’quv- uslubiy ta’minot o’qitish vositalaridan iborat deb biladilar. Uslubiy ta’minot nafaqat o’qitish vositalarini nazorat qilish bilan cheklanmay, balki turli sohalarida shaxsning o’zini-o’zi anglashi, boshqarishi va rivojlantirishi bilan bir qatorda, kelgusida uning kasbiy-sohaviy tayyorgarligiga ham xizmat qiladi. Kredit-modul tizimida kompleks o’quv- uslubiy ta’minotning maqsadi o’quv faoliyatiga ta’sir etuvchi ichki va tashqi omillarni asoslash, shaxsni har tomonlama rivojlantirish uchun pedagogik-psixologik shart-sharoitlarni yaratish, ta’limning insonparvarligi, shaffofligi, ochiqligi, mustahkamligi, integratsiyasi va sifatini oshirish, ta’lim jarayonini texnologizatsiyalash hamda ta’lim oluvchilarning mustaqil ishlari rolini kuchaytirishdan iborat. Shunga binoan, o’quv- uslubiy ta’minot ning mohiyati maqsad, mazmun, metod, faoliyat, natija bilan belgilanadi. Asosiy **maqsadi** o’quvchi- talabalarning samarali ta’lim olishlari uchun shart-sharoitlar yaratish va o’quv predmetini egallashda yuqori sifat

ko'rsatkichlarga erishishlarini ta'minlash, rahbarlar, o'qituvchilar hamda talabalarga amaliy yordam ko'rsatishdir. Kredit-modul tizimi uchun ishlab chiqiladigan yangi o'quv- uslubiy ta'minot ustuvorligi ochiqqligi, qulayligi, shaffofligi, mustaqil ta'limga asoslanganligi, muhandislik kasbga yo'naltirilganligi,



2.2.-rasm. O'quv-uslubiy ta'minotning mohiyati

O'quv-uslubiy ta'minotning mohiyati shundan iboratki, mehnat bozori talablariga mosligi, xorijiy mamlakatlar ta'lim dasturlari talablariga muvofiqqligi va boshqa jihatlari bilan avvalgi mavjud o'quv- uslubiy ta'minotdan farq qiladi. o'quv- uslubiy ta'minotning asosiy tarkibiy qismlariga o'quv fan dasturi, sillabuslar va darslarni olib borishda foydalanilayotgan darsliklar hamda o'quv qo'llanmalar kiradi. Bir so'z bilan aytganda, qobul qilingan Nizomning "O'quv jarayonini rejalashtirish, monitoring olib borish va ta'lim sifatini ta'minlash" deb nomlangan 4-bobi 13- bandida "O'quv jarayonini rejalashtirish" quyidagi bosqichlardan iborat bo'lishi keltirib o'tilgan:

namunaviy fan o'quv dasturlari rejasi va fanlar katalogini ilg'or xorijiy ta'lim tajribasi asosida respublika iqtisodiyoti tarmoqlarida amalga

oshirilayotgan islohotlar, kadrlar iste'molchilari talablari va milliy qadriyatlarni e'tiborga olgan holda ishlab chiqish hamda qo'shimcha ravishda tanlov fanlar katalogini shakllantirish, mahalliy va xorijiy yangi avlod adabiyotlariga tayangan holda fanlar katalogi bo'yicha namunaviy fan dasturlarini ishlab chiqish;

- fanlarning Sillabusni ishlab chiqishi chiqish;
- o'quv rejasi va tanlov fanlari ro'yxatiga mos ravishda guruh tyuterlarui yordamida o'quv-metodik bo'lim (boshqarma) va fakultet dekani nazorati ostida har bir talabaning shaxsiy ta'lim yo'naliishlarini shakllantirish;

- ishchi o'quv rejalarini tuzish;
- o'quv jarayoni jadvalini tuzish;
- akademik guruhlar bo'yicha o'quv mashg'ulotlari jadvalini tuzish.

Tadqiqotimiz davomida , kredit-modul tizimida o'qituvchi va talabalar zimmasiga katta mas'uliyat bor ekanligini. "O'quv rejasi" tushunchasi oldindan belgilangan va statik"dan "moslashuvchan va dinamik"ga qadar ishlab chiqilishi maqsadga muvofiqdir. O'qituvchilar o'quv dasturlarini rivojlanayotgan ijtimoiy talablar hamda individual ta'lim ehtiyojlarini aks ettirish uchun yangilash va moslashtirish imkoniyatiga ega bo'ladilar . Dastur yoki modulni loyihalashda, o'quv natijalariga erishish uchun talaba tomonidan talablarning fikrlarini,qiziqishlarini harakatlari haqida o'ylash muhimdir. Bu harakat talabalarning dars jadvalidagi mashg'ulotni bajarish uchun sarf qilgan vaqtini, shuningdek, uy vazifasi, baholash uchun vazifalar va mustaqil ta'lim kabi boshqa faoliyat turlarini o'z ichiga oladi. Kredit-modul tizimi uchun yangi, o'quv- uslubiy ta'minotdanda talabaning imkoniyati, qiziqishlari, talab va ehtiyojlari hisobga olinadi. O'quv dasturlarini ishlab chiqishda, talabalarning Bilim ko'nikma, malaka, kompetentlik natijalari (Learning outcomes)ga erishish uchun talaba talab qiladigan ish yuklamasini (Workload) hisobga olish maqsadga muvofiqdir.

Jumladan, o'quv- uslubiy ta'minotdaning asosiy funksiyalariga N.V.Chekalyova quyidagilarni kiritadi:

Talabalar nazariy, amaliy, metodik tayyorgarligi sistemasi va

birligini ta'minlash.

O'quv faoliyati jarayonida talabalarning shaxsiy va kasbiy jihatdan o'zini namoyon etishi, mustaqil ta'lim olishi va o'z-o'zini shakllantirib borishlariga erishish.

- O'quv jarayonida shaxsning kasb tanlash muhitini yaratish.
- O'quv predmeti mazmuni va shaxsning kasbiy tayyorgarligi jarayoni sifatini oshirishga ko'maklashish.
- O'quvchi-talabalarning mustaqil faoliyati va pedagogik tayyorgarligida individual yondashuvni joriy etish.

Shu o'rinda olimlarning ba'zi tushunchalarga bergan izohlarini keltirib o'tamiz. Masalan, "Educational Program" (ta'lim dasturi) muayyan ta'lim bosqichi (bakalavriat, magistratura, doktorantura) bo'yicha mutaxassislikni anglatadi, "Academic Program" (o'quv dasturi) o'quv fanini bildiradi va "Syllabus" (sillabus) atamasi bilan bir xil ma'noni anglatadi. "Course" atamasi o'quv yilini emas, balki o'quv kursini, fanini, modulini bildiradi. "Faculty" atamasi fakultetni emas, balki professor-o'qituvchilar tarkibini anglatadi. O'qituvchining lavozimini ko'rsatishda "Lecturer" (lektor, ma'ruzachi) va "Tutor" (tyutor) atamaları keng qo'llaniladi. Klassifikatorda qo'llaniladigan "mutaxassislik" tushunchasini ifodalash uchun ingliz tilida "Speciality" emas, balki "Major" atamasi qo'llaniladi. Va nihoyat, o'quv reja "Academic Plan" emas, balki "Curriculum" ko'rinishida qo'llaniladi.

ECTS kredit-modul tizimida OTMLar o'zining har bir bakalavr va magistratura **o'quv dasturi** maqsadlarini oldindan aniq belgilab olishi bizga ma'lum. Har bir oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilari o'zlari o'quv fan dasturlarini tuzishlari talab etildi. Binobarin, xorijiy tillar fanining yangi o'quv fan dasturiga sohaviy-kasbiy mavzularni kiritish, nutq, til, ijtimoiy-madaniy va kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiluvchi birliklarni tanlash hamda modullarga to'g'ri taqsimlash muxandislarni kasbga va mustaqil ta'limga yo'naltirish muammolari ham mavjud. Shuning bilan birgalikda, o'qitish natijalari bilan dars berish va baholash jarayoni o'rtasidagi muvofiqlikni ta'minlashni davr taqozo etmoqda [41; 98]. Modulga asoslangan o'quv dasturlari maxsus reja asosida ishlab chiqiladi va quyidagilarni o'z ichiga qamrab oladi:

- o'quv dasturlari, o'quv maqsadi hamda vazifalarning to'liq ochib berilishi;

- talabaning fanni o'rganishni boshlashi va tamomlaganidan keyingi o'rganilishi lozim bo'ladigan malakasiga qo'yiladigan talablar;

- modul tarkibiga kirgan har bir fanning qisqacha mazmuni (Sillabus), ya'ni ma'ruzalar mavzulari, seminar va amaliy mashg'ulotlarning rejasi, mustaqil ta'limni baholash uchun mo'ljallangan topshiriqlar;

- olib borilayotgan darsning qisqacha bayoni: ta'lim berish metod hamda vositalari;

- bilimlarni baholashning yo'llari shakllaridan iborat.

Hozirgi paytda oliy ta'lim muassasalariga o'z o'quv dasturlarini o'qituvchi tomonidan mehnat bozori, iqtisodiyot, va talabalarning qiziqishlarini ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda erkin shakllantirish imkoniyati berilganligi ishimizning samarali bo'lishiga olib keldi. Shunga ko'ra, har bir o'qituvchi ta'lim muassasasi imkoniyatlaridan kelib chiqib kelib chiqib, mazkur fan talabaga kelgusida qanday foyda keltirishini, nimalarni bilishi va fan yakunida nimalarni qila olishi kerakligini o'quv fan dasturini yaratishda inobatga olishi maqsadga muvofiqdir. O'quv fan dasturlarining talabalarga, avvaldan taqdim etilishi, ularning OTMni, fanni va o'qituvchini tanlashlari uchun qulay imkoniyatlar yaratadi. Yuqorida keltirib o'tilganlar kredit-modul tizimining afzalliklari ham shundan iboratdir. Kredit-modul tizimida OTMning har bir o'qituvchisi o'zining har bir fani bo'yicha fan dasturiga va ishchi dasturi/ «Sillabus»ga ega bo'lishi va uni semestr boshida talabalarga taqdim etishi lozim bo'ladi. Fan dasturi ushbu fanning maqsad va vazifalari, talabaning kelajakdagi kasbiy muxandislik faoliyati uchun ahamiyati, talabalar ushbu fanni o'rganish natijasida nimalar qila olishi, ushbu fan bo'yicha semestr davomida o'rganiladigan mavzular ro'yxati, talabalar foydalanishi zarur va mumkin bo'lgan adabiyotlar ro'yxati, baholash mezonlari haqidagi ma'lumotlarni qamrab oladi. Sillabus fanning qisqacha mazmun-mohiyati, dars beradigan professor-o'qituvchi haqidagi ma'lumot va uning o'qitish hamda baholash metodikasini o'z ichiga oladi.

Oliy ta'lim muassasalarida, tanlov fani uchun bu juda muhim. Agar fan talaba tomonidan tanlanadigan fan bo'lsa, talaba uchun bunday ma'lumotlarning ahamiyati yanada ortgan bo'ladi. Talaba, yuqorida ta'kidlanganidek, fanni tanlash yoki tanlamaslik bo'yicha qarorga kelishi uchun fanning nomini dars beradigan o'qituvchining ismini familiyasi bilishining qay darajada bo'lishi kifoya qilmaydi. Talaba fanni tanlashi uchun fan bo'yicha har tomonlama yetarli ma'lumotga ega bo'lishi maqsadga muvofiqdir. Fan dasturidan ko'zlangan asosiy maqsad – OTMlarda dars jarayonlarini shaffof, maqsadli va reja asosida tashkil etishga erishishdan iborat. Ushbu amaliyot talaba bilan bir qatorda o'qituvchiga ham katta mas'uliyat yuklaydi bilimi pastligini bilsa uni oshirishga harakat qiladi. O'qituvchini o'z ustida ishlab fanining maqsadlari va ahamiyatini mukammal tushunib olishiga undaydi. Afsuski, oramizda bilimsiz fanini yaxshi tushinmaydigan amaliyotda o'z fanining maqsadlarini bilmaydigan o'qituvchilar ham uchrab turadi. V.O'rinovning fikriga ko'ra, "kredit - modul tizimiga o'tish OTMlar o'quv dasturlarini yaratishdan boshlab, o'qituvchilarning o'z darslarini tashkil qilishi bo'yicha yangicha metodlar asosida dars o'tishini talab etadi. Agar bizning Respublikamizda kredit-modul tizimi to'g'ri va to'liqligicha joriy etilsa, mamlakatimiz oliy ta'lim tizimiga juda katta ijobiy xususiyatlarni olib kirishi va yuqori natijalarga erishishimiz muqarrar. Jumladan, mamlakatimiz oliy ta'lim tizimiga ta'limning jahon tan olgan mukammal o'lchov birligining olib kirilishi, OTMlarda o'qish jarayonining shaffof tarzda tashkil etilishi, o'quv dasturlari iqtisodiyot, mehnat bozori va talabalar ehtiyojlari asosida shakllanishi, darslarning sifati yaxshilanishi va nihoyat har bir talaba, ma'lum ma'noda o'zining mustaqil o'quv dasturiga ega bo'lishiga xizmat qiladi" [146; 58 – 59-b.].

ECTS kredit-modul tizimida faoliyat yuritadigan universitetlar amaliyotini tahlil qilganimizda, deb yozadi V.O'rinov, ularning aksariyatida auditoriya soatiga ega bo'lgan fan va modullarda auditoriya va mustaqil o'qish soatlari nisbati o'rtacha 40 foizga o'quv soati 60 foiz mustaqil ta'limga berilganligini bilamiz. Bu nisbat boshqacha qilib aytganda 1:1.5ga to'g'ri keladi. Ya'ni, talaba muayyan fan bo'yicha

belgilangan har 1 soat dars uchun unga darsdan tashqarida bir yarim soat mustaqil o'qishi, tayyorlanishi kerak bo'ladi.

Odatda, kunduzgi bo'lim talabasi o'quv yili davomida haftasiga taxminan 40 soatni o'z ta'limiga bag'ishlashi kutiladi. Ko'pgina mamlakatlar, ayniqsa, Bolonya jarayonining bir qismi, talabalarning belgilangan shartli mehnat soatlariga mos keladigan kreditlar tizimidan foydalanadilar. O'quv natijalarini muvoffaqiyatli namoyish qilgan talabalarga kreditlar beriladi. Angliya, Uels, Shimoliy Irlandiya va Shotlandiyada qo'llaniladigan kredit tizimida 1 kredit talabalarning 10 soatlik shartli mehnatini ifodalaydi. Bolonyani imzolagan ko'plab mamlakatlar ham foydalanadigan Bolonya kredit tizimi, ya'ni ECTSda 1 ECTS krediti talabalarning taxminan 20-25 soatlik mehnatiga va Buyuk Britaniya tizimidagi 2 kreditga teng.

Avvallari xorijiy tillar nofilologik OTMlarning bakalavriat yo'nalishlarida 4 yil, magistraturada bir yil o'qitilar edi. An'anaviy ta'limda o'quv rejaga xorijiy til 350 soat I – IV kurslarda kiritilgan bo'lsa, kredit-modul tizimida bir yoki ikki semestr 240 soat 8 kredit berilgan. An'anaviy ta'limda haftalik soat 2, ba'zan 4 soatni tashkil etsa, kredit-modul tizimida bir semestrlik bo'ladimi, ikki semestrlikmi, haftalik soat 4 soatdan iborat. Kredit-modul tizimida ushbu muddat qisqarib, o'quv rejada bir yoki ikki semestrga qo'yildi. Bu juda katta o'zgarish bo'ldi, shu bilan bir qatorda, o'qituvchi va talabalar zimmasiga katta mas'uliyat yuklandi. Haftada ikki soat, ya'ni bir marotaba xorijiy tilning qo'yilishi noto'g'ri, sababi talaba 5-6 kun davomida albatta darsda o'rganganlarini unutadi. Bu psixologik tajribalarda o'z isbotini topgan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi 2018-yil 5-iyundagi PQ-3775-son qarori[7]da belgilangan vazifalarni bajarish, oliy ta'lim muassasalarini ilg'or jahon tajribalari asosida yaratiladigan yangi avlod darslik, o'quv qo'llanmalari hamda davriy nashrlar bilan tizimli ta'minlash maqsadida Vazirlar Mahkamasining qarori qabul qilingan. Jumladan, oliy ta'lim muassasalarini o'quv adabiyotlari bilan ta'minlash hamda darsliklar va

o'quv qo'llanmalarini yangilab borish tartibi to'g'risidagi Nizom (3-ilovaga)ga asosan kredit-modul tizimida uchun yangi zamonaviy darsliklar va o'quv qo'llanmalar ishlab chiqilmoqda.

Talabalar o'quv faoliyatini takomillashtirishning statik bosqichining asosiy qismlaridan biri **o'quv adabiyotlari** hisoblanadi. L.Iliyeva o'zining "Uzluksiz ta'limda chet tildan o'quv-metodik ta'minot: nazariya va amaliyot" nomli monografiyasida darslikka mufassal ta'rif-tavsif bergan va darslikning 55ta funksiyasini aniqlagan Muallif ilmiy ishda quyidagi g'oyani ilgari suradi: "Darsliklarning yangi avlodini yaratishda "darslik – jamiyat – davlat – ta'lim" to'rtligiga alohida e'tibor qaratish, o'quv materialini mazmunida "til – tafakkur – madaniyat"ning o'zaro aloqalarini hisobga olish va o'qitish texnologiyalarini loyihalashda "o'quvchi – o'qituvchi – guruh – jamoa" hamkorligini yaxshi yo'lga qo'yishga amal qilinsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Mazkur jarayonning bir-biri bilan almashib turishida uzviylik va izchillik saqlanib qoladi". Yuqordagi fikrlarga qo'shilgan holda, ta'lim tizimida statik bosqichdan dinamikka o'tish va aksincha, dinamik bosqich (ta'lim-tarbiya jarayoni)da statikdagi ta'lim vositalaridan unumli foydalanish va uning samaradorligi tajribasirovda isbotlandi. Dasturlar va yangi o'quv adabiyotlarini soddadan murakkablik asosida, talaba trayektoriyasiga va kelgusida talabaning raqobatga chidamli mutaxassis bo'lishiga xizmat qila oladigan darajada tuzish talab etiladi. Shu bilan bir qatorda, darslik va o'quv adabiyotlari talabalarni shaxs sifatida shakllanishiga, muhandislik kasbiy jihatdan yetuk bo'lishga tayyorlaydi.

Kredit-modul tizimida statik va dinamik bosqichda xorijiy tildan o'quv materiallarini taqsimlashda "nutq uchun zarur va kifoya" prinsipiga amal qilish maqsadga muvofiqdir. L.K.Iliyevaning "Oz-ozdan tez-tez" prinsipi asosida tilni o'rgatish-o'rganish yaxshi samara berishini aniqladi. Hozirgi kun uchun muhim bo'lgan yangi dolzarb faoliyatni yuritish talab etilmoqda. Agar o'quv faoliyati zamon talabiga mos tashkil etilsa, u kelajakka asos bo'la oladi va poydevor yaratadi. Buning uchun o'quv materialini muammoli xarakterda zamonaviy fan va innovatsion amaliyotni o'zida aniq, puxta aks ettirishi lozim. Hech kimga sir emaski, ta'lim tizimi oldida yoshlarni salbiy ta'sirlardan himoya qilish, hayotda va kasbiy

faoliyatda mustaqil qaror qabul qilishga va mas'uliyatli bo'lishga, yuqori rivojlangan informatsion muhit imkoniyatlaridan samarali foydalanish va qo'llashga tayyorlash masalalari turibdi.

Ushbu ta'lim vositalari ta'lim-tarbiya jarayonini harakatga keltiruvchi va ta'lim trayektoriyasiga ta'sir etuvchi kuch hisoblanadi. O'UTning eng kichik tarkibiy qismi, bu - ko'pchilikning e'tiboridan chetda qolayotgan, tanlangan nutqiy mavzular, lingvistik (ayniqsa, leksik), lingvokulturologik, kasbiy va sohaviy birliklar (terminologiya)dir. Ma'lumki, J.Jalolovning ilmiy ishlarida mavzu birlamchi, mashq uning hosilasi va og'zaki / yozma matn mashqning mahsuli ekanligi ta'kidlangan va ushbu g'oya tajribada o'z tasdig'ini topgan.

Misol uchun, statik boqichdagi eng kichik qism bu - **matn** hisoblanadi. Har qanday matn mazmunida oz bo'lsada talabani shaxs bo'lib shakllanishi uchun tarbiyaviy-ma'naviy ozuqa mavjud. Dinamik bosqichdagi qismlar ham talabani juda ko'p xislatlari va xarakterini o'zgartirishga qodirdir. Bu borada keyingi sahifalarimizda mufassal fikrlar bayon etilgan.

Kredit-modul tizimida yuqorida ta'kidlanganidek, mavjud o'quv materiali juda siqiq holga keltiriladi, kundalik hayotiy ehtiyojdan kelib chiqib, mehnat bozori va ish beruvchining talablarini inobatga olgan holda sohaga oid kasbiy mavzular, matnlar hamda zarur sohaviy terminlar tanlanadi. Mazkur anlangan o'quv materiallari uzviylikni saqlagan holda semestrlar bo'yicha modullarga taqsimlanadi va yangi tuzilgan o'quv adabiyotlarida va dars jarayonida muallimning pedagogik mahorati ostida talabalarga taqdim etiladi. Kredit-modul tizimida dinamik bosqich ham juda katta ahamiyatga ega. Jumladan, eng avvalo auditoriyada foydalaniladigan materiallar mazmuniga jiddiy e'tibor qaratiladi, talabalarning mustaqil ishlari yanada sifatli va ahamiyatli bo'lishi ta'minlanadi. Talabani auditoriyada va auditoriyadan tashqari mustaqil ta'lim olishi yuzasidan talabalarning o'quv-biluv faoliyatini, ayniqsa, auditoriya mashg'ulotlarini tashkil qilish va ularni boshqarish zamon talabiga mos kompleks uslubiy va didaktik ishlanmalar bo'lishini nazarda tutadi. Bundan tashqari, kredit ta'lim tizimi professor-o'qituvchilarning ishini sezilarli darajada o'zgartirib yuboradi, ya'ni

o'qituvchilar doimiy o'zlarini o'zlari takomillashtirishlari va o'z bilim hamda tajribalarini oshirishlari zarur.

O'quv jarayonining yangi o'quv-uslubiy ta'minotining yaratilishi kelgusida talabalar va o'qituvchilar ishini osonlashtiradi. O'UT talabaga ketma-ketlikda bilimlar to'plash va hohlagan kompetensiyalar yig'indisiga ega bo'lish imkoniyatini beradi hamda talabaning shaxsiy ta'lim trayektoriyasini belgilashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, mamlakatimizda raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga zamin hozirlaydi. Yuqoridagi qator masalalarni hal qilish orqali ta'lim sifati va samaradorligi oshadi.

2.2.Kredit-modul tizimida talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirish modeli

Kredit-modul tizimining takomillashtirishda afzallik va muammoli jihatlari o'rganilib chiqildi. Kredit-modul tizimiga o'tishda bir qator muammoli jihatlarga e'tiborimizni qaratishimiz va bu tizimning afzallik jihatlari urg'u berish maqsadga muvofiqdir. Ma'lumki, talabaning umumiy yuklamasi auditoriya va mustaqil ta'lim yuklamalaridan iborat. Amaldagi ta'lim tizimida auditoriya yuklamalariga katta e'tibor qaratilib kelinmoqda, lekin mustaqil ish turlari hali ommalashmagan. Kredit tizimida eng avvalo talabaning mustaqil ishiga jiddiy e'tibor qaratiladi. Kredit bu baho emas, balki ish hajmi hisoblanadi. Masalan, talaba 5 kreditlik fanni o'zlashtirgan bo'lsa, u 5 kredit hajmidagi ishni bajargan hisoblanadi, ya'ni u ushbu fanning ma'ruzalarida, amaliy va laboratoriya mashg'ulotlarida qatnashgan, mustaqil ish topshiriqlarini bajargan hisoblanadi. Demak, bu fanni o'zlashtirgan talaba uni qanday bahoga o'zlashtirganidan qat'iy nazar u 5 kreditni qo'lga kiritadi.

Kredit-modul tizimining mazmun-mohiyatini ochib berishda uni faqat "kredit" va "modul" atamallari orqali izohlash yetarli bo'lmaydi. Bu atamalar uni ixcham nomlash uchun qo'llanilgan, xolos. Biz kredit-modul tizimining mohiyatini boshqacha usulda ochib bermoqchimiz. Ya'ni, asosiy tamoyillar, kredit-modul tizimining amaldagi ta'lim tizimidan farq qiluvchi jihatlari haqida to'xtalib o'tamiz.

Avval ta'kidlab o'tilganidek, kredit-modul tizimining asosiy tamoyillari va elementlari qisman O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga tatbiq qilingan. Shunday ekan, biz bu yerda kredit-modul tizimining faqat biz uchun yangi bo'lgan va amaldagi ta'lim tizimida mavjud bo'lmagan quyidagi 10 ta muammoli jihati va afzalliklari haqida fikr yuritamiz va zarur joylarda amalga oshirishning imkoni bo'lgan takliflarimizni keltirib o'tamiz. Oliy ta'limning samaradorligini oshirish nimalarga bog'liq. Amaldagi ta'lim tizimida talabalar 1-kursdan boshlab yo'nalishlar va ular ichida tarmoqlar bo'yicha ajratilib ixtisoslik fanlarini o'qishni boshlashadi. Ya'ni, biz talabani hali abituriientlik paytidayoq tanlovdan mahrum qilib ixtisoslikka biriktirib qo'yamiz. Kredit-modul tizimida esa eng avvalo talabaga tanlov imkoni beriladi. Tanlov fanlari semestrda semestrga oshib boradi. Ilg'or xorij tajribasi shuni ko'rsatadiki, bakalavriatni ikkita bosqichga ajratish orqali, 1-2 kurslarda tayanch fanlarni, 3-4 kurslarda esa tanlov asosida ixtisoslik fanlarini o'qitish mumkin. Demak, endilikda kadrlarga bo'lgan ehtiyojni qondirish uchun 4 yil emas, 2 yil yetarli bo'ladi. Bu esa oliy ta'limning ish unumini, samaradorligini 2 barobar oshiradi.

"Talaba-o'qituvchi" aloqadorligi muhim ahamiyatli ekanligidan uning nisbati kelib chiqadi.. Hozirgi kunda O'zbekiston oliy ta'lim tizimida maxsus fanlarni past kurslardan boshlab rejalashtirish, o'quv rejalardagi takrorlanadigan fanlarni har xil mutaxassisliklar bo'yicha alohida o'qitish, auditoriya soatlari hajmini oshirish kabi holatlar mavjud. Bunday jarayonlar o'quv yuklamalarining keskin oshishiga sabab bo'ladi. Biroq, biz bilamizki oliy o'quv yurtida bitta o'qituvchiga to'g'ri keladigan yuklama hajmi oliy o'quv yurti bo'yicha umumiy o'quv yuklamasi hajmini talabalar soni asosida hisoblangan o'qituvchilar soniga bo'lish orqali aniqlanadi. Ya'ni, o'qituvchilar shtati o'quv yuklamalari asosida belgilanmaydi, balki talaba-o'qituvchi nisbati orqali belgilanadi. Oliy o'quv yurti bo'yicha umumiy o'qituvchilar soni aniqlangandan so'ng, ushbu asosda kafedralar shtatini shakllantiriladi, bunda esa kafedra o'quv yuklamalari hajmiga asoslaniladi. Kredit-modul tizimida talaba-o'qituvchi nisbati 16:1 va undan ham yuqori bo'lishi ko'zda tutiladi. Bunga auditoriya yuklamalarini kamaytirish, talabaning mustaqil ishi hajmini

oshirish, o'quv rejalarni unifikatsiyalash, darslarni katta auditoriyada tashkil qilish orqali erishish mumkin.

Talabani mustaqil ish turlari. Ochig'ini tan olishimiz kerak, biz asosan "talabani qanday o'qitishimiz kerak?", degan muammo ustida bosh qotiramiz. Kredit-modul tizimida esa "talaba qanday o'qishi kerak?" degan muammo ko'ndalang qo'yiladi. Buni batafsil izohlab o'tishimiz lozim amaldagi ta'lim tizimida asosan auditoriyadagi darslarga ko'proq e'tibor beriladi, talabani mustaqil ishiga esa jiddiy e'tibor qaratilmaydi, chunki bu faoliyat turi chuqur o'rganilmagan.

Kredit-modul tizimida esa fan moduli tarkibidagi "O'qituvchi Rahbarligidagi Talabani Mustaqil Ishi" va o'qituvchiga bog'liq bo'lmagan "Mustaqil Ta'lim" muhim ahamiyat kasb etadi. keyslar, topshiriqlar, intervyu, krossvord, viktorina, esse, dayjest, taqdimot, hisob ishi, hisob-chizma ishi, kurs loyihasi, kurs ishi, ilmiy izlanishlar, fan to'garaklarida qatnashish va h.k.larni misol qilib keltirish mumkin. Bunday faoliyat turlariga rahbarlik qilish uchun alohida o'quv yuklamalari joriy etilishi maqsadga muvofiq vodkastlar, o'rgatuvchi testlar, virtual trenajyorlar, ishlab chiqishdir. Ayniqsa, ushbu mustaqil ish turlarini masofaviy ta'lim platformalarida shakllantirish shu kunning eng dolzarb muammolaridan biridir. Bu jarayonlarni ilg'or pedagoglarning tajribalarini ommalashtirish orqali jadallashtirish mumkin talabani mustaqil ishlashini tashkil qilmas ekanmiz, har qanaqasiga urinmaylik, ishlarimizning samarasi bo'lmaydi

O'quv rejalarning mosligi. Hozirgi kunda O'zbekiston oliy ta'lim tizimida bir xil yo'nalishdagi o'quv rejalarning turdosh OTM larda o'zaro farq qilishini kuzatish mumkin. Kredit-modul tizimi joriy qilinishi bilan esa o'quv rejalari Bolon'ya jarayoni ishtirokchi davlatlaridagi o'quv rejalarga to'liq mos bo'ladi va diplomlarning o'zaro tan olinishiga sharoit yaratiladi. Buning uchun birinchi navbatda o'quv rejalariimizning xorijiy o'quv rejalarga mosligini tahlil qilishimiz zarur.

Ta'lim natijalari. Kredit-modul tizimida ta'lim mazmuni "ta'lim natijalari" asosida rejalashtiriladi. Yanada aniqroq aytadigan bo'lsak, talabalarga o'qitiladigan fanlar va ularning mazmuni kelgusidagi kasbiy faoliyat turi uchun qanchalik zarurligidan kelib chiqib shakllantiriladi.

Ochig'i, hozirgi kunda biz bu borada maqtana olmaymiz, chunki o'quv rejalariga ob'ektiv va sub'ektiv sabablarga ko'ra har xil fanlar kirib qolgan. Bu muammoni hozirgi kunda ikki xil usulda yechish mumkin. Birinchidan – bakalavriat va magistratura ta'lim dasturlari bo'yicha kompetentsiyalar jadvalini shakllantirish, professiogrammalarni tuzish zarur. Bu juda aniq, lekin katta hajmdagi ish hisoblanadi.

Ikkinchidan – o'quv rejalarini xorijiy tahlil qilish zarur. Bunda etakchi xorijiy oliy o'quv yurtlarining o'quv rejaları va sillabuslari mazmuniga mo'ljal olinadigan bo'lsa kamroq xatoga yo'l qo'yiladi va bu ishni mutaxassislik kafedralarining mas'ul o'qituvchilarining imkoniyatlari darajasida hal qilish mumkin.

1) O'quv rejalarini shakllantirib bo'lganimizdan so'ng "tanlov fanlari katalogi"ni tuzib, ularni talabalar tanloviga taqdim qilishimiz zarur. Shu orqali o'quv rejalaridagi fanlar talabalarning qiziqishlariga, kadrlar iste'molchilarining talablariga qay darajada mos kelishini bilib olish mumkin.

2) Registrator Ofisi. Amaldagi ta'lim tizimida talabalar kontingenti bilan dekanatlar, o'quv bo'limi, kadrlar bo'limi, qabul bo'limi kabi ko'plab bo'linmalar shug'ullanishadi. Talabalar kontingenti bilan shug'ullanadigan markazlashgan bo'linma esa mavjud emas. Kredit-modul tizimida talabalar kontingenti bilan markazlashtirilgan bo'linma – Registrator Ofisi shug'ullanadi. Uning vazifasi - akademik taqvim tuzish va uning o'z vaqtida bajarilishini nazorat qilish, qabul komissiyasining ishini tashkil qilish, fanlarga yozilishni tashkil qilish (Enrollment), akademik guruhlarini shakllantirish, kirishda bilimlarini aniqlashni tashkil qilish va uni nazorat qilish, yakuniy nazorat va oraliq attestasiyalarni tashkil qilish va o'tkazish, yakuniy davlat attestasiyasini tashkil qilish va o'tkazishni nazorat qilish, talabalarning shaxsiy hujjatlarini arxivgacha saqlash, "Registrator" ma'lumotlar bazasini shakllantirish va muntazam yangilash, transkriptni yuritish va unga talabalarning baholarini kiritish, tantanali marosimlarni tashkil qilish va o'tkazish (bitiruvchilarning diplomlarini rasmiylashtirish va tantanali ravishda taqdim etish), talabalar kontingenti bo'yicha statistika yuritish kabi vazifalardan iborat bo'ladi. Bu tuzilma kredit-modul tizimida talabaga qaratilgan bo'linma bo'lib, uni

kredit-modul tizimiga to'liq o'tilgunga qadar vaqtincha dekanat va bo'limlardan xodimlarni jalb qilish orqali tashkil qilish mumkin.

3) Modulli o'qitish. Kredit-modul tizimining amaldagi ta'lim tizimidan farq qiluvchi jihatlaridan yana biri shundaki, bunda fanlar modulli asosda tashkil qilinadi va o'qitiladi. Ya'ni har bir modul (fan va uning bo'limi) kirish nazorati, nazariy materiallar, amaliy va laboratoriya ishlari materiallari, mustaqil ish topshiriqlari, keyslar, nazorat materiallari, testlar, tarqatma materiallar, glossariy, adabiyotlar, chiqish nazoratlari va h.k. qismlardan tashkil topgan bo'ladi.

4) Talabani shaxsiy traektoriyasi. Kredit-modul tizimida talabalarni hayotda mustaqil bo'lishga ko'niktirish amaliyoti qo'llaniladi. Ya'ni, talabaga o'z shaxsiy traektoriyasini tuzish va har semestrda boshqa akademik guruhda o'qish imkoni beriladi. Shuningdek, talabalarni tabaqalab o'qitishga jiddiy e'tibor qaratiladi, bunda ilg'or talabalarni alohida o'qitish orqali ta'lim samarasi oshirish, ularning akademik yutuqlariga zamin yaratish mumkin.

5) Yozgi semestr va ekstern imtihonlar. Sust o'qiydigan talabalarning fanlarni qayta-qayta topshirishlariga chek qo'yiladi. Fanni birinchi qayta topshirishdan o'ta olmagan talabaga yozgi semestrda fanni qayta o'qishga imkon beriladi. Ilg'or talabalarga esa semestr boshida ekstern imtihon topshirish orqali kreditlarni oldindan olish imkoni ham taqdim etilishi mumkin.

6) Baholash tizimining shaffofligi. Amaldagi ta'lim tizimida haligacha "o'qituvchining o'zi o'qitib - o'zi baholash" amaliyotini kuzatish mumkin.

Kredit-modul tizimida esa o'qituvchi asosan o'qitish bilan shug'ullanadi. Baholashni esa komissiya amalga oshiradi. Ya'ni, pedagoglar "lektor" va "tyutor" larga ajratiladi. Lektor – nazariy bilim beradi, tyutor – nazariy bilimlar asosida talabalarning amaliy ko'nikmalarini shakllantiradi, oddiy qilib aytganda talabalarni imtihonga tayyorlaydi. Imtihonni esa komissiya qabul qiladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5-iyundagi PQ- 3775-sonli Qarorida muayyan fandan dars bergan pedagogning yakuniy nazorat jarayonlaridagi ishtiroki istisno etildi va talabani o'zlashtirish darajasi – professor-

o'qituvchilar faoliyatini baholashning asosiy mezonini etib belgilandi. Ya'ni, endilikda "o'qituvchining o'zi o'qitib- o'zi baholash" usuli kun tartibidan olib tashlandi

Kredit-modul tizimida talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirishda quyidagilarga e'tiborimizni qaratamiz hozirgi globallashtirish, integrallashtirish va innovatsiya jarayonida talabalar dunyoqarashi, fikrlashi, o'quv materiallarini o'zlashtirishi, axborot texnologiyalaridan foydalanishni bilishlari va yangiliklarni egallashlari tezlik bilan rivojlanib bormoqda. Oliy ta'lim tizimining vazifasi faqat talabalarga dars berishdan iborat bo'lib qolmay, deb yozadi Sh.Mirziyoyev. ...yoshlarni bilimdonlikka, izlanishlarga, ilmiy ishlarga, katta-katta loyihalarga jalb etish kerak. Ta'lim sohasining yana bir eng asosiy vazifasi bugungi kun uchun zarur bo'lgan yangi avlodni, ilm-fan va o'z ixtisosligi muxandislik kasblarini asoslarini puxta egallagan, bilimli yoshlarni tarbiyalashdan iboratligi shubhasiz .

Talabalarning o'quv jarayonidagi asosiy muammolari, jumladan, ularning o'quv mashg'ulotlarda ishtirok etishi, OTMda o'zaro munosabatlarning o'rnatilganligi, talabalarning mustaqil ta'limi va ON hamda YNlarda talabalar faolligini namoyon etishining xususiyatlarini e'tiborga olinmaganligidir.

D.R.Pulatovanning ta'kidlashicha, o'quv faoliyatining har birida talabaning muvaffaqiyatliligi undagi psixologik jarayonlarning, maxsus qobiliyatlarning rivojlanganlik darajasiga bog'liq bo'ladi. Masalan, nutqni tinglab tushunish va anglashga (audiolashga) o'rgatish quyidagilarning rivojlanganlik darajasiga bog'liq bo'ladi: nutqiy eshitishga, nutqni tinglab, anglash kompetensiyasining mavjudligiga;

- xotiraga va xotirada mos holdagi axborotlarni saqlab qola bilishga;

- diqqatga; qiziqishga; linvestik o'ziga xosliklarga: intonatsiya, mimika, qo'l harakatlari va boshqalar .O.G.Polyakov fikriga ko'ra, oliy malimda kasbga yo'naltirilgan ingliz tili ta'limi konsepsiyasida xorijiy til o'rganish motivatsiyasiga ta'sir etuvchi omillar mavjud. Ular quyidagilar: o'quv faktorlari (metodlar, o'qituvchi stili, darslik, matnlar, faoliyat topshiriqlari va vazifalar), individual yakka holdagi faktorlar (intellekt,

qiziqish, ishtiyoq, havas, tirishqoqlik, qat'iyat, o'rganish sirlarini egallash uchun qobiliyat, interferensiya, o'ziga-o'zi baho berish), ijtimoiy-madaniy faktor (stereotiplar, boshqa kishilarni tushunishni hohlash va ular bilan birga qayg'urish), o'zining milliy madaniyatiga munosabat, etnotsentrizm darajasi .N.A.Muslimov, M.H.Usmonboyeva, D.M.Sayfurov, A.B.To'rayevlar fikrigako'ra, o'quv faoliyatining asosiy motivi – bu o'quv-bilish motivi bo'lsa, o'quv faoliyatining eng muhim motivatsiyasi esa talabada o'zi tanlagan va asoslarini o'zlashtirayotgan kasbga bo'lgan qiziqishi sanaladi. Talaba o'quv jarayonidagi egallagan bilimlaridan, kasbiy malakalari va ko'nikmalaridan hissiy jihatdan qoniqa olishi lozim. Bu vazifani hal qilishda o'qitish jarayonida o'yinli texnologiyalardan foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi [111; 159-b.].

Respublikamiz olimlari U.N.Nishonaliyev, O'.Q.Tolipov, SH.S.Sharipovlar quyidagi fikrlarni bildiradilar: "Ta'lim jarayoni bevosita o'qituvchining rahbarligisiz o'quvchilar tomonidan mustaqil amalga oshirilganida o'quvchilar o'zlarining o'quv faoliyatini rejalashtiradilar va vazifalarini oydinlashtiradilar, o'quv faoliyati davomida o'z-o'zlarini nazorat qiladilar, nazorat natijalariga asoslanib o'quv faoliyatlarini kuchlari yetganicha to'g'rilaydilar, o'quv faoliyatlari natijalarini o'zlari va o'quvchilararo tahlil etadilar". Ma'lumki, kredit- modul tizimida talaba o'zining ta'lim dasturini shakllantiradi va imkon darajasida o'zi mustaqil kreditlarni to'plashga harakat qiladi.

Dars sifati va samaradorligini oshirish professor-o'qituvchilar uchun muhim va ayni vaqtda dolzarb masala hisoblanadi. Zamonaviy pedagogning vazifalariga o'zgarishlar kiritilmoqda, ya'ni o'zgartirilmoqda. Sababi informatsion jamiyatda axborot asri sharoitida pedagog – bilim tashuvchi – axborot beruvchi emas, balki ta'lim jarayonini savodli, to'g'ri loyihalash, boshqarish va nazorat qilish vazifalarini bajarmoqda . Ushbu jarayon professor- o'qituvchilarning o'z vazifalariga mas'uliyat bilan qarashga va yanada yangi 4-renesansga mos bilim berishga undamoqda.

Binobarin, xorijiy til ta'limi maqsadini ro'yobga chiqarish kimni, qayerda, qancha vaqt (sharoit), nimani (mazmun), qanday qilib (metod, prinsip, texnologiya), nima yordamida (vosita) o'rgatishga bog'liq bo'ladi. Shu sababli, xorijiy tillarni o'rgatishga talabaning mavjud til tajribasini

hisobga olish, zaruriylik va yetarlilik, adaptivlik, kreativlik, milliy qadriyatlarga asoslanish, refleksiv o'z- o'zini boshqarish, madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirish va boshqa **talablar** qo'yiladi.

Kredit-modul tizimida xorijiy til bo'yicha talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirishning zamonaviy modeli (2.3.-rasmga qarang) ishlab chiqildi. Mazkur modelda fanning xususiyatlaridan kelib chiqib, maqsad belgilangan bo'lib, kredit-modul tizimida pedagogik shart-sharoitlar, talabaga ta'sir etuvchi omillar, yondashuvlar, prinsiplar, metodlar, vositalar, talabalar o'quv faoliyatining shakli, mazmuni, tuzilishi, mezonlari va daraja ko'rsatkichlari bayon etilgan. Jumladan, ushbu modelda talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirishning yo'llari aniq va mufassal ko'rsatilgan.

Xorijiy til o'rgatish-o'rganishni takomillashtirishda talabalarning qiziqishlarini va imkoniyatlarini inobatga olish, talaba ehtiyojidan, Kredit-modul tizimida talabalar o'quv faoliyatini takomillashtirishga shaxsga yo'naltirilgan, tizimli-integrativ, kommunikativ-faoliyat va kasbga yo'naltirilgan yondashuvlar asos qilib olingan. Nima uchun ushbu yondashuvlar tanlandi?

Modeldagi yondashuvlar ta'lim maqsadi, vazifalarini ro'yobga chiqishiga yordam beradi. Yuqorida ta'kidlanganidek, har doim ta'lim markazida talaba – ta'lim subyekti turadi. Talabani barkamol shaxs, o'z muhandislik kasbining ustasi sifatida ta'lim berib tarbiyalash pedagoglar oldidagi asosiy vazifa hisoblanadi. Umuman olganda, xorijiy tilni o'rgatish sistemali va xorijiy tillarini o'rganishga tizimli yondashish o'qitishning yangi, yaxlit va uslubiy jihatdan eng samarali usuli hisoblanadi.



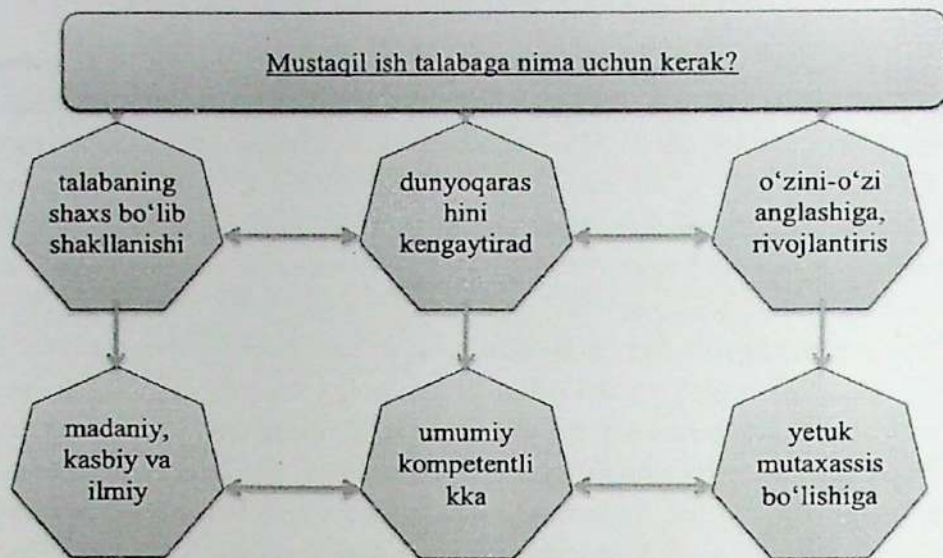
3.-rasm. Kredit-modul tizimida xorijiy til bo'yicha talabalar o'quv faolyatini takomillashtirish modeli

Tizimli fikrlash til va nutq tarkibiy qismlarining barcha belgilovchi parametrlari va o'zaro bog'liqligini aniqlashga, bilish, tushunish va bilimlarni amaliy qo'llash jarayonlarini optimallashtirishga imkon beradi. Tizim, o'zaro bog'liq elementlar to'plami sifatida, shuningdek, qayta aloqani tashkil qilishni hisobga olgan holda, ya'ni nutqni maqsadga moslashtirishdan iborat.

Bundan tashqari, fikr-mulohazalar yordamida nutq faoliyatining natijasi baholanadi, bu ehtimollik prognozlash qobiliyatlari rivojlanishini ta'minlaydi. tizimli tashkil qilinishi maqsadga muvofiqdir.. Talabalarning ta'lim olish jarayonida o'zlashtirish darajasini aniqlash hamda axborotlar bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirishga oid berilgan takliflardan texnika oliy ta'lim muassasalarida foydalanilgan.Fanlararo aloqadorlik asosida talabalarning kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish metodikasini shakllantirishga oid taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Talabalarning ta'lim olish jarayonida o'zlashtirish darajasini aniqlash hamda axborotlar bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirishga oid berilgan takliflardan texnika oliy ta'lim muassasalarida foydalanilgan.Fanlararo aloqadorlik asosida talabalarning kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish metodikasini shakllantirishga oid taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Fanlar aloqadorligi asosida talabalarning kasbiy kompetensiyalar metodikasini rivojlantirish jarayonida, talabalarning o'zlashtirish imkoniyatlari sifat darajasining ortishi, amaliyotga tadbiq etish qobiliyatining ortishi hamda fanni o'qitish samaradorligi oshirildi va "Oliy matematikadan misol va masalalar yechish" nomli o'quv qo'llanma chop etildi. "Texnika oliy ta'lim muassasalarida fanlar aloqadorligi asosida talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish" nomli ilmiy loyiha yaratildi.



Xorijiy tillarini o'rganishga tizimli yondashish o'qitishning yangi, yaxlit va uslubiy jihatdan eng samarali usuli hisoblanadi. Tizimli fikrlash til va nutq tarkibiy qismlarining barcha belgilovchi parametrlari va o'zaro bog'liqligini aniqlashga, bilish, tushunish va bilimlarni amaliy qo'llash jarayonlarini optimallashtirishga imkon beradi. Tizim, o'zaro bog'liq elementlar to'plami sifatida, shuningdek, qayta aloqani tashkil qilishni hisobga olgan holda, ya'ni nutqni maqsadga moslashtirishdan iborat. Bundan tashqari, fikr-mulohazalar yordamida nutq faoliyatining natijasi baholanadi, bu ehtimollik prognozlash qobiliyatlari rivojlanishini ta'minlaydi.

Mavzu yuzasidan lingvistik va nutqiy kompetensiyalar o'zaro bog'langan, biri-ikkinchisini taqozo etadigan uzluksiz jarayon sifatida bir-birini to'ldirib boradi. Mavzu va materiallarning uzviyligi, mantiqiy bog'langanligi ta'lim samaradorligi garovidir.

Har bir yondashuv ta'lim jarayonida o'ziga xos ahamiyatga va alohida o'ringa ega hamda bir-biri bilan o'zaro aloqador. Masalan, xorijiy til ta'limida talaba kommunikativ faoliyat yuritadi, ya'ni tinglaydi, gapiradi, o'qiydi, yozadi va og'zaki va yozma fikr bayon etadi hamda muloqotga kirishadi. Natijada kommunikativ, til va nutq, ijtimoiy-

madaniy, kasbiy va boshqa kompetentsiyalar rivojlanadi. Ushbu jarayonda integratsiya hodisasi yuzaga keladi. Zero, har bir tanlangan modul, mavzu yoki o'quv materialiga tizimli, uzviylikda yondashilsagina ta'lim samarali bo'ladi. Kommunikativ-faoliyat yondashuvida ta'lim oluvchilarning asosiy o'quv faoliyati bilimlarni o'zlashtirishdan iborat bo'lib, u quyidagi komponentlarni o'z ichiga oladi: o'quv materialini qabul qilish, tasavvur, tafakkur qilish, fikrlash, o'quv materialini egallash, amalda qo'llash. Bu komponentlar o'quv jarayonida bir-biri bilan o'zaro bog'liqlikda, ketma-ket qo'llanilib, butun bir o'quv jarayonini tashkil etadi.

Modelda xorijiy til o'rgatishdagi mavjud yondashuvlar o'z navbatida ta'lim jarayonida prinsiplarning zarur va muhimligini taqozo etadi. Biz tanlagan ta'lim jarayonida, ya'ni kredit-modul tizimida mavzular modullarga bo'lib o'rgatiladi. Zero, har bir tanlangan mavzu yoki o'quv materialiga, jumladan, modulga tizimli, uzviylikda yondashilsagina ta'lim samarali va maqsadga muvofiq bo'ladi. Intensiv prinsipini tanlashdan maqsad kredit-modul tizimida xorijiy tildan soatlarning qisqarishi xorijiy tilni jadal, ya'ni intensiv o'rgatish-o'rganish zaruratini keltirib chiqardi. Ta'lim tizimiga intensivlik/ jadallik poydevorining qo'yilishi xorijiy til bo'yicha talabalar o'quv faoliyatini takomillashtirishga yordam beradi. Talabalarga darsda o'rgangan mavzulariga mos mustaqil ishlarni soddadan murakkabga, osondan qiyinga prinsipi asosida tavsiya etish maqsadga muvofiqdir. Talabalar sekin-asta kundalik yangiliklarni mustaqil tayyorlab borishadi va bahs- munozaraga kirishishlariga yo'l ochiladi. Mustaqil ish talabaga nima uchun kerak? degan savol ko'pchilikni o'ylantiradi. Bunga javoban, agarda mustaqil ish risoladagidek tashkil etilsa, u ko'pgina o'zgarishlarga sabab bo'ladi. Masalan: talabaning shaxs bo'lib shakllanishiga yordam beradi;

- dunyoqarashini kengaytiradi; o'zini-o'zi anglashiga, rivojlantirishiga turtki bo'ladi; madaniy, kasbiy va ilmiy o'sishga yo'naltiradi;

- har bir ishga mustaqil va ijodiy yondashishga undaydi; talabaning kelgusida yetuk mutaxassis bo'lishiga xizmat qiladi.

- Mustaqil ish talabaga nima uchun kerak?

Modeldagi ko'pgina metodik-didaktik tushunchalarga, ayniqsa, barcha til va nutq aspektlarini yaxlit o'zlashtirish, nutqiy amaliy faoliyat va natijaga qaratilganligi, motivatsiyaga boyligi kabi prinsiplarga dissertasiya matnida mufassal izohlar keltirilgan va tavsiyalar berilgan. Shu sababli biz ushbu modelni qisqaroq tushuntirib o'tdik. Talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirishning shakllaridan hisoblangan talabaning mustaqil ishi auditoriyada o'qituvchi rahbarligida, va auditoriyadan tashqarida (uyda, kutubxona va b. joyda) mustaqil ta'lim olishi yuzasidan fikr va mulohazalar bayon etilgan.

Kredit-modul tizimida mavjud o'quv materiali juda siqiq holga keltiriladi, kundalik hayotiy ehtiyojdan kelib chiqib, mehnat bozori va ish beruvchining talablarini inobatga olgan holda sohaga oid kasbiy mavzular, matnlar hamda zarur sohaviy terminlar tanlanadi. Mazkur tanlangan o'quv materiallari uzviylikni saqlagan holda semestrlar bo'yicha modullarga taqsimlanadi va yangi tuzilgan o'quv adabiyotlarida va dars jarayonida muallimning pedagogik mahorati ostida faol-amaliy metodlar asosida talabalarga taqdim etiladi. Natijada ushbu masalalarni hal qilish orqali ta'lim sifati va samaradorligi oshadi. Kredit-modul tizimida talabalar o'quv faoliyatining mazmuni va tuzilishini 3 qismga bo'lib o'rganilgan: hamda mazkur modelda keltirib o'tilgan: Mazmun bloki – amaliy, nutqiy, kasbiy va madaniy komponentlar; Axborot bloki – ma'lumotni topish, qayta ishlash, uzatish va o'rganish-o'rgatish; Texnologik blok – motivatsion treninglar, ESP, autentik materiallardan iborat.

Talabalar o'quv faoliyatini takomillashtirish mezonlariga reproduktiv, kasbiy va produktivni tanlandi. Jumladan, talabalarning til va nutq hamda kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish maqsad qilib olindi. Modelda tanlangan mezonlar hamda quyi, o'rta va yuqori darajalar tajribasinoz ishi jarayonlarida o'z isbotini topdi va samaradorlikka erishildi. Biz xorijiy tilni o'rgatish-o'rganishni noan'anaviy, faol-amaliy metodlar, innovatsion pedagogik texnologiyalar bilan tashkil qilganligimiz va ta'lim-tarbiya jarayonini xorijiy tajriba bilan boyitganligimiz sababli hamda olingan natijalarga ko'ra, "o'quv faoliyati takomillashgan talaba" degan xulosaga keldik.

Tadqiqotimiz ishlari shuni ko'rsatadiki, motivatsion video ta'limiy ahamiyatga ega bo'lib, talabani o'z-o'zini rag'batlantirish, qat'iyatlilik, mehnatsevarlik kabi sifatlarni shakllanishi yoshlarning bilim olishga, til o'rganishga va o'z tengdoshlariga pozitiv ta'sir o'tkaza oladilar. SHu bilan birgalikda, ilhomlantiruvchi videolarning oliy ta'limda tadbqiq etilishi orqali talaba o'z-o'zini va jamiyatning rivojlanishiga ham olib keladi. Ularning fikriga ko'ra, "video inson va ijtimoiy kapitalning o'sishi orqali jamiyat rivojlanishini mo'tadillaydi"

Sodda so'zlardan foydalanilgan, biroq mazmuni e'tiborni tortadigan sarlavhani ko'rasiz: "The FUN and PROFESSIONAL way to prepare for IELTS Speaking" – "IELTS Gapirish nutq faoliyati turiga tayyorlanishning qiziqarli (rohatlanib) va professional yo'li". Bundan maqsad, o'rganuvchi saytga kirishi va u orqali gapirish nutq faoliyatini qiyinchiliklarsiz, ishtiyoq bilan o'rganishga undamoqda. Ingliz tili o'rganuvchilari orasida eng mashhur "Tedtalk" platformasini olaylik. Tedtalk muvoffaqiyatining siri shundaki, unga yuklanayotgan har bir videoda til o'rganuvchi nafaqat o'zga tilni o'rganadi, balki turli sohalariga oid bilimlarni o'zlashtiradi, dunyoqarashini kengaytiradi va eng asosiysi kuchli motivatsiya oladi. Toshkent shahridagi Adju universitetida talabalar o'rtasida "Ingliz tilini qanday qilib tez va samarali o'rganish mumkin?" ruknida so'rovnoma o'tkazganimizda, talabalarning ko'pchiligi, motivatsion videolar, Tedtalk videolarini ko'rish yoki til sohiblari bilan muloqot qilish orqali va shu kabi javoblarni berishdi. Darslar samaradorligini oshirish va talabalarga qiziqarli bo'lishi uchun biz ko'pincha motivatsion treninglar o'tkazib turamiz. Jumladan, darslarda o'z sohasida muvoffaqiyatga erishgan chet el olimlari, mashhur insonlar (biznesmenlar) aytgan gaplari, yoki hayot yo'llari yoritilgan video lavhalarini namoyish etamiz. Bundan tashqari, mashg'ulotlarga tadbirkorlik (Business, IELTS) va til darajalari bo'yicha yuqori ko'rsatkichlarga erishgan vatandoshlarni taklif qilib, kichik jonli "Tedtalk" davra suhbatlarini uyushtiramiz. Jumladan, talabalarga videoga yoki mavzuga oid lingvistik, nutq va ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarini rivojlantiruvchi o'yinlar taqdim etamiz. Ma'lum bir vaqtdan keyin, talabalarning o'zlari mana shunday davra suhbatlarini

tashkillashtirib, o'z auditoriyalarini kengaytirib boradilar. Bundan maqsad, kuchli motivatsiya orqali talabalarni darslarga, ta'limga, til o'rganishga va mustaqil ishlashga undashdir. R.Gardner bu borada shunday deydi, "...motivatsiyaga ega bo'lgan o'quvchi: til o'rganishga ishtiyoqli; o'quv faoliyatiga kuch sarflashga tayyor; 3) o'quv faoliyatini davom ettirishga tayyor bo'ladi".

Talabalarining ingliz tilini yanada mustahkamlashlari uchun "Keith speaking" videolaridan qo'shimcha vazifa tariqasida berib boriladi. Bu vazifalarni talabalar uyda bema'lol mustaqil bajarishlari mumkin. Videolar orqali talabalar ingliz tilini til sohibidan to'g'ridan-to'g'ri o'rganishadi, ya'ni fonetika, morfologiya, grammatika, frazeologik birliklar yoki kichik mavzularga oid qiziq ma'lumotlarga ega bo'lishadi.

Mazkur jarayon talabalarga til o'rganishda har qanday ikkilanishlar, salbiy fikrlarni yo'qotishga va ishonchni uyg'otishga yordam beradi. G.Crookes va R.W.Shmidt aytib o'tganlaridek, til o'rganuvchilarda kelajakda muvoffaqiyat qozonishlariga va xorijiy tilni bilish qobiliyatlarida salbiy ishonch paydo bo'lishi, keyinchalik til o'rganish bilan bog'liq muammolarni keltirib chiqaradi, demak, bunga sabab bo'luvchi mohiyatni oldini olish yoki hech bo'lmaganda o'zgartirish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib aytganda, xorij mamlakatlarida til o'rgatishga oid turli xil zamonaviy texnologiyalar yaratilmoqda va ularning negizida talabani til o'rganishga qiziqtirish asosiy omil bo'lib xizmat qilmoqda. Biz pedagoglar ulardan foydalangan holda darslarda yoki darsdan tashqari vaqtlarda motivatsion treninglar tashkil qilsak, xorijiy tilni o'rgatish-o'rganishda talabalar ingliz tilini rivojlantirish, ichki motivatsiyasini oshirish va keyinchalik talabalarining o'quv faoliyatlarini mustaqil tashkil qilishga yordam beradi. Talabalarda qoniqish uyg'otadigan va o'ziga ishonchni oshiradigan keng doiradagi muhim, hayotiy mazmunga va erishiladigan maqsadlarga ega masalalarni va muammolarni hal qilishga motivatsiyani kuchaytirish yo'li bilan erishiladi. Natijada talabalarining kommunikativ kompetensiyalari va qobiliyatlari rivojlantiriladi hamda kelgusida umumiy kompetentlikka erishishlari imkoniyati yaratiladi. Xorijiy til o'rgatish-o'rganishda so'z va lug'at boyligini oshirish muhim

sanaladi. Deyarli har qanday xorijiy tili fanida, ayniqsa, Sohaga doir ingliz tili (ESP) ustida ishlaganda lug'atlarga murojaat qilinadi.

Talabalarning bilimi sifati, yosh mutaxassislarning nazariy jihatdan qurollanganligi, ulardagi faollik, kreativlik ta'limning mazmun, shakl, metodi va vositalarini kelgusida takomillashtirishni talab qiladi. Ta'lim jarayonining muhim omillari aniq sharoitlarni yaratish, ta'limning shunday shakl va metodlarini qo'llash lozimki, natijada yangi bilimlarni qidirib topish, bilishga ehtiyoj-talabni yuzaga keltirsin. Bunday ko'nikmalarning negizida mediatexnologiya to'g'risidagi bilimlar, ya'ni axborotlarni olish, idrok etish, baholash, saqlash, Internet tarmoqlarida hamkorlikda ishlash, axborotlarni uzatish, namoyish etish va almashish uchun foydalaniladigan mediatexnikalar turadi". Shu o'rinda, zamonaviy kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda turli xil qiziqarli, innovatsion, ayniqsa, talabalarning diqqat-e'tiborini tortadigan, mavzuga qiziqishini uyg'otadigan elektron o'yinlarni tanishtirib o'tamiz:

Wordwall – so'z boyligini rivojlantiruvchi va mustahkamlovchi ajoyib elektron dastur. Xorijiy til o'rgatishda, ayniqsa, ingliz tilidan juda ko'p tayyor mashqlar bazasi hisoblanadi. O'qituvchi mashqlarni nafaqat o'zi kiritishi, balki tayyor mashqlar to'plamidan ham o'zining darsida foydalanishi maqsadga muvofiqdir. Google qidiruv saytiga "Mavzu nomi + Wordwall" deb yozib qidirilsa, bu dasturning qiziqarli bir nechta variantlari chiqadi. (1-rasm). O'qituvchi mavzuga mos yoki kitobdagi ma'lumot yoki matndan mashq yaratishni hohlasa, Wordwall dasturidan <https://wordwall.net/account/login> ro'yhatdan o'tganidan so'ng, 18 xil turli interaktiv o'yinlardan birida o'z topshirig'ini yaratish imkoniga ega bo'ladi.

Kahoot (getkahoot.com) – o'yinga asoslangan interaktiv o'quv platformasi hisoblanadi. Kahoot – mavzuga doir bir necha variantli test, to'g'ri / noto'g'ri va boshqa savol turlarini o'zida jamlagan, talabalarning birgalikda kim o'zarga mo'ljallangan internet orqali o'ynaladigan qiziqarli dastur. Ushbu dasturdan ko'zlangan maqsad, talabalarning o'quv faoliyatini yanada qiziqarli tashkil etish, o'quv fani mavzularini mustahkamlash yoki qayta o'zlashtirish, mavzuga doir savol, boshqotirma, topshiriqlarni zamonaviy kompyuter texnologiyalari asosida taqdim etish,

o'rganuvchilarni tezkor fikrlab javob topishga undash, so'z boyligini rivojlantirishdan iboratdir. O'qituvchi Kahootni darsda qo'llashdan avval, <https://create.kahoot.it/auth/login> orqali ro'yhatdan o'tgan bo'lishi, "Create"- "Yaratish" tugmasi orqali o'z savol va topshiriqlarini joylagan bo'lishi talab etiladi. Talabalar mobil telefonlari orqali Google Chrome ga www.kahoot.it kirib, o'qituvchi yaratgan o'yinning pin kodini kiritadilar va ekranda chiqqan savollarni tezkorlik bilan o'qib o'z mobil telefonlari orqali to'g'ri javobni belgilaydilar (3- rasm). To'g'ri javobni tez topgan talabalar o'yin so'ngida 1-, 2- va 3-o'rinlar orqali aniqlanadilar.

Edpuzzle - <https://edpuzzle.com/> Online o'quv platformasi. *Mentimeter* (<https://www.mentimeter.com/>) shu kabi qiziqarli online platformalar hozirgi kunda zamon va makon tanlamaydi, ya'ni internet orqali tashkillashtiriladigan ta'limiy o'yinlarni o'rta va oliy ta'lim muassasalarida ham bimalol qo'llasa bo'ladi. Bunday vositalar orqali o'quvchilarga o'quv jarayonida o'zlashtirishlari lozim bo'lgan bilim (ma'lumot)lar qiziqarli, sodda va tushunarli qilib yetkaziladi. Kompyuter texnologiyalarisiz ham o'qituvchi muntazam izlanishi va o'z pedagogik mahoratidan kelib chiqib, turli xil o'yinlar, boshqotirmalar, mavzuni mustahkamlovchi turli noan'anaviy interaktiv metodlardan darslarda foydalansa bo'ladi.

Eslab qoling, umumlashtiring, savol bering, bog'lang va sharhlang – ushbu usul fanda har bir yangi bo'limni boshlashdan avval yoki o'tilgan mavzularni mustahkamlash uchun o'tkaziladi. Talabalarga quyidagicha topshiriqlar, vazifalar qo'yiladi, masalan: o'tilgan bo'lim yoki o'xshash mavzularni eslang, umumlashtiring, o'qituvchi yoki guruhga bo'linga doir savollar bering, o'tilgan mavzularni yangisiga bog'lang, bo'lim yoki mavzuga doir taassurotlaringiz bilan o'rtoqlashing va b. Mashg'ulotni fan turiga ko'ra, talabalarni kichik guruhlariga bo'lib yoki individual tarzda, yozma yoki og'zaki holda tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Ikki haqiqat va yolg'on – o'qituvchi o'tilgan mavzuga doir doskaga ikki haqiqat va bir yolg'on gap (ma'lumot) yozadi. Talabalar ularning qaysi biri rost va yolg'on ekanligini topishlari zarur bo'ladi. Bu

mavzuni yoki oldingi bilimlarni eslashga yoki tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.

Issiq o'rindiqlar – 4-5 nafar talaba ixtiyoriy tanlab olinib, doskaga orqa o'girib, guruhga qaragan holda o'tirishadi. O'qituvchi mavzuga doir termin, tushuncha, jumlani doskaga yozadi. Guruhdagi talabalar doskaga yozilgan tushunchaga izoh yoki tasnif berishadi. Tanlab olingan talabalarning qaysi birlari doskada yozilgan tushunchaga birinchi bo'lib to'g'ri javob bersalar o'z o'rindiqlarida qoladilar, javob topa olmaganlar guruh a'zolariga qo'shiladilar. O'yinda oxirgi o'tirgan talaba g'alaba qozonadi.

Xulosa shuki, xorijiy til mashg'ulotlarida shu kabi va boshqa noan'anaviy, interfaol metod va usullardan foydalanish talabalar motivatsiyasini yanada oshiradi. Bundan tashqari, mazkur innovatsion texnologiyalar orqali o'qituvchi talabalarning til bo'yicha qanday BKMLar va kompetensiyalarga ega ekanligini, fikr-mulohaza yuritishlari, dunyoqarashlarini bilib oladi va ularni kelgusida mantiqiy fikrlashga, o'z fikrlarini erkin ayta olishga yo'naltiradi va chet ellik hamkorlar bilan bemalol muloqot qilishga tayyorlaydi. Jumladan, yuqorida bayon etilganlarning ko'pchiligi xorij tajribasidan olingan, milliy auditoriyada qo'llangan va natijada ta'lim samaradorligiga erishilgan.

2.2. Motivatsion treninglar, ESP va autentik materiallar asosida talabalarning kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirish

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktyabrdagi PF-5847- son Farmoni[5]ga ilova «O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030- yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi»da "mustaqil ta'lim soatlari ulushini oshirish, talabalarda mustaqil ta'lim olish, tanqidiy va ijodiy fikrlash, tizimli tahlil qilish, tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirish, o'quv jarayonida kompetensiyalarni kuchaytirishga qaratilgan metodika va texnologiyalarni joriy etish, o'quv jarayonini amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirish, bu borada o'quv jarayoniga xalqaro ta'lim standartlariga asoslangan ilg'or pedagogik texnologiyalar, o'quv dasturlari va o'quv-uslubiy materiallarni keng joriy

etish” ko‘zda tutilgan. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim jarayonini tashkil etish bilan bog‘liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2020-yil 31-dekabrda 824-son Qarori va «Oliy ta’lim muassasalarida o‘quv jarayoniga kredit-modul tizimini joriy etish tartibi to‘g‘risidagi Nizom» ga asosan, “Oliy ta’lim muassasalarida kredit- modul tizimida talabalarning o‘quv faoliyatini tashkil etish va nazorat qilish bo‘yicha Yo‘riqnoma” ishlab chiqildi va amaliyotga tatbiq etildi. Mazkur Yo‘riqnomada talabalar mustaqil ta’limini tashkil etishning maqsad va vazifalari, talabalarning mustaqil ta’limini tashkil etish jarayonini boshqarish, o‘quv faoliyatini amalga oshirishga doir professor-o‘qituvchi hamda talabalarning vazifa va majburiyatlari, o‘quv faoliyatini tashkil etish shakllari va turlari, talabalar o‘quv faoliyatini baholashning umumiy mezonlari bayon etilgan.

Kredit-modul tizimida auditoriya soatiga nisbatan mustaqil ta’lim soati miqdori ko‘proqni tashkil etadi, ya’ni 40+60 nisbatda. Fanning ishchi dasturi, Sillabusda mustaqil ish mazmuni yoritilib, mavzulari bayon etiladi. Tadqiqotimiz davomida o‘z ilmiy tadqiqotimizda shunday xulosaga keldik: “Talabalarning o‘quv faoliyatini - bu talabaning o‘ziga xos faoliyati bo‘lib, u didaktik topshiriqlarni bajarishga, o‘qishga qiziqtirishga va muayyan fan sohasida bilimlarni oshirishga yo‘naltirilgan. Bundan tashqari talabalar mustaqil ishlari tashkil etish orqali, mantiqiy fikrlashni, ijodiy faollikni, o‘quv materialini o‘zlashtirishda tadqiqotchilik, izlanuvchanlik yondashuvini shakllantirishga imkon beruvchi amaliy topshiriqlarni bajarish orqali bilimga qiziqishi ortadi. Odatda talaba o‘quv faoliyatini dars davomida oshirishdan tashqari talabaning to‘la mustaqil faoliyati bilan birgalikda ma’lum bir qismi auditoriyadan tashqarida bajariladigan o‘qituvchi rahbarligidagi talabaning mustaqil ishini ham o‘z ichiga oladi, qolgan aksariyat qismini individual o‘zi ongli ravishda bajarishi kerakdir”, xulosaga keldik. Mustaqil ishni nazorat qilish va baholash professor-o‘qituvchilar tomonidan muntazam olib boriladi. Tadqiqotimiz davomida talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlarida ishtiroki ta’lim va kognitiv kompetensiyani quyidagicha ta’rifladik: “Talabanin bilimlarni ongli o‘zlashtirishi, samarali bo‘lish qobiliyati va tayyorgarligi ta’lim faoliyatini mustaqil boshqarish (maqsadni qo‘yishdan uni

natijasigacha, o'quv vazifasini o'z-o'zini nazorat qilish va o'z-o'zini baholash uchun belgilash), o'quv faoliyati jarayonida tanqidiy fikrlash, mustaqil ishlash, o'z-o'zini baholash va o'z-o'zini tuzatish (natija qanday bo'lsa, foydalanilgan usullar ham ma'lum), o'zining o'quv faoliyatini o'zi qo'llab-quvvatlash; ta'lim va kognitiv kompetensiya asosida texnologik komponent – o'quv faoliyatining strategiyasi va yo'llarini egallashdan iboratekan degan xulosaga keldik". Ilmiy ishiniz davomida talimda xorijiy til o'rganishda talabaniga kommunikativ kompetensiya ham shakllanishi lozimligi bayon etilgan. Maqsad talabalar kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishda ushbu maqsadga erishish uchun muloqot va suhbatga undovchi o'quv materiallarini kengaytirish hamda darsda talabalar o'rtasida kommunikatsiyani kuchaytirish zarur bo'ladi. kompetensiyalarni tanlash quyidagicha izohlanadi:

- talabalarning kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirish xorijiy til ta'limining asosiy maqsadi hisoblanadi;

- mustaqil ish soatining, ya'ni yuklamaning oshganligi sharoitida metakognitiv kompetensiya alohida individual yondashilgan o'quv jarayonini tashkil etish va uni samarali boshqarishga yordam beradi;

- muhandislik kasbiy kompetensiya asoslarini shakllantirishni 1-kursdayoq nafaqat kasbga aloqador fanlar doirasida boshlash zarurligi, balki xorijiy til fani ham kasbiy faoliyat motivatsiyasiga stimull berishga ko'maklashadi; Shu borada Qachon talaba o'zining ekanligini esidan chiqarganda eng yaxshi mutaxassis bo'ladi. Ushbu so'zlarning chuqur ma'nosi xorijiy til darslarida ochiladi. Jumladan, o'qituvchi "mentorlik" toni (ohangi) ni tashlaydi, «yuqorida»ligini esdan chiqaradi va talaba bilan yonma-yon turib, uning so'zlariga va unga haqiqiy qiziqishni namoyon etadi. Talabalar o'sha zahotiyoq muloqotda chin dildan, astoydil javob qaytaradilar, ya'ni nutqiy vaziyatda hamkor, yordamchi bo'ladilar. Ma'lumki, hamkorlik pedagogikasida o'quvchi ta'lim subyekti bo'lib, ongli va qiziqish/motivatsiya bilan o'qib o'rganishi talab etiladi.

Talabalar o'quv faoliyati davomida perseptiv va produktiv kommunikativ ko'nikma va malakalarni egallashlari zarur bo'ladi. Yuqorida ta'kidlab o'tilganlar, ya'ni o'quvchiga 100% e'tiborni qaratish,

muloqotga darhol baho berish, o'quvchiga qanday yordam kerak va h.k.z. perseptiv hisoblanadi. Ma'lumki, persepsiya – muloqotning ajralmas qismi bo'lib, talabalarning bir-birlarini tushunishlari va bir-birlari bilan muloqat qilishi idrok etishlari hisoblanadi. Kommunikativ shart-sharoit esa, muloqot muhiti, nutqiy vaziyat va o'zaro aloqani hamda hamkorlikni tashkil etish, darsni xorijiy tilda olib borish, talabaga tushunarli autentik tilda barcha nutq kompetensiyalarini o'zaro munosabatlarda moslashtirish produktivdir.

O'qituvchi tomonidan talabalarning bilimlarini ijobiy baholash talabani ijodiy fikrlash qobiliyatini o'stirishga, o'quv faoliyatini mustaqil ishlarni to'g'ri tashkil etish esa talabani erishgan yutuqlarini ham yuzaga chiqarishga yordam beradi. Universitet o'qituvchilari mustaqil va o'z-o'zini boshqaradigan ta'limni qo'llab-quvvatlaydigan o'quv muhitini yaratishlari kerak, deb hisoblaymiz. Shundagina talabalar o'z ishlariga mas'uliyat bilan yondashish va qiyinchiliklarni yengish, o'z yutuqlari haqida fikr yuritish va o'zidan g'ururlanish imkoniyatiga ega bo'lalilar”

Nutqiy vaziyat – muloqot birligi sifatida o'quv faoliyatida muhim o'rin tutadi. Rolli-statusli munosabatlar, o'zaro ijtimoiy munosabatlar, o'zaro hamkorlik faoliyati munosabatlari i, o'zaro ahloq munosabatlari vaziyatlari kiradi. Yuqoridagi vaziyatlar talaba muloqotining mavjud integrativ o'zgaruvchan sistema dinamik sistema sifatida muloqot jarayonining ishlab turuvchi birligidir. Situatsiya, ya'ni nutqiy vaziyat – dinamik sistema, muloqot esa suhbatdoshga ta'sir o'tkazish, ya'ni muloqotdosh qandaydir axborotni xabar qilganda unga ta'sir yetadi. Muloqot paytida har bir nutq partnerlari aniq vaziyat pozitsiyasida turadilar. Obyektiv va subyektiv faktorlar mavjud. Kommunikativ malakalar integratsiyasi (nutq faoliyati turlari) faoliyat topshiriqlari diapazonini kengaytiradi va o'quvchilarda mashg'ulotga qiziqish, o'rganilganlarni takrorlash va mustahkamlash uchun ko'proq imkoniyatlarni beradi.

Toshkent shahridagi Adju universitetida mutaxassislik fanlari, ya'ni ESP ingliz tilida olib boriladi. Biz mazkur mashg'ulotlarda motivatsion treninglar o'tkazib boramiz. Ma'lumki, hozirgi yosh til o'rganuvchilar,

jumladan, talabalar o'z sohasining yetuk va mashhur olimlari, masalan, Bill Geyts, Stiv Jobs, Ilon Mask, Mark Zukkerberg (Facebook asoschisi), Jek Ma (Alibaba asoschisi)lar aytgan qimmatli va motivatsion fikrlariga quloq tutadilar. Biz ingliz tili darslarida ushbu taniqli shaxslar to'g'risidagi motivatsion videolarni talabalar bilan ko'rib, ularning fikr-mulohazalarini tinglaymiz hamda muhokama qilamiz. Ushbu kichik mashg'ulotlar talabalarni nafaqat darsga balki, til o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini ortib borishiga zamin yaratadi. Misol uchun: Stiv Jobsning mashhur videodan: "I think the things you regret most in life are the things you did not do" [43-648-b.]. "O'ylashimcha, hayotda eng ko'p pushaymon bo'lgan narsalar siz qo'l urib ko'rmagan narsalardir". Talabalarining ko'pchiligi bu kabi motivatsion videolarni ko'rib, til xususiyatlarini, frazeologik so'zlar, iboralarni o'rganish orqali, ingliz tilidagi "Speaking skills / Gapirish ko'nikmalari"ni rivojlantiradi, ma'naviyatini shakllantiradi.

Bundan tashqari, chet mamlakatlarda "Tedtalk" (yoki TEDx) nomli treninglar o'tkazib turiladi, bunda o'z kasbining yoki sohasining mutaxassislari turli xil mavzularda ma'ruzalarni omma oldiga chiqib o'tkazib berishadi, bu ham tomoshabinlarni, ham kuzatuvchilarni ruhlantirib, til o'rganishga undaydi. Bunday "Tedtalk" videolarni dars mavzulariga mosini tanlab, talabalarga taqdim etamiz. Misol tariqasida keltirish mumkinki, ingliz tilida o'tiladigan "Umumiy muhandislik" fanining ilk mavzularida "Tedtalk" suhbatida "Amerikada ayol kishining nega muhandislik kasbini tanlagani va yutuqlari" haqidagi videosi talabalarining kurs haqidagi tasavvurlarini jonlantirishga yordam berdi [40; 107-b.].

Hozirgi zamonaviy ta'lim texnologiyasida, xususan, kredit-modul tizimida turli xil ta'lim platformalaridan keng foydalaniladi. Bu tizimlar nafaqat OTM faoliyatini yurituvchi va ta'lim jarayonini amalga oshiruvchi ta'minotlar bazasi, balki universitet rahbari bilan xodimlar, professor-o'qituvchilar bilan talabalar o'rtasida interaktiv aloqa vositalari (Forum, Chat va shaxsiy xabarlar almashinuvi) jamlangan tizim hamdir. Bunday Online tizimlar ortiqcha harakatlarni oldini olishga, ish va ta'lim sifatini oshirishga hamda nazorat qilishga katta yordam beradi. Mazkur tizimlarning yana bir afzalligi, universitetga doir hamma dasturlar, o'quv

rejalar, Sillabuslar, elektron darsliklar, ma'ruza-seminar, laboratoriya mashg'ulotlari, imtihon yo'riqnomalari, test va topshiriqlar, baholash mezonlari va boshqa ma'lumotlar hamda xabarlarini yangilanib turadigan holda topish yoki yuklab olish imkoniyatining mavjudligidadir. Bunday platformalar ta'lim tizimida, ayniqsa, baholash jarayonida oshkoralik va shaffoflikni ta'minlab beradi, o'qitishga asoslangan jarayondan o'rganish jarayoniga, ya'ni talabalarning mustaqil o'qib-o'rganish ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Misol uchun, Adju universitetidagi Blackboard tizimiga fan o'qituvchisi semestrda bajarilishi lozim bo'lgan loyiha ishlarini, har bir mavzu topshiriqlari "Guideline" – yo'riqnomasini va Rubrics – "Baholash mezonlari tasnifi"ni topshirish muddatlaridan avvalroq kiritib qo'yadi va talabalar belgilangan muddatgacha berilgan ishlarni yuklab qo'yishadi. Ayrim hollarda talabalarda topshiriqqa doir savollar tug'ilganda, ularni Forum, Chat- Room yoki shaxsiy xabar almashinuv sahifalari orqali jo'natishlari yoki qabul qilishlari mumkin bo'ladi. Kunlik davomat professor-o'qituvchilar tomonidan tizimga qo'yib boriladi va bu orqali talabalar kunlik faoliyatini nazoratga olish ta'minlanadi. Darslar maxsus kameralar orqali video ko'rinishida yoki jonli tarzda ushbu platformalarga yuklanadi va darslarga qatnasha olmagan talabalar bimalol dars videosini o'sha kunning o'zida o'zlashtirishlari mumkin bo'ladi.

Nofilologik ta'lim muassasalarida ingliz tilini asosan xorijiy til sifatida o'qitishning ikki maqsadini qamrab oladi. Ular:

1. Akademik tayyorgarlik (asosiy) ingliz tili (EAP: English for Academic Purposes);

2. Professional yo'naltirilgan ingliz tilini o'rganish (ESP: English for Specific Purposes). A.B.Juraboyevdan iqtibos olindi].

N.Y.Gutareva fikriga ko'ra, akademik tayyorgarlikda talabalar asosan umumiy ingliz tilini o'rganib, fundamental bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lishadi. OTM turi va ta'lim dasturidan (o'quv rejasidan) kelib chiqib, mazkur fan 1 – 4 semestrlar mobaynida o'qitilishi maqsadga muvofiqdir. Kasbiy ingliz tili "Umumiy ingliz tili" (General English)dan keyin o'qitiladigan, asosan OTM ta'lim yo'nalishi,

mutaxassislikdan kelib chiqqan holda, sohaga doir ingliz tilini o'rgatish-o'rganish tushuniladi.

P.I.Obrazsov va O.Y.Ivanovalarning o'quv qo'llanmasida keltirilishicha, Pauline C. Robinson *ESPni* ELT (ingliz tilini o'qitish)ning bir turi sifatida qarab, uni quyidagicha ta'riflaydi: "Maqsadga yo'naltirilgan tilni o'rganish". Darhaqiqat, ESP – barcha sohani o'z ichiga qamrab oladi, masalan: Business English – Biznesga doir ingliz tili, Law English – Huquq sohasiga doir ingliz tili, English for Engineering – Muhandislikka doir ingliz tili, English for Tourist Management – Turizm boshqaruviga doir ingliz tili va boshqalar. Hutchinson va Waterslar "ESP – mahsulot emas, balki yondashuv" deb ataydilar va uni ko'proq amaliyot bilan emas, til o'rganish obyekti sifatida qaralishi lozim, deb hisoblaydilar [Hutchinson va Waters; ESP dasturi butun dunyoda rivojlantiriladi, chunki unga doimiy ehtiyoj va talablar mavjud. Bu pedagog, talaba, mutaxassis zarurat sezadigan dasturdir. Aniq kasbiy kontekst doirasida tuzilgan dasturga bog'liq . P.I.Obrazsovdan iqtibos olindi].

Autentik sohaviy matnlarni va ma'lumotlarni asli kabi tushunish uchun ko'proq izlanish talab etiladi. Jumladan, sohaga doir ingliz tilini o'qitishda ma'lum muammolar yuzaga keladi:

1. Kasbiy mavzular sohaviy terminalogiyaga asoslanganligi va uning izohi, tarjima yoki talaffuz qilishdagi ma'lum bir qiyinchiliklar;
2. Sohaga doir matn yoki ma'lumotni o'qib tushunish va nutqda qo'llashda yoki tinglab tushunishda, umumiy mazmunini anglab yetishdagi qiyinchiliklar (matn yoki ma'lumotni to'liq anglab yetish uchun soha /kasb bo'yicha yetarlicha ma'lumotga ega bo'lish talab etiladi;
3. ESP – sohaviy ingliz tilini o'qitishda malakali va tajribali professor- o'qituvchilarning yetishmasligi.

Ma'lumki, oliy ta'lim muassasalarida filologiya yoki xorijiy til mutaxassisligini egallagan o'qituvchilar ESP - sohaga doir ingliz tilini o'qitishga jalb qilinadilar. Ammo, ESP o'qituvchilari shunchaki o'qituvchilar emas, ular«amaliyotchilar» bo'lib, ta'limdan tashqari o'quv materiallarini taqdim etadilar, o'quv dasturlarini ishlab chiqadilar, fan mutaxassislari bilan hamkorlik qiladilar, tadqiqot olib boradilar, kurslar va

talabalarni baholaydilar. O'qituvchining vazifasi darsni tashkil etish, dars maqsadini anglash, dars mazmunini to'liq tushunish, moslashuvchan bo'lish, talaba bilan ishlash, o'z sohasiga ozgina bo'lsada qiziqish uyg'otishdan iboratdir.

Yana bir muammolardan biri, ko'plab oliy o'quv yurtlarida sohaviy ingliz tilini o'qitishga doir aniq o'quv maqsadlari va natijalariga ega dastur (program)lar ishlab chiqilmaganligidir. Ya'ni,

- talabalar uchun sohaviy ingliz tili kursini tashkil qilishdan asosiy maqsad talabalar kasbiy lug'at boyligini shakllantirish yoki rivojlantirish, autentik sohaviy matnlarni o'z ona tilisiga tarjima qilishni o'rgatish, sohaga doir ingliz tilida muloqot qila olish ko'nikmasini rivojlantirish va h.k.z.);

- kursda "nimani?", "qanday?" o'rganadi (kurs mavzulari izchil tuzilishi, har bir mavzuning kirish, asosiy va yakunlovchi (mustahkamlovchi) mashq, topshiriqlar va mustaqil ishlarning, mavjudligi, zamonaviy va innovatsion ta'lim texnologiyalar hamda motivatsion o'yinlardan foydalanish;

- talaba kurs yakunida qanday bilim, ko'nikma, malakalar (dasturda belgilangan maqsadlarga erishganlik darajasi)ga ega bo'ladi, degan savollarga javob topish qiyin .

Ko'pgina tilshunoslar ESP o'qituvchisining ishi faqat o'qitish emasligini tan olishadi. Dadli Evans va Sent Jon (1998) «ESP amaliyotchisi» atamasini afzal ko'rishadi, chunki ushbu ta'rif yanada batafsil va to'liqroq ko'rinadi. Bular ESP amaliyotchilarining quyidagi asosiy rollarini ajratib turadi:

- O'qituvchilar,
- Kurs dizaynerlari va o'quv materiallarini yetkazib beruvchilar,
- Mualliflar,
- Tadqiqotchilar,
- Baholovchilar .

Ma'lumki, ta'lim jarayonining samaradorligi ko'p jihatdan o'quv material mazmunini to'g'ri tanlash, statika va dinamikada taqdim etishga bog'liq bo'ladi. Ta'lim mazmuni masalasi doimo pedagoglar, metodistlar va tadqiqotchilar diqqat markazida turgan. O'quv materiallarini tanlashda

mutaxassis sohasi, kasbiy tomoni hisobga olinadi. Kasbga yo'naltirilgan yoki "maxsus maqsadlar uchun ingliz tili" deb nomlangan Britaniya kurslari boy tajribaga ega va biznes, iqtisod va informatika sohasida ustuvor hisoblanadi. Maxsus maqsadlar uchun xorijiy til nazariyasi va amaliyoti xalqaro muloqot talablarini, inson faoliyati sohasidan qat'iy nazar til birliklarining tabiiy qatlamlari, darajalari bo'yicha dastur va darsliklar tuzishda, ta'lim oluvchilar uchun motivatsiya omili hisoblangan matn materialiga alohida ahamiyat beriladi. Har qanday xorijiy til o'rganish – bu matn bilan ishlash jarayonidir. Darhaqiqat, mazkur xorijiy til ta'limining negizida o'quv matni yotadi.

G.Maxkamovaning ilmiy-tadqiqot ishida madaniyatlararo kompetensiyani egallash uchun matn tanlashdagi zarur quyidagi prinsiplar aniqlangan: matnlarning turli-tumanligini hisobga olish; qadriyatlar planida shaxsga ta'sir etishni hisobga olish; madaniy xabardorlikni kengaytirish uchun lingvokulturologik salohiyatni hisobga olish; eksplitsit va implitsit lingvokulturologik axborotlarni tasavvur qilish diapozonini hisobga olish; rasmiy va norasmiy diskurslarni tashkil etishda og'zaki nutq potensialini hisobga olish; til va nutq materialini autentikligini hisobga olish; "o'zi – begona" parametrlarida kishilarga madaniy xarakteristika yoki qiyoslash misolida/axborotlarning bo'lishini hisobga olish; tematik "belgi qo'yish" (markirovannost)ni hisobga olish; ta'lim oluvchilar kontingentiga mos va yengilligini hisobga olish; kasbiy-rivojlantiruvchi planda lingvokulturologik kodlar va matnlarning pragmatik qimmatini hisobga olish. Maxsus maqsadlar uchun xorijiy til ta'limi pedagog va talabani alohida qiyinchiliklar bilan bir-biriga bog'laydi, biriktiradi. Talabalarning shaxsiy nutqiy fikrini ifoda etishini shakllantirishga qaratilgan har qanday matn o'quv matni hisoblanadi. O'quv matnini tanlashda umumiy va xususiy prinsiplarga amal qilinadi. Matn tanlashda qaysi kasbga yo'naltirilganligini hisobga olish maqsadga muvofiqdir. O'quv-ilmiy va kasbiy muloqot doirasini kengaytirish, masalan, maishiy xizmat sohasida gapiruvchi-tinglovchi rollari, monolog-dialog shakllarida va boshqalar. Xorijiy tilni o'rgatish-o'rganish mazmuni o'quv matni bilan chegaralanmaydi, balki talabani kommunikatsiyaga yo'naltirish ham talab etiladi.

Darhaqiqat, kommunikativlik – o'quv jarayonidagi jonli muloqotning ahamiyati va qiymati yuqori turadi. Talabani o'qituvchi bilan, talaba – talaba, ya'ni bir-biri bilan intensiv muloqoti, munozara, bahs va muhokamada tanqidiy yondashuv hozirgi zamonaviy darsning shakllari hisoblanadi. Zero, an'anaviy dars, ya'ni matn o'qib tarjima qilishdan voz kechilmoqda. Kredit-modul tizimida qisqa muddatda begonani nutqini tushunish qobiliyatini o'stirish va turli hayotiy vaziyatlarda xorijiy tilda samarali akademik va texnik muloqot qilish qobiliyatiga ega bo'lis maxsus intensiv kurslarda alohida o'rin tutadi.

Nofilologik OTMlarda kasbga yo'naltirilgan xorijiy til ta'limi talabalarning motivatsiyasini rivojlantirish, kompetentligini oshirishga xizmat qiluvchi bo'lajak mutaxassisning bilish va kasbiy faoliyatining ajralmas qismidir. Mazkur ta'lim muassasalarida xorijiy tilni o'rgatish-o'rganishning bugungi kundagi asosiy maqsadi o'rganilayotgan tilda samarali muloqot qilish qobiliyatini oshirishdan iborat.

Kommunikativ maqsadlarni amalga oshirishdagi til vositalari produktiv nutq faoliyati uchun va muloqot jarayonida kishilarning bir-birlarini va begonani to'g'ri tushunishlari hamda idrok etishlari uchun katta ahamiyatga ega. Kishilarning muomala madaniyati va muloqot texnikasi mehnat unumdorligi hamda samaradorlikning muhim omillaridandir. Muloqotning turlari va shakllari ko'p, masalan: rasmiy va norasmiy, subyekt-subyekt tipli (dialogik sheriklar) yoki subyekt – obyektli (monologik), yuzma-yuz yoki texnik vositalar (Telegram, Internet va b.) orqali muloqot, biror professional faoliyat jarayonidagi amaliy yoki do'stona muloqot. Rasmiy muloqot rahbarning o'z qo'l ostida ishlayotgan xodimlari bilan bo'ladigan muloqoti, professorning talaba bilan muloqoti va boshqalar. Norasmiy muloqot – kishilarning shaxsiy munosabatlariga tayanadi va uning mazmuni o'sha suhbatdoshlarning fikr-o'ylari, niyat-maqsadlari va emotsional munosabatlari bilan belgilanadi. Do'stlar, yo'lovchilar, talabalarning tanaffuzda bo'ladigan shaxsiy munosabatlar (sport, moda va boshqalar) borasidagi munozaralari va muloqotlari talabalarning pragmatik kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Muloqotning kommunikativ tomoni deganda, uning shaxslararo axborotlar, bilimlar, g'oyalar, fikrlar almashinuvi jarayoni sifatidagi

vazifalari nazarda tutiladi. O‘zaro muloqot jarayonida bir odam ikkinchi odamga psixologik ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu ta’sir ikkala tomondan ham anglanishi yoki anglanmasligi mumkin. Ta’sir ko‘rsatishning eng muhim mezonini psixologik tajribalardan bizga ma’lum bo‘lgan – odamiylik, odob-ahloq va boshqa ijobiy xislatlarning uyg‘unlashuvidir.

O‘qitish mazmuni deganda, talabalarning o‘zlashtirishi zarur bo‘lgan, ta’lim muassasasi maqsadiga mos keladigan kommunikativ kompetensiyalar darajasiningegallanganligi tushuniladi. Og‘zaki muloqotga o‘rgatish mazmuni komponentlarini to‘g‘ri aniqlash uchun quyidagi real kommunikatsiya omillarini hisobga olish zarur. Bular quyidagilar, muloqot doirasi, kommunikativ vaziyat, kommunikativ akt (matn janri namunasi tarzida), kommunikativ talab-ehtiyoj.

A.F.Beryozin, “kommunikativ aspektlar mustaqil tafakkur (mulohaza)ning rivojlanishida katta ahamiyatga ega“, degan fikrni ilgari suradi. Kommunikatsiyaning o‘rni shundaki, deb ta’kidlaydi muallif, yashirin qarshilik faollashadi va turli fikrlar ko‘rinishida yuzaga chiqadi, o‘zini shaxsiy pozitsiyasini ishlab chiqishga subyektni undaydi. Mustaqil mulohaza yuritishni rivojlanishining yuqori darajasi intellektual tashabbus va ilmiy ijoddir. Ta’lim jarayonida talabalarning motivatsiyasini oshirish ularda tanqidiy fikrlashni, muammoni ko‘ra bilish, aniqlash va hal qilishga undaydi. Kasbiy yo‘naltirilgan vaziyatlarni muhokama qilish uchun mutaxassislarga zarur leksika va grammatika asosida mashqlar tizimi ishlab chiqiladi.

Kommunikativ faoliyat komponentlarini rivojlantirishga qaratilgan quyidagi mashqlarni tavsiya etamiz

1. Choose the correct verb form in the questions in Present Perfect or Past Simple, then match them with the answers.

- Did you read / Have you read that article about recruitment last week?
- Have you seen / Did you see a new Deli exhibition yet?
- Have you ever / Did you yet applied for a job online?
- Have you had / Did you have any work experience when you joined this company?
- Has / Did she made many calls today?

- Have / Did all the candidates come for the interview yesterday?
- Have you received / Did you receive a bonus in the last six months?

☐ No, never. ☐ No, I haven't. Our results haven't been very good.
☐ Just one or two this morning. ☐ Yes, I did. I did several jobs when I was a student. ☐ Yes, it was very well-written. ☐ Just one person wasn't there.
☐ No, I haven't had time.

Xulosa shuki, kredit-modul tizimida talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirishga erishishda bo'lajak mutaxassis madaniyati, kasbiy layoqati asosiy o'rinda turadi. Talabalarga o'zining mustaqil ishini to'g'ri tashkil etishga ko'maklashish, o'z-o'zini nazorat qilish, o'zining o'quv faoliyatini tahlilini o'tkazish va baho berish juda muhim hisoblanadi. Bundan tashqari, OTM xususiyatidan kelib chiqib tanlangan kundalik hayotiy, kasbiy-sohaviy mavzular/mashqlar tanlash hamda ularni statika va dinamikada taqdim etish maqsadga muvofiqdir. Ushbu tanlangan kontekst motivatsion treninglar, ESP va autentik materiallar, turli interfaol metodlar hamda informatsion texnologiyalar asosida samarali amalga oshirilsagina talabalarning kommunikativ va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga erishiladi.

Ikkinchi bob bo'yicha xulosalar

1. Kredit-modul tizimida xorijiy til ta'limi mazmuni o'quv rejadagi soatlar o'zgarishi tufayli ancha siqiq holga keldi. O'z-o'zidan mazkur sharoit o'qituvchilarni maslahatchi va hamkor bo'lishga, talabalarni mustaqil ishlash va o'z-o'zini rivojlantirishgay yo'naltirildi. Xorijiy til o'rganishni takomillashtirish o'quv jarayonini jadallashtirish va samaradorligini oshirishni taqozo etadi.

2. Talabalar o'quv faoliyatini takomillashtirish rejasiga ko'ra ishlab chiqildi va mazmuni ikki bosqichda mufassal bayon etildi. Ushbu strategiyada statik va dinamik bosqichdagi barcha qismlarning bir-biri bilan o'zaro aloqasi, ta'siri, uzviyligi va integratsiyasi to'liq ko'rsatib o'tildi.

3. Statik bosqichning asosiy tarkibiy qismlaridan biri o'quv-

uslubiy ta'minot nazariy va amaliy jihatdan asoslangan bo'lsa, qolgan qismlarga ham izohlar berildi. Statik bosqichda keltirib o'tilgan o'quv-uslubiy ta'minot va uning tarkibiy qismlari talabaga ketma-ketlikda bilimlar to'plash va hohlagan

kompetensiyalar yig'indisiga ega bo'lish imkoniyatini beradi hamda talabani shaxsiy ta'lim trayektoriyasini belgilashga xizmat qiladi.

4. Dinamik bosqichda o'quv jarayoni va mustaqil ta'lim talqin etilgan. Jumladan, dinamik bosqich – ta'lim-tarbiya jarayoni aks etgan mazkur jarayon talabani har tomonlama rivojlantiradi, til va nutq, ijtimoiy maqsadlar, kompetensiyalarni egallashga yordam beradi.

5. Kredit-modul tizimi sharoitida xorijiy til bo'yicha talabalar o'quv faoliyatini takomillashtirishning zamonaviy modelini ishlab chiqdik. Jumladan, ushbu modelda talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirishning yo'llari aniq va mufassal ko'rsatilgan. Kredit-modul tizimida talabalar o'quv faoliyatini takomillashtirishga modulli, tizimli, kompetensiyaviy, kommunikativ-faoliyatli, integrativ yondoshuvlar asos qilib olingan. Har bir yondashuv ta'lim jarayonida o'ziga xos ahamiyatga va alohida o'ringa ega hamda bir-biri bilan o'zaro aloqador.

6. Interfaol metodlar, motivatsion treninglar, ESP va autentik materiallar hamda integrallashgan mashqlar asosida talabalarning kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirish usul va yo'llari har tomonlama keltirib o'tildi. Jumladan, kommunikativ kompetensiya bilan kasbiy kompetensiya integrallashgan holda rivojlantirildi, barcha mashqlar statikada va dinamikada ushbu kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirildi.

7. Kredit-modul tizimida talabalarni fan yuzasidan mustaqil ishlarga jalb etish ularning o'zlarini anglashlari, har tomonlama izlanib, ijodiy yondashish, oqibatda mavzu yuzasidan bahs-munozara va ochiq muloqotga kirisha olish qobiliyatlarini namoyon etishga undaydi. Ma'lumki, muloqot keng doirada o'tkaziladi, natijada talabani dunyoqarashi har tomonlama shakllanadi, mustaqil, ijodiy ilmiy tadqiqot olib borish qobiliyatiga ega bo'ladi va kelgusida kompetentlikka erishadi.

8. Xorijiy til o'rgatish-o'rganish jarayonini 2-bobda bayon etilganidek, yuqori saviyada tashkil etish nafaqat xorijiy til o'qitish

metodikasi vatexnologiyasini boyitibgina qolmasdan, balki ta'lim sifati va samaradorligini oshiradi hamda raqobatbardosh kadrlar yetishib chiqishiga hizmat qiladi.

III BOB. KREDIT-MODUL TA'LIMIDA TALABALARNING O'QUV FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHNING SAMARADORLIGI

3.1. Kredit-modul tizimida talabalarining o'quv faoliyatini takomillashtirishga yo'naltirilgan tajriba-sinov ishlarining mazmuni va asosiy bosqichlari

Oliy ta'lim muassasalarida talabalarining o'quv faoliyatini takomillashtirish jarayonining tadqiqotning nazariy asoslariga tayangan holda tajriba- sinov ishlarini tashkil etilishiga alohida e'tibor qaratildi.

Tajriba-sinov ishlarini tashkil etishdan ko'zlangan maqsad – kredit ta'lim tizimida talabalarining o'quv faoliyatini takomillashtirish imkonini beruvchi pedagogik shart-sharoitlar va vositalardan samarali foydalanish darajasini aniqlashdan iborat. Tajriba-sinov ishining vazifalariga quyidagilar kiradi:

1. Tajriba-sinov maydoni etib belgilangan OTMlarda o'quv-me'yoriy hujjatlarni (o'quv reja, fan dasturlari, darsliklar va boshqalarni) tizimli tahlil qilish asosida talabalarining o'quv faoliyatini takomillashtirishning pedagogik imkoniyatlari bo'yicha nazariy ma'lumotlarni o'rganish jarayoni umumlashtirildi.

2. Talabalarining bilimlarini aniqlash maqsadida so'rovnomalar, suhbatlar yordamida talabalarining o'quv faoliyatini o'rganish, ingliz tiliga qiziqishlari, til o'rganishdagi qiyinchiliklari va boshqa ma'lumotlarni aniqlash hamda o'qituvchilar darslarini kuzatish.

3. Kredit-modul tizimida Umumiy va sohaviy (ESP) ingliz tilini o'rgatish va o'rganishni tizimli rivojlantirishga qaratilgan integrallashgan mashqlar va topshiriqlarning samaradorligini tekshirish va sinovdan o'tkazish.

4. Tajriba - sinov ishini yakunlash va natijalarni ishlab chiqish.

Kredit-modul tizimida o'tilishi fanlar soni ancha qisqaradi, 1- semestrda talaba amaldagi 8-10 ta fanni emas, balki 4tadan 6tagacha fanni o'rganishi zarur bo'ladi va kreditlarning fanlar bo'yicha o'rtacha taqsimoti 5, 6yoki 7 ni tashkil etadi. Kredit-modul tizimi OTM o'quv dasturlariga me'yor va sifat olib kirishi, ta'limni tashkil etishda son ko'rsatkichidan sifat ko'rsatkichiga o'tishiga xizmat qiladi. Shu bilan

birga, fanlar sonining bu tarzda qisqarishi talabalarning o'z vaqt va imkoniyatlarini ushbu kam sonli fanlarni chuqurroq va har tomonlama o'rganishlariga imkoniyat yaratadi.

Tadqiqot ishida tashkil etilgan tajriba-sinov ishlari va uning natijasini baholash metodikasi «Oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayoniga kredit-modul tizimini joriy etish tartibi to'g'risida»gi Nizom talablari asosida aniqlandi.

Yuqoridagilarga asoslanib, ilmiy-tadqiqot ishining tajriba-sinov dasturi ishlab chiqildi. Tajriba-sinov bazasi sifatida Surxondaryo biloyati Termizmuhandislik-texnologiya institute, Jizzax politexnika institutini, Toshkent davlat texnika institutlari tanlandi.

Tajriba-sinov ishi 2021–2022, 2022–2023, 2023–2024 o'quv yillari quyidagi 3-bosqich – dastlabki (tayogarlik), o'rta (, shakllantiruvchi) va yakunlovchi bosqichlarda amalga oshirildi. Tadqiqotning tajriba- sinov ishlari metodikasini ishlab chiqishda kredit-modul tizimida xorijiy tajribaga suyanan holda ingliz tilini o'rganishga va talabaning mustaqil ta'limi samaradorligini oshirishga asosiy e'tibor berildi. Pedagogik tajriba-sinov ishlari “kimyoviy texnologiya “Elektr energetikasi” yo'nalishlarida birinchi bosqich talabalariga umumiy va sohaviy ingliz tilini o'qitish jarayonini kredit- modul tizimi asosida samarali tashkil etish, motivatsion treninglar orqali talabalarning xorijiy til o'rganish hamda ularning o'quv faoliyatlarini takomillashtirish yuzasidan ishlab chiqilgan tadqiqot ishining loyiha va ularning ishlash mexanizmini sinovdan o'tkazishga qaratildi.

Tajriba-sinov ishimizning dastlabki bosqichida tadqiqotning metodologik vanazariy asoslari o'rganildi, bunda OTMning kredit ta'lim tizimida xorijiy til (ingliztili)ni o'rganishni tashkillashtirish to'g'risida ilmiy adabiyotlar va dissertatsiyalar ko'rib chiqildi, tahlil qilindi, xorij kredit ta'limini o'rganish, kredit- modul tizimini an'anaviy ta'lim bilan solishtirish hamda o'rganilayotgan muammoning nazariy va amaliy yondashuvlari uchun izlanishlar olib borildi.

Tanlangan OTMlarda kredit ta'limda ingliz tilini o'rgatish-o'rganishni samarali tashkil etish bo'yicha va ushbu holatni haqqoniy baholash maqsadida 1- va 2-bosqich talabalarida anketa-so'rovnomalar o'tkazildi. (3.1.- jadval).

3.1.1- jadval Tajriba-sinov anketa-so'rovnomasida ishtirok etgan talabalar soni

Tajriba-sinov maydonlari	So'rovnomada qatnashgan talabalar soni	1-bosqich	2-bosqich
TMTI	120	60	60
JPI	120	60	60
TDU	120	60	60
Jami:	360	180	180

3.1.2- jadval

Talabalardan olingan so'rovnoma natijalari

№	Talabalarga berilgan savollar	Javoblar
1.	Ta'limda kredit so'zini bilasizmi? Ingliz tili fan uchun kredit qanday to'planadi?	1-bosqich kimyoviy texnologiya talabalarining 91%i kredit to'plash to'g'risida yaxshi tushunchaga ega emas, 1- bosqich Elektr energetikasi talabalarining 56%i savolga qoniqarli javob berdi.
2.	Ingliz tilida hozirgi darajangiz? Beginner, Elementary, Pre-Intermediate, Intermediate, Advanced	1-bosqich kimyoviy texnologiya talabalar asosan 80% 1-bosqich Elektr energetikasi 68%i esa Pre-Intermediate darajada ekanligi ma'lum bo'ldi
3.	Ingliz tilini o'rganishdan maqsadingiz?	Talabalarning kimyoviy texnologiya 56%i Elektr energetikasi fanni yaxshi o'zlashtirish uchun, 22%i xorijda o'qish yoki ishlash uchun, 18%i kelajakdagi karyera uchun, 4%i qoniqarsiz javob berishgan.
	Nutq faoliyati turlaridan qaysi biridan o'zlashtirishda qiyinchilik sezasiz? Listening (Tinglab-tushunish) Reading (O'qish) Writing (Yozuv) Speaking (Gapirish)	Talabalarning kimyoviy texnologiya 1-bosqichning 52%i Writing/Yozuv turidan qiyinalishini, 31%i Speaking /Gapirish, 8%i Listening / Tinglab-tushunish, 7%i Reading / O'qishdan qiyinchiliklar his qilishlarini yozishgan.

5.	Nutq faoliyati turlaridan qaysi birini rivojlantirishni hohlar edingiz?	59%i-Speaking; 11%i-Reading; 10%i-Listening; 10%i- Writing
6.	Ingliz tili darslarini qanday tasavvur qilasiz?	36%i to'rt nutq faoliyatini jamlangan holda intensiv, 30%i innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda, 15%i so'zlashuvga doir o'yinlar, zamonaviy usullar ko'p bo'lishini, 9% ochiq havoda, 6% qiziqarli proyektlar orqali, 4% video, kino va musiqalar orqali.
7.	Ingliz tilida qanday mavzularni o'rganishni istaysiz?	Kundalik hayotimizda zarur bo'ladigan mavzular (Umumiy ingliz tili) - 64% Sohaviy ingliz tili - 46%.

Tajriba-sinovda mezonlar, mashqlar va toshiriqlarni tanlashda talabalar fikrlariga tayandik. Jumladan, *yozuv* nutq faoliyati turidan qiyinchilik bo'lganligi sababli biz yozma nutqni tanladik. Buning sababi, chet ellik hamkorlar bilan shartnoma tuzish, ishga joylashishda Rezume to'ldirish va h.k.z. hozirgi kunda muhim sanaladi. Talabalar uchun o'tkazilgan anketa-so'rovnomadan maqsad talabalar darajasini, maqsadlarini, qiziqishlarini o'rganish va tahlil qilishdan iborat bo'ldi.

Tajriba-sinov ishlarimizda kredit-modul tizimida talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirishning reproduktiv, muhandislik kasbiy (sohaviy) va produktiv mezonlari asosida interaktiv mashq va topshiriqlar turlari ishlab chiqildi va talabalarning kommunikativ kompetensiyalari rivojlantirildi va baholandi.

Biz yuqorida aytib o'tilgan mezonlarni mashq va topshiriqlar asosida keltirib o'tamiz:

Reproduktiv:

1. Matndagi bo'shliqlar o'rnini to'ldiring (1ta so'z yoki raqam)/Gap filling.
2. Tinglang va dialogdagi bo'shliqlarni tugating (3tagacha so'zlar yoki raqamlar)/Listen and complete the dialog.
3. Berilgan mavzuga mos o'qituvchi va talaba suhbatini tinglang va jumalarga to'g'ri (T), noto'g'ri (F) yoki berilmagan (NG)

belgilarini qo'ying Listen to a conversation between a tutor and a student. Mark the following statements as true (T), false (F) or not given (NG).

4. Matn o'qing va sarlavhalarni paragraflarga moslashtiring (8 ta javob variant, ikkitasi ortiqcha)/Matching headings.

5. Muqobil javobli test topshiriqlari/Multiple choice questions. Kasbiy:

1. So'zlarni mos sarlavha ostiga joylashtiring/Place the words below under the correct heading.

2. Gapni o'qing va to'g'ri so'z (izoh)ni toping/Read the sentence and choose the correct word (or definitions).

3. Berilgan mavzu asosida juftlikda iste'molchi va muhandis rollarini ijro eting, keyin o'rin almashing/With a partner act out roles of a client and an engineer based on the task. Then, switch roles.

4. Tagiga chizilgan so'zlar ma'nodoshini tanglang/Choose the word that is closest in meaning to the underlined part.

5. So'zlarni izohi bilan moslashtiring/Matching the words with the definitions.

6. Berilgan mavzu asosida tuzilgan muammoli vaziyatga 2 daqiqali monolog tuzing Speak on the specific topic for 2 minutes.

Produktiv yondashuv:

1. Berilgan mavzuga doir do'stingizga xat E-mail yozing/Write a(n) email/letter to a friend on specific topics.(Sohaga doir) Loyiha taklifini yozing (loyiha nomi, maqsadi, muammo, tavsiyalar Fill project proposal evaluation form (name, purpose, problem and proposals).

2. Berilgan mavzu yuzasidan hisobot yozing/Write a report (based on the topic).

3. Berilgan mavzuga doir shakl/anketani to'ldiring (savol, foydalari, kamchiliklari va qaror/xulosa)/Fill the form on specific topic (Question, benefits, drawbacks and decision).

Tadqiqot ishimizda talabalarning kredit ta'lim tizimida ingliz tilini o'rganishlarini tashkillashtirish samaradorligini quyidagi jadvalda kredit ballari, harfli tizim va "yuqori", "o'rta", "quyi" daraja mezonlari asosida ko'rsatib berdik.

3.1- jadval Talabalarining kredit ta'lim tizimida ingliz tilini o'rganishlarini tashkillashtirish samaradorligi

Xarfli tizimdagi baho (Grade)	Foiz ko'rsatkichlari/ ball (Score)	Ballarning raqamli ekvivalenti (GPA)	Me'zon ko'rsatkichlari
A ⁺	95~100	4.5	Yuqori
A ₀	90~94	4.0	
B ⁺	85~89	3.5	O'rta
B ₀	80~84	3.0	
C ⁺	75~79	2.5	
C ₀	70~74	2.0	
D ⁺	65~69	1.5	Quyi
D ₀	60~64	1.0	
F	0~59	0	

Tajriba-sinovning 1-bosqich Kimyoviy texnologiya talabalarga Umumiy ingliz tilidan to'rt nutq faoliyati turlari (tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozuv) bo'yicha savol va topshiriqlar; 1-bosqich Elektr energetikasi yo'nalishi talabalariga ESP bo'yicha tinglab tushunish – *Gap filling*

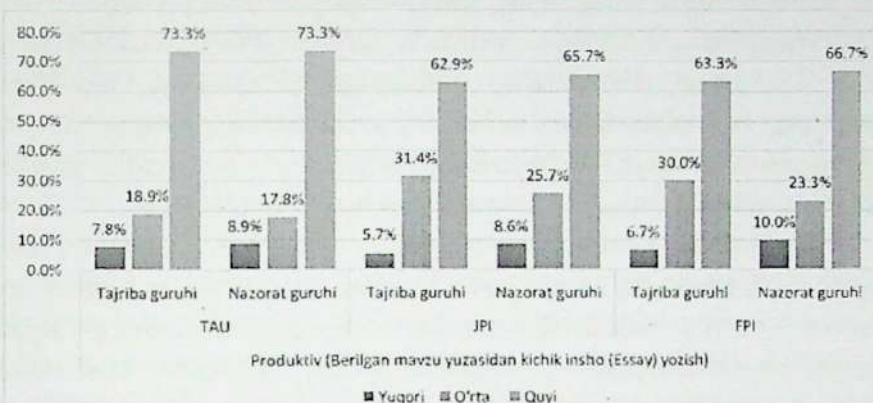
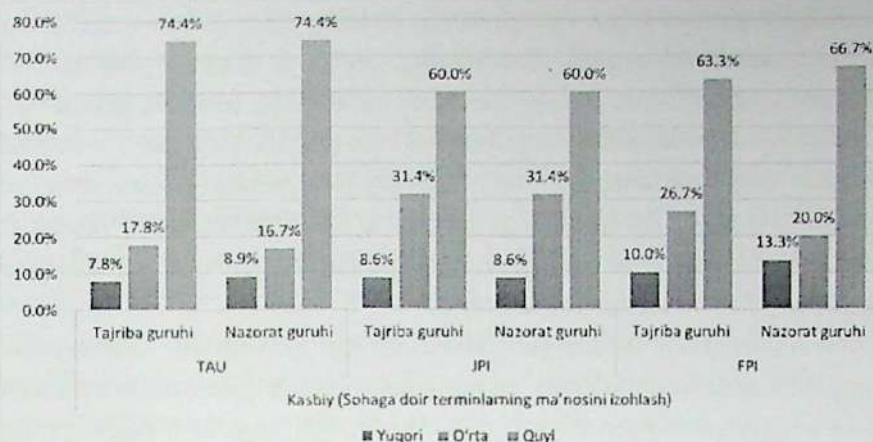
Matndagi bo'shliqlarni to'ldirish (1ta so'z/ raqam); sohaga doir terminlarning ma'nosini izohlash va soha mavzusi haqida kichik insho (Essay) yozish kabi savol va topshiriqlar asosida ularning darajalari aniqlashtirildi. (3.1- va 3.2-jadvallarga qarang)

3.1.- jadval Kimyoviy texnologiya yo'nalishidagi 1-bosqich talabalariga. Umumiy ingliz tili fanidan nutq kompetensiyalari bo'yicha dastlabki holati tahlili

Nutq kompetensiyalari	Ta'lim muassasalari	Tajriba guruhi talabasoni	Nazorat guruhi talabasoni	Tajriba guruhi			Nazorat guruhi		
				Yuqori	O'rta	Quyi	Yuqori	O'rta	Quyi
Tinglab tushunish	TMTI	60	60	40	30	25	10	15	30
	JPI	60	60	10	15	20	35	20	15
	TDTU	60	60	10	15	15	15	25	15
	Jami	180	180	60	60	60	60	60	60
Gapirish	TMTI	60	60	20	15	20	19	14	17
	JPI	60	60	21	25	23	24	28	23
	TDTU	60	60	19	20	17	17	18	20
	Jami	180	180	60	60	60	60	60	60
O'qish	TMTI	60	60	16	16	18	19	15	16
	JPI	60	60	24	24	23	22	22	24
	TDTU	60	60	20	20	19	19	23	20
	Jami	180	180	60	60	60	60	60	60
Yozuv	TAU	60	60	18	16	16	18	16	24
	JPI	60	60	23	26	24	23	26	22
	FPI	60	60	19	18	20	19	18	12
	Jami	180	180	60	60	60	60	60	60
Jami	TMTI	60	60	18	15	18	19	24	24
	JPI	60	60	23	25	23	23	20	22
	TDTU	60	60	19	20	19	18	16	14
	Jami	180	180	60	60	60	60	60	60

3.1.- jadval Elektr energetikasi yo'nalishidagi 1-bosqich talabalariga. Umumiy ingliz tili fanidan nutq kompetensiyalari bo'yicha dastlabki holati tahlili

Mezonlar	Ta'lim muassasasi -lari	Tajribaguruh i talaba	Nazoratguruh i talaba	Tajriba guruhi			Nazorat guruhi		
		soni	soni	Yuqori	O'rt	Quyi	Yuqori	O'rt	Quyi
Reproduktiv (Tinglab tushinish – Gap filling /Matndagi bo'shliqlarni to'ldirish (1ta so'z/raqam)	TMTI	60	60	8	13	39	7	14	39
	JPI	60	60	4	9	47	4	10	46
	TDU	60	60	2	7	37	3	5	38
	Jami	180	180	14	29	112	14	34	112
Kasbiy (Sohagadoir terminlarning ma'nosini izohlash)	TMTI	60	60	7	16	47	8	15	37
	JPI	60	60	3	11	46	3	11	46
	TDU	60	60	3	8	49	4	6	50
	Jami	180	180	13	35	107	15	32	133
Produktiv (Berilgan mavzu yuzasidan kichik insho (Essay) yozish)	TMTI	60	60	7	17	36	8	16	36
	JPI	60	60	2	11	43	3	9	48
	TDU	60	60	2	9	49	3	7	50
	Jami	180	180	11	32	128	14	32	134
Jami	TMTI	180	180	22	15	67	8	15	67
	JPI	180	180	3	10	22	3	10	22
	TDU	180	180	2	8	20	3	6	21
	Jami	155	155	13	34	109	14	31	110



Tajriba-sinov ishimizning o'rta (ta'limiy, shakllantiruvchi) bosqichida tanlangan tajriba va nazorat guruhlarini shakllantirildi va o'qituvchi hamda talabalarga anketa vollari tarqatildi va ular bilan suhbatlar olib borildi. Semestrlar bo'yicha taqsimlangan modullarga tayangan holda, ishlab chiqilgan integrallashgan topshiriqlar va mashqlar asosida talabalarining bilim, ko'nikma va malakalari hamda kompetensiyalari nazorat ostiga olindi. Ma'lumki, oliy ta'lim muassasalarida xorijiy tillarni o'rganish to'rt nutq faoliyati turlari (tinglab tushunish, gapirish, o'qish, yozuv) rivojlantirishga qaratilgan autentik materiallardan, multimedia va innovatsion texnologiyalaridan foydalanish muhim o'rin tutushini e'tiborga olgan holda. Bunda ko'nikma va malakalar, ya'ni til va nutq kompetensiyalarini rivojlantirishga

qaratilgan turli nutqiy vaziyatlarni tashkil etish tilni yetarli darajada egallash imkonini beradi. Talabaning ijodiy faolligiga yo'llash, mustaqil ishlashga yo'naltirish, , nutq faoliyati turlarining leksika, grammatika va talaffuz bilan ishlashning turli yo'llarini tavsiya qilish, xar xil lug'atlar va matnlar bilan ishlash, til va madaniyatni yaxlit o'zaro bog'liqlikda o'rganishda madaniy birliklarga alohida e'tibor berish, sohaviy terminlarni belgilab, o'zi uchun yozib borish kabi topshiriqlarni bajarishga talabalarga, motivatsiya berish talab etiladi.

Xorijiy tili darslarida talabalarning psixologik xususiyatlari va o'zlashtirish imkoniyatlarini inobatga olib kichik guruhlarda va individual ishlash uchun muayyan mavzuga oid bir-biriga bog'liq bo'lgan muammoli vaziyatlar va turli topshiriqlar, integrallashgan mashqlar ishlab chiqildi. Ularni bajarish uchun aniq ko'rsatmalar va tavsiyalar berildi. Guruh-guruh bo'lib ishlashda talabalarning muloqotga kirishishlari, o'z fikrlarini aytishlari, boshqalar fikrini bo'lmasdan eshitishlari, nutqiy vaziyatlarda faol ishtirok etishlari, bir-birlarining turli nuqtai- nazarlarini qadrlashlari kabi tarbiyaviy xislatlari va ko'nikmalari ham shakllantirildi.

Jumladan, 1-bosqich talabalariga ("*English Communication*" - Ingliz tilida muloqot") fani orqali Umumiy ingliz tili asoslari 1-semestr davomida o'tila boshlandi, bundan maqsad talabalarning ingliz tili ko'nikmalarini aniqlash va rivojlantirish edi. Ilk hafta "*Orientation*" - "Kursga yo'naltirish" haftaligi bo'lib, unda talabalarga fan haqida ma'lumot berildi, (1-ilova) 1- semestr davomida o'rganilishi lozim bo'lgan "*Projects*" - "Loyiha ishlari", Oraliq va yakuniy nazoratlari, ularga ajratilgan ballar va kredit haqida ma'lumotlar berildi. Ushbu jarayonda talabalar 1- semestr davomidagi ma'ruzalar, o'qib-o'rganadigan kurslari va bajarilishi mumkin bo'lgan vazifalari haqida oldindan tasavvurga ega bo'lishdi. Bundan tashqari, talabalarning mustaqil ishlashlari uchun motivatsiya uyg'otildi. Dastlabki haftadan talabalar o'rtasida Kurs va Ingliz tili haqida Anketa So'rovnoma (2-ilova) o'tkazildi. Ushbu so'rovnoma orqali ularning talablari, qiziqishlari va ehtiyojlari aniqlandi fikrlari tinglandi. Kurs davomida dars rejasiga talabalar qiziqishlaridan kelib chiqqan holda darsni tashkillashtirish maqsadi qo'yildi.

Tajriba-sinov ishi jarayonida o'tkazilgan so'rovnomada talabalarni 4 nutq faoliyati turlaridan, ayniqsa, Speaking Gapirishni rivojlantirishga ehtiyojlari borligi aniqlandi va darslar jarayonida nutq kompetensiyalaridan biri hisoblangan so'zlashishga ko'proq e'tibor qaratildi. Talabalar motivatsiyalarini oshirish uchun, ularning kreativ va mustaqil ishlashga undagan holda turli rolli o'yinlar, kichik sahna ko'rinishlari, masalan, mavzuga doir "Role-play" tashkillashtirildi. Darslar qiziqarli o'yinli vazifalar va topshiriqlar bilan yanada boyitildi va qiziqarli o'tdi. Ayniqsa, „Kahoot“, „Wordwall“ o'yinlari, Musobaqa ko'rinishidagi test topshiriqlari, "Edpuzzle" (test-topshirqli Video) va boshqalar talabalarning motivatsiyalarini yanada oshirdi va til, ya'ni lingvistik, nutqiy, ijtimoiy-madaniy va pragmatik kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qildi. Bundan tashqari, ochiq havoda o'tkaziladigan mashg'ulotlar ham tashkil etildi. Kichik guruhlar ichida va guruhlararo mavzuga doir qisqa va qiziqarli, chaqqonlik hamda topqirlikni talab etuvchi musobaqalar ham uyushtirildi ("Inner-Outer circle" - "Ichki-Tashqi doira" (3-ilova), "Matching Vocabulary" - "So'zlarni rasmlari bilan moslashtirish" va shu kabilar.

Jumladan, tajriba-sinov ishi davomida tanlab olingan talabalar kichik guruhlariga bo'lindilar va ularga asosan turli xil kasbiy va sohaviy mavzular yuzasidan loyiha ishlarini bajarish vazifa qilib berildi. Bundan asosiy maqsad talabalarning jamoa sifatida hamkorlikda ishlay olish qobiliyatlarini rivojlantirish, liderlik ko'nikmalarini shakllantirish, turli bilim darajasidagi talabalarni birgalikda ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish va guruhda turli til darajasidagi talabalarni til darajasini tenglashtirish bo'ldi. "Proyekt" (Loyiha) ishlari ilmiy va akademik maqsad hamda mazmundan kelib chiqqan holda tashkillashtirildi. Jumladan, ular quyidagilardan iborat: "Article mapping" deb nomlangan 1- loyihada, talabalar kichik guruhlariga bo'lingan holda ularga berilgan maqolalarni o'qib, uni tahlil

qilib, mazmunidagi asosiy detallarini "Mind mapping" (4-ilova) "Aql xarita"sini yaratib, darsda xaritadan foydalanib maqola haqida gapirishadi, ya'ni taqdimot qilishadi. Loyiha uchun mavzu va yo'riqnoma o'qituvchi tomonidan beriladi, loyihaga ijodiy yondashish talab etiladi.

Tajriba-sinov ishimizda talabalar *"Kelajak maqsadlari"* nomli mavzu yuzasidan mutaxassisliklaridan kelib chiqqan holda, masalan, Arxitektura yo'nalishidagi talabalar kelajakda sohalarini qanday tasavvur qilishlari haqida ma'lumot tayyorlashdi va taqdim etishdi.

Har bir loyiha bilan birga *"Guideline"* - loyihani bajarish uchun yo'riqnoma va *"Rubrics"* - loyihani baholash uchun foydalaniladigan ball qo'llanmasi (5- ilova) talabalarga taqdim etildi, yo'riqnomada talabalar loyihani qanday tayyorlashlari tasvirlangan bo'lsa, *Rubrics*ga asosan loyihadagi e'tibor qaratiladigan xususiyatlarga ajratilgan ballar yig'indisi kiritildi.

1- kurs 2-semestrda *"Business English"* kursi o'tildi. Bu kursda Biznes terminlarini o'rgatish bilan bir qatorda, qiziqarli mashg'ulotlar: *"Think wane"*, *"Job quiz"*, *"Running dictation"*, *"Muammoli vaziyat"*, *Keys stadi"*, *Debat*, *Krossvord*, *"SWOT, PEST"* tahlili (mahsulot yoki obyektning kuchli, zaif, imkoniyat va havfli tomonlarini o'rganib tahlil qilish) (6-ilovalar), eng asosiysi, loyiha qilib *"Start-up"* yaratish berildi (Biznes loyihagini yaratish).

2- bosqich talabalari ESP sohaviy ingliz tiliga doir *"Technical Writing"* - *"Texnikaviy yozuv"* kursini bir semestr davomida o'rgandilar. Kurs mavzularidan kelib chiqqan holda zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan ham foydalanildi.

Talabalar mazkur fandan kurs haqida to'liq ma'lumotga ega bo'ldilar. Ilk haftada uyga vazifa qilib, 10-15 yil ichida kelajak hayotlari, ishlari va boshqalar to'g'risidagi rejalarini tuzish, *"Mind map"* yaratish topshirig'i berildi. Natijada talabalarga fan boshidan, o'z oldilariga maqsad qo'yish va motivatsiya berish ko'zda tutildi.

Dastlabki haftada talabalar ushbu kursda foydalanishi mumkin bo'lgan 12xil tekin ilovalar bilan tanishdilar, masalan, *canva.com.*, *quillbot.com.*, *Europass.com.*, *grammarly.com.*, *wrike.com.* va boshqalar. (7-ilova). Shunday qilib, aniqlashtiruvchi tajriba-sinov jarayonida talabalarining kommunikativ kompetensiyasini shakllanganlik darajasini amaliyotdagi ahvolini o'rganish va natijani tahlil etish qator xulosalar chiqarish imkonini berdi. O'rganish natijalari asosida shakllantiruvchi tajriba-sinov metodikasi yaratildi.

Ushbu bosqichda olingan dastlabki natijalar umumlashtirildi, tahlil qilindi, navbatdagi bosqich tajriba-sinov ishlari uchun ilmiy-metodik materiallar tayyorlandi. Jumladan, ishlab chiqilgan modullar bo'yicha sohaviy xarakterdagi autentik matnlar, ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-ma'rifiy xarakterdagi kasbiy-sohaviy, ommabop matnlar, ta'limning innovatsion texnologiyalari, mustaqil ta'lim uchun pragmatik mavzular bazasi, tadqiqot uchun tanlangan uchala toifa respondentlarning kommunikativ kompetentligini shakllanganlik darajasini belgilovchi indikatorlar, ta'lim metodlari tizimi, kasbiy kompetensiya malaka talablari, didaktik shart-sharoitlari va boshqalar.

2- haftadan talabalar ishga kirish uchun "*CV/Resume*" (Obyektivka/ o'zi haqida Ma'lumotnoma) tayyorlashni nazariy va amaliy jihatdan o'rgandilar. Dastlab ular amaliy mashg'ulotda "*CV/Resume*" ning "*first draft*" - chernavoy/ qoralama nusxasini tayyorladilar. Talabalar mustaqil ravishda o'z ma'lumotlarini Rezume tayyorlaydigan maxsus web sayt - Europass.com. orqali tekshirdilar va mazkur hujjatning qanday rasmiylashtirilishini o'rganib oldilar (8-ilova).

3- hafta: talabalarimiz ishga kirish uchun ish beruvchi nomiga "*Cover letter*" (Ariza va Tarjimai hol) yozishni nazariy hamda amaliy o'rgandilar.

Tajribadan ma'lumki, ko'plab talabalar *Writing* - Yozuv nutq faoliyati turini zerikarli, deb hisoblaydilar. Biroq darslarning zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda qiziqarli tashkil etilishi natijasida talabalar ushbu faoliyat turining hozirgi paytda nechog'lik zarurligini tushunib yetdilar va ularda motivatsiya uyg'ondi. Talabalar "*Cover letter*"larini Europass.com.da yaratishni ham mashq qildilar

4-haftada talabalar birinchi topshiriqni bajaradilar "*Job interview*" - (Ishga kirish uchun suhbat) jarayonini jonli tarzda *Role-play* qilib berishdi. Dastlab ushbu loyiha ishi uchun talabalarga 2 hafta muhlat berilgan edi. Mazkur muddatda talabalar ingliz tilida *Job interview*da beriladigan savollar bilan tanishdilar. Natijada talabalar o'zlari kandidat mijoz va ish beruvchi sifatida o'zlarini sinab ko'rdilar.

«Oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayoniga kredit-modul tizimini joriy etish tartibi to'g'risida»gi Nizomga binoan, baholash mezonini ta'lim olish natijasiga erishilganligini aks ettirdi

Yakunlovchi (tasdiqlovchi) bosqichda tajriba-sinov ishlarini natijalash algoritmi ishlab chiqildi va samaradorlik ko'rsatkichlari aniqlandi.

Biz aniqlagan indikatorlarni uchala toifa respondentlarda ham shakllantirish va takomillashtirish bo'yicha quyidagi ishlar amalga oshirildi:

- tajriba-sinov ishlari loyihalashtirildi (tadqiqot olib borish dasturi, so'rovnomalar, dars ishlanmalari, ta'lim texnologiyalari, usullari, didaktik materiallar, natijani matematik-statistik tahlil qilish usullari, autentik matnlar, kasbiy-sohaviy materiallar va boshqalar aniqlandi);

- tajriba-sinov ishlari olib borilgan OTMLar talabalari va ingliz tili o'qituvchilari bilan tadqiqot boshida va tadqiqot oxirida so'rovnomalar o'tkazildi. Tajriba-sinov natijalari samaradorligiga qaratilgan tamoyillar belgilandi: tajriba-sinov natijasini oldindan ko'ra bilish, xalqaro xorijiy tajribaga asoslanganligi, tadqiqotning uzviyligi, mantiqiyliigi va izchilligi;

- tanlangan ta'lim shakli, metodi va vositalarining ta'lim maqsadi hamda vazifalariga mosligi;

zamonaviy interfaol ta'lim texnologiyasidan foydalanish, materialning soddaligi, aniqligi, motivatsion xarakterda ekanligi, haqqoniylik, natijani baholashda shaffoflik va adolatlilik, tanlangan materiallarning talabaning kelgusidagi kasbiy kompetentligiga, shaxsiy va psixologik xususiyatlariga mosligi, faoliyatning mustaqil fikrlash va erkin muloqot vositalaridan effektiv foydalanishga yo'naltirilganligi va boshqalardan iborat.

Tajriba-sinov ishlarining dastlabki aniqllovchi va yakunlovchi bosqichlarida o'tkazilgan nazorat so'rovnomalarining qiyosiy tahlillari biz olib borgan tajriba ishlarining natijadorligini hamda samaradorligini isbotladi.

Biz talabalarining kommunikativ kompetensiyalari, OTMLar talabalarining til, nutq va kasbiy kompetensiyalarining shakllanganlik indikatorlarining sifat va son jihatidan dinamik o'sganligimi isbotladik.

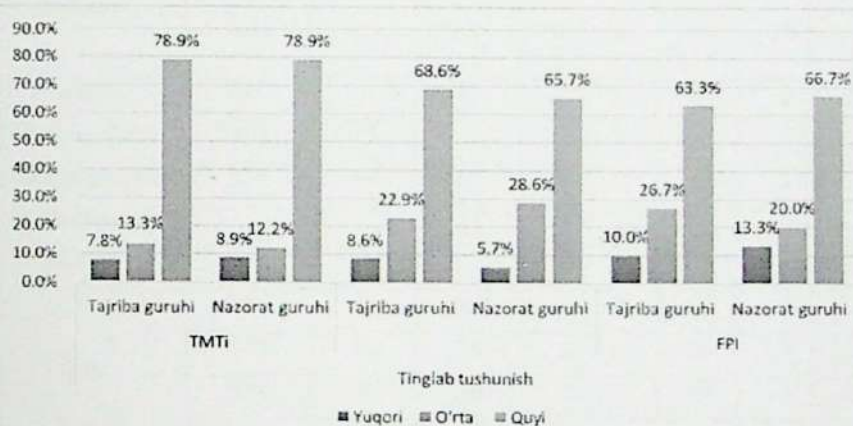
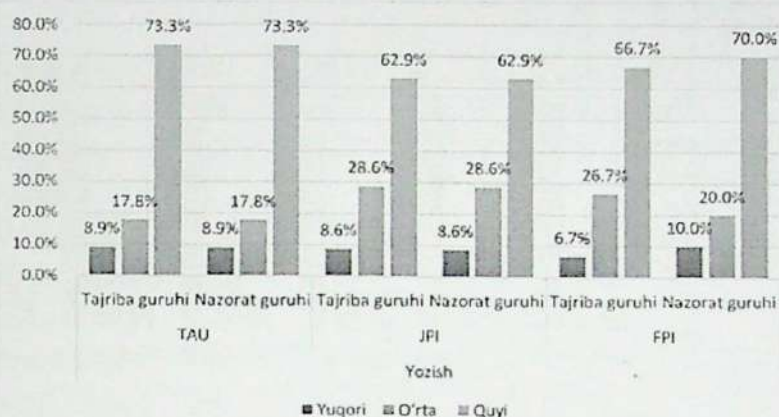
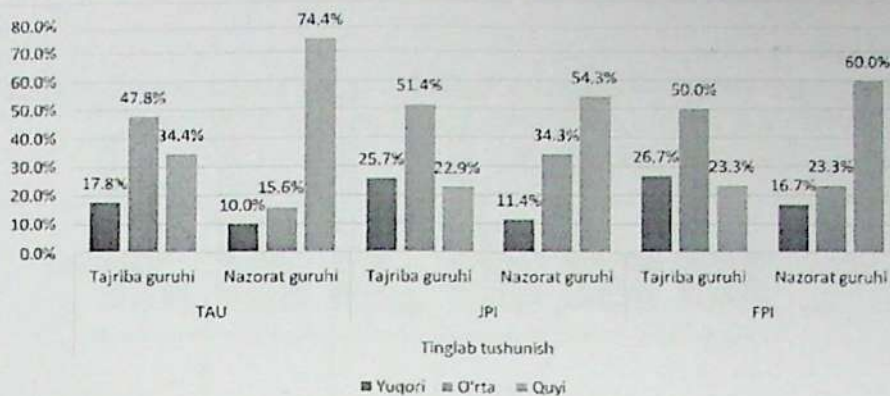
Oliy ta'lim muassasalarida Umumiy ingliz tili va ESP (sohaviy) yo'nalishidagi ingliz tilini o'rganishni samarali tashkil etish yuzasidan olib borilgan tajriba-sinov ishlari amaliyotga tadbig' etildi.

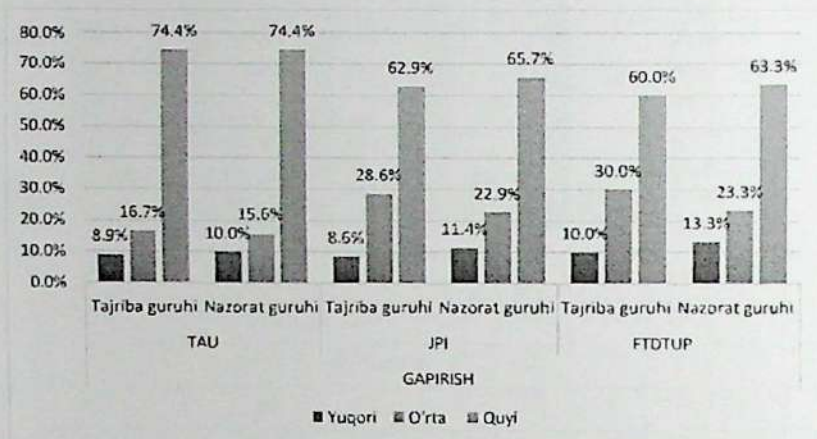
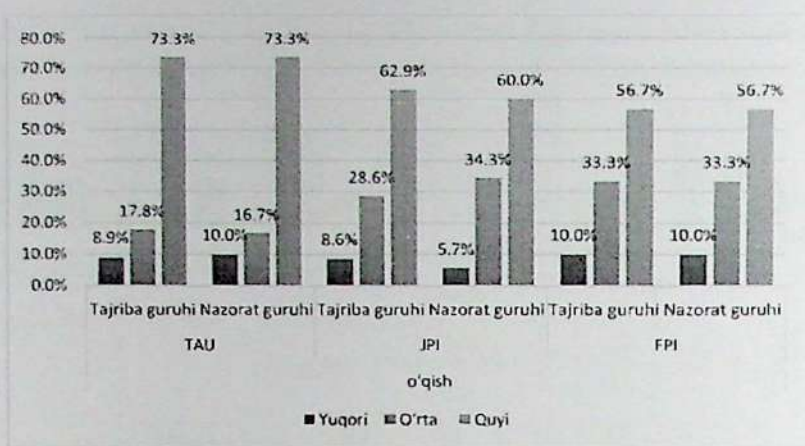
Shakllantiruvchi tadqiqotlardan so'ng, ularga berilgan savollarga aniq va to'g'ri javoblar berilgan, javoblar ko'rsatkichi 10-12% ga o'sganligining guvohi bo'ldik. Ta'kidlash lozimki, talabalar O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan belgilangan baholash mezonlari asosida baholandilar.

Olib borilgan tajriba-sinov ishlari quyidagi natijalarni ko'rsatdi (3.3-va 3.4- jadvallarga qarang):

3.4- jadval Kimyoviy texnologiya yo'nalishidagi 1-bosqich talabalariga umumiy ingliz tilidan nutq kompetensiyalari bo'yicha o'zlashtirish darajasining yakuniy natijalari

Nutq kompetensiyalari	Ta'lim muassasalari	Tajriba guruhi talabasoni	Nazorat guruhi talabasoni	Tajriba guruhi			Nazorat guruhi		
				Yuqori	O'rt	Quyi	Yuqori	O'rt	Quyi
Tinglab tushunish	TMTI	90	90	16	43	31	9	14	67
	JPI	35	35	9	18	8	4	12	19
	FPI	30	30	8	15	7	5	7	18
	Jami	155	155	33	76	46	18	33	104
Gapirish	TAU	90	90	17	44	29	9	15	66
	JPI	35	35	9	18	8	5	9	21
	FPI	30	30	9	15	6	5	8	17
	Jami	155	155	35	77	43	19	32	104
O'qish	TAU	90	90	18	48	24	10	17	63
	JPI	35	35	8	20	7	3	13	19
	FPI	30	30	8	18	4	4	11	15
	Jami	155	155	34	86	35	17	41	97
Yozuv	TAU	90	90	19	44	27	9	17	64
	JPI	35	35	9	19	7	4	11	20
	FPI	30	30	7	17	6	4	7	19
	Jami	155	155	35	80	40	17	35	103
Jami	TAU	90	90	18	45	28	9	16	65
	JPI	35	35	9	19	8	4	11	20
	FPI	30	30	8	16	6	5	8	17
	Jami	155	155	34	80	41	18	35	102





3.4- jadval

Elektr Energetikasi yo'nalishidagi 1-bosqich talabalariga umumiy ingliz tilidan nutq kompetensiyalari bo'yicha o'zlashtirish darajasining yakuniy natijalari

Mezonlar	Ta'lim muassasalari	Tajribagurhi talaba	Nazoratgurhi talaba	Tajriba gurhi			Nazorat gurhi		
				Yuqori	O'rt	Quyi	Yuqori	O'rt	Quyi
Reproduktiv (Tinglab tushinish – Gap filling /Matndagi bo'shliqlarni to'ldirish (1ta so'z/raqam)	TAU	90	90	8	13	69	7	14	69
	JPI	35	35	4	9	22	4	10	21
	FPI	30	30	2	7	21	3	5	22
	Jami	155	155	14	29	112	14	29	112
Kasbiy (Sohaga doir terminlarning ma'nosini izohlash)	TAU	90	90	7	16	67	8	15	67
	JPI	35	35	3	11	21	3	11	21
	FPI	30	30	3	8	19	4	6	20
	Jami	155	155	13	35	107	15	32	108
Produktiv (Berilgan mavzu yuzasidan kichik insho (Essay) yozish)	TAU	90	90	7	17	66	8	16	66
	JPI	35	35	2	11	22	3	9	23
	FPI	30	30	2	9	19	3	7	20
	Jami	155	155	11	37	107	14	32	109
Jami	TAU	90	90	7	15	67	8	15	67
	JPI	35	35	3	10	22	3	10	22
	FPI	30	30	2	8	20	3	6	21
	Jami	155	155	13	34	109	14	31	110

qiymatga egaligi yaqqol ko'rinadi.

Kimyoviy texnologiya yo'nalishidagi 1-bosqich talabalariga Umumiy ingliz tili fanidan nutq kompetensiyalari bo'yicha dastlabki holati bilan o'zlashtirish darajasining yakuniy natijalarini tahlil qilganmiz.

Shunday xulosaga keldik, ilmiy-tadqiqot ishimizda kredit ta'lim tizimi, ayniqsa, xorijiy tillarni o'rgatish samarali tashkil etish metodikasi va texnologiyasiga xizmat qiluvchi, o'qituvchi va talabaga yo'l ko'rsatuvchi, ularning ishini yengillashtirishga ko'mak beruvchi qator metodik tavsiyalar va ko'rsatmalar ishlab chiqildi hamda muhim g'oyalar bayon etildi. Jumladan, tajriba-sinov ishi davomida xorijiy va milliy innovatsion pedagogik texnologiyalardan unumli foydalanildi. Jumladan, xorijiy tajribaga asoslanib, sohaga oid turli modullar ishlab chiqildi hamda ular asosida maxsus dars ishlanmalari tayyorlanib, innovatsion ta'lim shakllaridan foydalangan holda o'quv mashg'ulotlari tashkil etildi, talabalarning o'quv faoliyatini tashkil etish mazmuni ishlab chiqildi.

Eksperimental guruhda mashg'ulotlar ilmiy izlanuvchi tomonidan ishlab chiqilgan ilmiy-uslubiy materiallar bo'yicha va dars o'tishga maxsus tayyorgarlik bilan olib borildi. Nazorat guruhida an'anaviy usul bo'yicha tegishli bo'limlarning o'qituvchilari mashg'ulot o'tkazdilar.

3.2-jadval Tajriba-sinov ishlarining natijalari va statistik tahlili

Tadqiqot shimizning Yakunlovchi bosqichida (2020 - 2024 o'quv yillari)	Jami o'quvchilar soni	O'quv yillari		
		2021-2022	2022-2023	2023-2024
Tajriba	360	120	120	120
Nazorat	360	120	120	120

Jami	720	120	120	120
------	-----	-----	-----	-----

Tajriba-sinovning birinchi takidlovchi bosqichida talabalarning kredit modul tizimida, qonuniyatlar hamda tushunchalarni bilish holati aniqlandi. Bunda tajriba guruhiga jalb qilingan 120 nafar o'quvchining 15,8 % a'lo, 27,4 % yaxshi, 42,1 % qoniqarli, 14,7 % qoniqarsiz natijalarni qayd etishda (3.2-jadval).

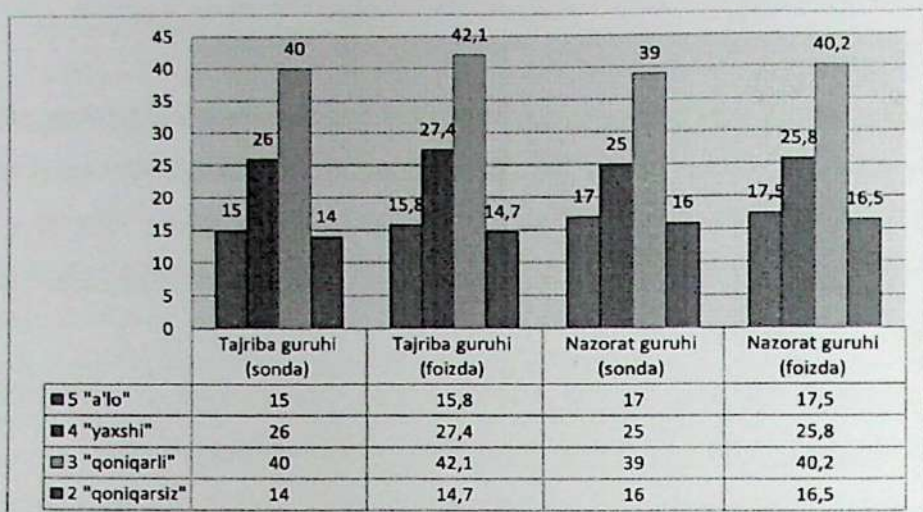
Mazkur natijalar tajriba guruhi ishtirokchilarigabiz tomonimizdan ishlab chiqilgan taklif va tavsiyalartaqdim etilishidan avval olindi.

Nazorat guruhi uchun tanlangan 120 nafar o'quvchi esa quyidagi natijalarga erishishdi 17,5 % a'lo, 25,8 % yaxshi, 40,2 % qoniqarli, 15,5 % qoniqarsiz.

2021-2022 o'quv yilida o'tkazilgan pedagogik tajriba-sinov natijalari 3.2-jadval

O'quv yili	Ko'rsatkichi	Tajriba guruhi		Nazorat guruhi	
		sonda	%	sonda	%
2019-2020	a'lo	15	15,8	17	17,5
	Yaxshi	26	27,4	25	25,8
	Qoniqarli	40	42,1	39	40,2
	Qoniqarsiz	14	14,7	16	15,5
Jami		95	100	97	100

3.1- rasmda ushbu natijalar diagramma ko'rinishida tasvirlandi



3.1-rasm. Tajriba va nazorat guruhlaridagi 2019-2020 o'quv yilida olingan natijalarni solishtirish diagrammasi.

Tajriba-sinovning ikkinchi shakllantiruvchi bosqichida zamonaviy energiya manbalariga oid nostandart masalalar, laboratoriya ishlari va boshqa topshiriqlarni bajara olishlari yuzasidan tajriba va nazorat guruhlarida o'rtasidagi tafovut aniqlandi. Bunda tajriba guruhiga jalb qilingan 102 nafar o'quvchining 20,6 % a'lo, 35,3 % yaxshi, 34,3 % qoniqarli, 9,8 % qoniqarsiz natijalarni qayd etishdi (3.3-jadval).

Mazkur natijalar tajriba guruhiga o'z yondashuv, taklif va tavsiyalarimizning biz qismini ulashganimizdan so'ng olindi.

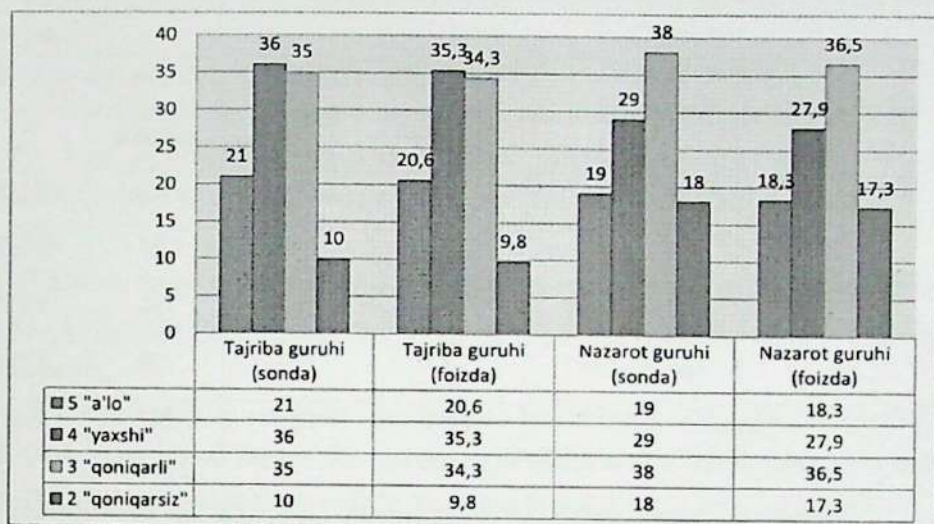
Nazorat guruhi uchun tanlangan 120 nafar o'quvchi esa quyidagi natijalarga erishishdi 18,3 % a'lo, 27,9 % yaxshi, 36,5 % qoniqarli, 17,3 % qoniqarsiz

2022-2023 o'quv yilida o'tkazilgan pedagogik tajriba-sinov natijalari

3.3-jadval

O'quv yili	Ko'rsatkichi	Tajriba guruhi		Nazorat guruhi	
		sonda	%	sonda	%
2020-2021	A'lo	21	20,6	19	18,3
	yaxshi	36	35,3	29	27,9
	Qoniqarli	35	34,3	38	36,5
	qoniqarsiz	10	9,8	18	17,3
Jami		102	100	104	100

3.2-rasmda ushbu natijalar diagramma ko'rinishida tasvirlandi



3.2-rasm. Tajriba va nazorat guruhlaridagi 2020-2021 o'quv yilida olingan natijalarni solishtirish diagrammasi.

Tajriba-sinovning uchinchi xulasalovchi bosqichida bizning metodikamiz asosida o'qitilgan tajriba guruhi hamda an'anaviy tartibda dars mashg'ulotlariolib borilgan nazorat guruhining natijalari olindi. Bunda tajriba guruhiga jalb qilingan 107 nafar o'quvchining 23,4 % a'lo, 45,8 % yaxshi, 29 % qoniqarli, 1,9 % qoniqarsiz natijalarni qayd etishdi (3.4-jadval).

Mazkur natijalar tajriba guruhiga o'z yondashuv, taklif va tavsiyalarimizni to'liq taqdim etganimizdan so'ng olindi.

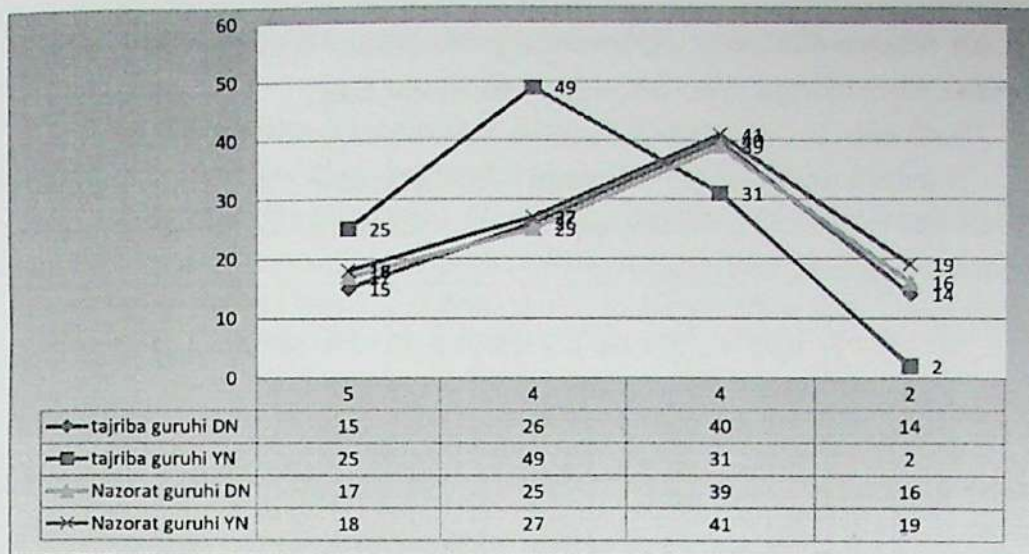
Nazorat guruhi uchun tanlangan 105 nafar o'quvchi esa quyidagi natijalarga erishishdi 17,1 % a'lo, 25,7 % yaxshi, 39 % qoniqarli, 18,1 % qoniqarsiz.

2023-2024 o'quv yilida o'tkazilgan pedagogik tajriba-sinob natijalari

3.4-jadval

O'quv yili	Ko'rsatkichi	tajriba guruhi		Nazorat guruhi	
		sonda	%	sonda	%
2021-2022	A'lo	25	23,4	18	17,1
	Yaxshi	49	45,8	27	25,7
	Qoniqarli	31	29,0	41	39,0
	qoniqarsiz	2	1,9	19	18,1
jami		107	100	105	100

3.1-rasmda ushbu natijalar diagramma ko'rinishida tasvirlandi. 3.4-rasmda tajriba-sinovning dastlabki va yakuniy natijalari umumlashtirib tasvirlangan. Bundan ko'rish mumkinki sabzi rangli chiziq (tajriba guruhidagi yakuniy natijalar) qolganlariga nisbatan farq qilmoqda, yoki ushbu chiziqda a'lo va yaxshi baholarning ko'rsatkichi qolganlariga nisbatan yuqoriroq.



3.3-rasm. Umumlashtiruvchi solishtirish

E'tibor berilsa, qolgan har uchala chiziqning tebranishi deyarli bir xil, bu esa geomerik jihatdan tajriba guruhining dastlabki, nazorat guruhining dastlabki va yakuniy natijalari deyarli bir hil ekanligini asoslaydi.

Tajriba-sinovning birinchi takidlovchi bosqichida olingan natijalarni matematik statistic tahlilini Pirsonning χ^2 – kvafrat mezonidan foydalanib olib boramiz.

Buning uchun dastlab bosh tashlanmalarni (X , Y) aniqlashtirib olamiz. Tajriba guruhining X , nazorat guruhini esa Y tanlanmalar sifatida qarab, 3.2-jadval asosida quyidagi variatsion qatorlarni hosil qilamiz.

O'quvchilarning 2021-2022 yilda o'tkazilgan tajriba-sinov jarayonida erishgan natijalari:

Tajriba guruhida,

$$\begin{cases} X_i & 5 & 4 & 3 & 2 \\ n_i & 15 & 26 & 40 & 14 \end{cases}, \quad \sum_{i=1}^4 n_i = 95 = n$$

Nazorat guruhida,

$$\begin{cases} Y_j & 5 & 4 & 3 & 2 \\ m_j & 17 & 25 & 39 & 16 \end{cases}, \quad \sum_{j=1}^4 m_j = 97 = m$$

Bu yerda n – tajriba guruhiga, m – esa nazorat guruhiga jalb

qilingan o'quvchilar soni. X_i hamda Y_j – baholash nezonlari, n_i va m_j – baholash mezonlariga mos keluvchi o'quvchilar soni.

Endi har ikki guruhdagi o'rtacha ko'rsatkichlarni aniqlaymiz.

Tajriba guruhidagi o'rtacha ko'rsatkichni $\bar{X}$ bilan, nazorat guruhidagi o'rtacha ko'rsatkichni esa $\bar{Y}$ kabi belgilab, ularni quyidagi, formulalar orqali aniqlaymiz.

$$\bar{X} = \frac{1}{n} \cdot \sum_{i=1}^{n=4} n_i X_i = \frac{1}{95} \cdot (15 \cdot 5 + 26 \cdot 4 + 40 \cdot 3 + 14 \cdot 2) = 3,442$$

$$\bar{Y} = \frac{1}{m} \cdot \sum_{j=1}^{n=4} m_j Y_j = \frac{1}{97} \cdot (17 \cdot 5 + 25 \cdot 4 + 39 \cdot 3 + 16 \cdot 2) = 3,443$$

$$\text{Foizda, 5 bahoga nisbatan } \bar{X}\% = \frac{3,442}{5} \cdot 100\% = 68,842\% \leq 100\%$$

$$\text{Foizda, 5 bahoga nisbatan } \bar{Y}\% = \frac{3,443}{5} \cdot 100\% = 68,866\% \leq 100\%$$

$$\bar{X}\% - \bar{Y}\% = 68,842\% - 68,866\% = -0,02\%$$

Tahlildan ko'rinib turibdiki har ikki guruhdagi o'rtacha ko'rsatkichlar deyarli bir xil, yoki samaradorlik aniqlanmadi. Ushbu guruhlarining har ikkisida ham o'qitish uslubi bir bo'lganligidan dalolat beradi. Quyida mazkur hulosaning rostligini tekshirib ko'ramiz.

Dastlab tajriba va nazorat guruhlaridagi ta'lim uslubi hilma-xil bo'lgan gipotezaga zid bo'lgan holni, H_0 ($H_0: X = Y$) gipotazani tekshirib ko'ramiz.

H_1 ($H_1: X \neq Y$) – tajriba va nazorat guruhidagi o'qitish uslubi hilma-hilligi ifodalovchi gipoteza.

H_1 – tajriba guruhida nazorat guruhiga nisbatan o'qitish uslub farqli degan gipotezani tekshirish uchun, Pirsonning χ^2 muvofiqlik kriteriyasidan foydalanib aniqlaymiz.

$$\chi^2_{kz} = \frac{1}{n \cdot m} \cdot \sum_{i=1}^c \frac{(m \cdot Q_{ti} - n \cdot Q_{ni})^2}{Q_{ti} + Q_{ni}} \quad (1)$$

Бу ерда, χ^2_{kz} – статистик қийматни, n ва m – тажриба ва назорат синфларида қатнашган ўқувчилар сонини, Q_{ti} , Q_{ni} – мос равишда тажриба ҳамда назорат синфларидаги ўқувчилардан баҳолаш тури

бўйича олинган ўқувчилар сонини, c – эса баҳолаш мезони ($3 \leq c$) англатади.

Бизда баҳолаш мезони $c = 4$ га, тажриба гуруҳида қатнашган ўқувчилар сони $n = 95$, назорат гуруҳида эса $m = 97$ га тенг.

$2 \leq i \leq 5, i \in N$ бўлганлиги учун, гуруҳлардаги ўқувчилардан баҳолаш тури бўйича олинганлари қуйидагича ҳисобланади.

	2 баҳо олган ўқувчилар сони	3 баҳо олган ўқувчилар сони	4 баҳо олган ўқувчилар сони	5 баҳо олган ўқувчилар сони
Тажриба гуруҳи	$Q_{t2} = 14$	$Q_{t3} = 26$	$Q_{t4} = 40$	$Q_{t5} = 15$
Нazorat гуруҳи	$Q_{n2} = 17$	$Q_{n3} = 25$	$Q_{n4} = 39$	$Q_{n5} = 16$

Топилган қийматларни формулага қўямиз

$$X_{kz}^2 = \frac{1}{95 \cdot 97} \left(\frac{(97 \cdot Q_{t2} - 95 \cdot Q_{n2})^2}{Q_{t2} + Q_{n2}} + \frac{(97 \cdot Q_{t3} - 95 \cdot Q_{n3})^2}{Q_{t3} + Q_{n3}} + \frac{(97 \cdot Q_{t4} - 95 \cdot Q_{n4})^2}{Q_{t4} + Q_{n4}} + \frac{(97 \cdot Q_{t5} - 95 \cdot Q_{n5})^2}{Q_{t5} + Q_{n5}} \right) =$$

$$\frac{1}{95 \cdot 97} \left(\frac{(97 \cdot 14 - 95 \cdot 17)^2}{14 + 17} + \frac{(97 \cdot 26 - 95 \cdot 25)^2}{26 + 25} + \frac{(97 \cdot 40 - 95 \cdot 39)^2}{40 + 39} + \frac{(97 \cdot 15 - 95 \cdot 16)^2}{15 + 16} \right) = 0,269.$$

Берилган $\alpha = 0,05$ қийматдорлик даражасида $\gamma = 4 - 1 = 3$ бўлиб, χ^2 мезонининг G жадвали асосида олинган критик қиймати $T_{kr} = 7,815$ га тенглиги ҳамда юқоридаги ҳисобга кўра,

$$X_{kz}^2 = 0,269 < T_{kr} = 7,815$$

бўлганлиги учун, нолинчи гипотеза қабул қилинади, ёки ўтказилган тажриба-синов жараёнида тажриба ҳамда назорат гуруҳидаги таълим услублари бир хил экан.

Пирсоннинг χ^2 – квадрат мезонлари асосида баҳоларнинг нормал тақсимланганлигига, қўйилган баҳоларнинг ишончли эканлигига амин бўлдик.

Ўқувчиларнинг 2022-2023 йилда ўтказилган тажриба-синов жараёнида эришган натижалари:

Тажриба гуруҳида,

$$\begin{Bmatrix} X_i \\ n_i \end{Bmatrix} \begin{matrix} 5 & 4 & 3 & 2 \\ 21 & 36 & 35 & 10 \end{matrix}, \quad \sum_{i=1}^4 n_i = 102 = n$$

Назорат гуруҳида,

$$\begin{cases} Y_j & 5 & 4 & 3 & 2 \\ m_j & 19 & 29 & 38 & 18 \end{cases}, \quad \sum_{j=1}^4 m_j = 104 = m$$

Энди ҳар икки гуруҳдаги ўртача кўрсаткичларни аниқлаймиз.

Тажриба гуруҳидаги ўртача кўрсаткични $\bar{X}$ билан, назорат гуруҳидаги ўртача кўрсаткични эса $\bar{Y}$ каби белигилаб, уларни куйидаги, формулалар орқали аниқлаймиз.

$$\bar{X} = \frac{1}{n} \cdot \sum_{i=1}^{n=4} n_i X_i = \frac{1}{102} \cdot (21 \cdot 5 + 36 \cdot 4 + 35 \cdot 3 + 10 \cdot 2) = 3,66$$

$$\bar{Y} = \frac{1}{m} \cdot \sum_{j=1}^{n=4} m_j Y_j = \frac{1}{104} \cdot (19 \cdot 5 + 29 \cdot 4 + 38 \cdot 3 + 18 \cdot 2) = 3,47$$

$$\text{Фоизда, 5 баҳога нисбатан } \bar{X}\% = \frac{3,66}{5} \cdot 100\% = 73,33\% \leq 100\%$$

$$\text{Фоизда, 5 баҳога нисбатан } \bar{Y}\% = \frac{3,47}{5} \cdot 100\% = 69,423\% \leq 100\%$$

$$\bar{X}\% - \bar{Y}\% = 73,33\% - 69,423\% = 3,91\%$$

Ушбу босқичда 3,91 % ли қисман самарадорликка эришилди. Эришилган самарадорликни Пирсон мезонидан фойдаланиб таҳлил қилиб кўрамиз, ушбу жараёнда ҳам нолинчи гипотеза ўринли деб топилса, эришилган самарадорлик рад этилади. Шу сабабли ҳам куйида H_0 ($H_0: X = Y$) гипотезани текшириб кўрамиз.

Бизда баҳолаш мезони $c = 4$ га, тажриба гуруҳида қатнашган ўқувчилар сони $n = 102$, назорат гуруҳида эса $m = 107$ га тенг.

$2 \leq i \leq 5, i \in N$ бўлганлиги учун, гуруҳлардаги ўқувчилардан баҳолош тури бўйича олинганлари куйидагича ҳисобланади.

	2 баҳо олган ўқувчилар сони	3 баҳо олган ўқувчилар сони	4 баҳо олган ўқувчилар сони	5 баҳо олган ўқувчилар сони
Тажриба гуруҳи	$Q_{t2} = 10$	$Q_{t3} = 35$	$Q_{t4} = 36$	$Q_{t5} = 21$
Назорат гуруҳи	$Q_{n2} = 18$	$Q_{n3} = 38$	$Q_{n4} = 29,$	$Q_{n5} = 19$

Топилган қийматларни (1) формулага қўямиз

$$\chi^2_{kz} = \frac{1}{102 \cdot 104} \left(\frac{(104 \cdot Q_{t2} - 102 \cdot Q_{n2})^2}{Q_{t2} + Q_{n2}} + \frac{(104 \cdot Q_{t3} - 102 \cdot Q_{n3})^2}{Q_{t3} + Q_{n3}} + \frac{(104 \cdot Q_{t4} - 102 \cdot Q_{n4})^2}{Q_{t4} + Q_{n4}} + \frac{(104 \cdot Q_{t5} - 102 \cdot Q_{n5})^2}{Q_{t5} + Q_{n5}} \right) = \frac{1}{102 \cdot 104} \left(\frac{(104 \cdot 10 - 102 \cdot 18)^2}{10 + 18} + \frac{(104 \cdot 35 - 102 \cdot 38)^2}{35 + 38} + \frac{(104 \cdot 36 - 102 \cdot 29)^2}{36 + 29} + \frac{(104 \cdot 21 - 102 \cdot 19)^2}{21 + 19} \right) = 3,243.$$

Берилган $\alpha = 0,05$ қийматдорлик даражасида $\gamma = 4 - 1 = 3$ бўлиб, χ^2 мезонининг G жадвали асосида олинган критик қиймати $T_{kr} = 7,815$ га тенглиги ҳамда юқоридаги ҳисобга кўра,

$$\chi^2_{kz} = 3,243 < T_{kr} = 7,815$$

бўлганлиги учун, нолинчи гипотеза қабул қиланади, ёки ўтказилган тажриба-синов жараёнида тажриба ҳамда назорат гуруҳидаги таълим услублари бир хил экан.

Ушбу жараёндан шундай хулосага келиш мумкинки, 2023-2024 ўқув йилида ўтказилган тажриба-синов натижасида эришилган қисман самародорлик ҳам Пирсоннинг χ^2 мезони орқали мақуullanмади.

Ўқувчиларнинг 2021-2022 йилда ўтказилган тажриба-синов жараёнида эришган натижалари:

Тажриба гуруҳида,

$$\begin{cases} X_i & 5 & 4 & 3 & 2 \\ n_i & 25 & 49 & 31 & 2 \end{cases}, \quad \sum_{i=1}^4 n_i = 107 = n$$

Н,

$$\begin{cases} Y_j & 5 & 4 & 3 & 2 \\ m_j & 18 & 27 & 41 & 19 \end{cases}, \quad \sum_{j=1}^4 m_j = 105 = m$$

Энди ҳар икки гуруҳдаги ўртача кўрсаткичларни аниқлаймиз.

Тажриба гуруҳидаги ўртача кўрсаткични $\bar{X}$ билан, назорат гуруҳидаги ўртача кўрсаткични эса $\bar{Y}$ каби белигилаб, уларни куйидаги, формулалар орқали аниқлаймиз.

$$\bar{X} = \frac{1}{n} \cdot \sum_{i=1}^{n=4} n_i X_i = \frac{1}{107} \cdot (25 \cdot 5 + 49 \cdot 4 + 31 \cdot 3 + 2 \cdot 2) = 3,907$$

$$\bar{Y} = \frac{1}{m} \cdot \sum_{j=1}^{n=4} m_j Y_j = \frac{1}{105} \cdot (18 \cdot 5 + 27 \cdot 4 + 41 \cdot 3 + 19 \cdot 2) = 3,419$$

$$\text{Фоизда, 5 баҳога нисбатан } \bar{X}\% = \frac{3,907}{5} \cdot 100\% = 78,13\% \leq 100\%$$

$$\text{Фоизда, 5 баҳога нисбатан } \bar{Y}\% = \frac{3,419}{5} \cdot 100\% = 68,38\% \leq 100\%$$

$$\bar{X}\% - \bar{Y}\% = 78,13\% - 68,38\% = 9,75\%$$

Ушбу босқичда 9,75 % самарадорликка эришилди. Эришилган самарадорлик рост эканлигини аниқлаш мақсадида Пирсоннинг χ^2 -квадрат мезонидан фойдаланамиз. Агарда эришилган самарадорлик мақуullanса, тажриба ва назорат гуруҳларидаги ўқитиш услублари турлича эканлигига ишонч ҳосил қилишимиз мумкин, шу сабабли ҳам қуйида H_1 ($H_1: X \neq Y$) гипотезани текшириб кўрамиз.

Бизда баҳолаш мезони $c = 4$ га, тажриба гуруҳида катнашган ўқувчилар сони $n = 107$, назорат гуруҳида эса $m = 105$ га тенг.

$2 \leq i \leq 5, i \in N$ бўлганлиги учун, гуруҳлардаги ўқувчилардан баҳолаш тури бўйича олинганлари қуйидагича ҳисобланади.

	2 баҳо олган ўқувчилар сони	3 баҳо олган ўқувчилар сони	4 баҳо олган ўқувчилар сони	5 баҳо олган ўқувчилар сони
Тажриба гуруҳи	$Q_{t2} = 2$	$Q_{t3} = 31$	$Q_{t4} = 49$	$Q_{t5} = 25$
Нazorat гуруҳи	$Q_{n2} = 19$	$Q_{n3} = 41$	$Q_{n4} = 27$	$Q_{n5} = 18$

Топилган қийматларни (1) формулага қўямиз

$$\begin{aligned} \chi^2_{kz} = & \frac{1}{107 \cdot 105} \left(\frac{(105 \cdot Q_{t2} - 107 \cdot Q_{n2})^2}{Q_{t2} + Q_{n2}} + \frac{(105 \cdot Q_{t3} - 107 \cdot Q_{n3})^2}{Q_{t3} + Q_{n3}} + \frac{(105 \cdot Q_{t4} - 107 \cdot Q_{n4})^2}{Q_{t4} + Q_{n4}} + \right. \\ & \left. + \frac{(105 \cdot Q_{t5} - 107 \cdot Q_{n5})^2}{Q_{t5} + Q_{n5}} \right) = \frac{1}{107 \cdot 105} \left(\frac{(105 \cdot 2 - 107 \cdot 19)^2}{2 + 19} + \frac{(105 \cdot 31 - 107 \cdot 41)^2}{31 + 41} + \frac{(105 \cdot 49 - 107 \cdot 27)^2}{49 + 27} + \right. \\ & \left. \frac{(105 \cdot 25 - 107 \cdot 18)^2}{25 + 18} \right) = 22,64. \end{aligned}$$

Берилган $\alpha = 0,05$ қийматдорлик даражасида $\gamma = 4 - 1 = 3$ бўлиб, χ^2 мезонининг G жадвали асосида олинган критик қиймати $T_{kr} = 7,815$ га тенглиги ҳамда юқоридаги ҳисобга кўра,

$$\chi^2_{kz} = 22,64 > T_{kr} = 7,815$$

бўлганлиги учун, нолинчи (H_0) гипотеза рад этилиб, унга қарама-қарши бўлган алтернатив (H_1) гипотеза қабул қиланади, ёки

ўтказилган тажриба-синов жараёнида тажриба ҳамда назорат гуруҳидаги таълим услублари бир-биридан фаркли экан. Бу эса эришилган самарадорлик ҳаққоний эканлигини асослайди.

Шундай қилиб аниқланган ўзлаштириш самарадорлиги бирдан катталигини ($\mu = \frac{3,907}{3,419} \approx 1,14 > 1$) ёки 9,75 % га ошганлигини кўриш мумкин. Демак, биз тавсия этган ўқитиш методикаси анъанавий олиб борилган ўқитиш методикасига нисбатан самарали эканлиги математик статистика усуллари орқали исботланди.

Ўтказилган тадқиқотлар илгари сурилган илмий фаразнинг тўғри эканлигини тасдиқлади. Shunday qilib, 1-bosqich Kimyoviy texnologiya, Elektr energetikasi yo'nalishi talabalariga ESP bo'yicha bilim darajalarining tajriba yakunidagi umumiy natijalarining statistik hisob natijalariga ko'ra, Student statistikasining empirik qiymati, kritik qiymatdan kattaligi, ishonch oraliqlarining bir-biri bilan ustma-ust tushmasligi, tajriba guruhlarida samaradorlik mavjudligini va bu samaradorlik Tinglab tushunish –ap filling /Matndagi bo'shliqlarni to'ldirish (1ta so'z/ raqam) mezonini bo'yicha

1.16 (16%) barobarga, Soha doir terminlarni ma'nosini izohlash mezonini bo'yicha 1.16 (16%) barobarga va Soha mavzusi yuzasidan kichik insho (Essay) yozish mezonini bo'yicha 1.17 (17%) barobarga yuqori ekanligi isbotlandi.

Xulosa shuki, tajriba-sinov jarayonida ishtirok etgan tajriba va nazorat guruhlaridagi talabalarda o'quv faoliyatining takomillashganlik darajasi yuqori, o'rta va quyi darajalarda aniqlandi. Til va nutq kompetensiyalarini aniqlash mezonlari sifatida BKMLarning to'liqligi va ularning kasbiy bilimlari bilan aloqasi tanlandi. Barcha ma'lumotlar statistik ishlov berish usullarida asoslangan.

Tajriba-sinov natijalarini statistik qayta ishlash, talabalarining o'quv faoliyatini takomillashtirish, kredit-modul tizimida talabalarining ingliz tilini kreativ va integrativ o'rganishlari, kasbiy tayyorgarliklarini oshirish bo'yicha ishlab chiqilgan qoidalarining samaradorligini ko'rsatdi. Bundan tashqari, o'zimiz tomonimizdan ishlab chiqilgan motivatsion treninglar, qiziqarli ishbilarmonlik o'yinlari va metodik usullar ham talabalarining

umumiy kompetentligini oshirdi. Ana shu jihatdan qaraganda, mazkur ishning nechog'lik nazariy va amaliy qiymatga egaligi yaqqol ko'rinadi

Uchinchi bob bo'yicha xulosalar

Respublikamizdagi uch nafar OTMlarning ta'lim yo'nalishlarida tajriba-sinov ishlari olib borildi. Pedagogik tajriba-sinov ishlari muhandislik yo'nalishida birinchi bosqich talabalariga sohaviy ingliz tilini o'qitish jarayonini kredit-modul tizimi asosida samarali tashkil etish, motivatsion treninglar orqali talabalarning xorijiy til o'rganish hamda ularning o'quv faoliyatlarini takomillashtirish yuzasidan ishlab chiqilgan loyiha va ularning ishlash mexanizmini sinovdan o'tkazishga qaratildi.

Mazkur bob yakunida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Kredit-modul tizimida talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirishga yo'naltirilgan tajriba-sinov ishlarining borishi rejalarining mazmuni va asosiy bosqichlari aniqlandi.
2. Talabalarga kredit-modul tizimi asosida Umumiy (ESP) ingliz tilini o'rganishni rivojlantirishga qaratilgan topshiriqlar integrallashgan mashqlar va topshiriqlar tizimining samaradorligi sinovdan o'tkazildi.
3. Tadqiqotizdagi tajriba-sinovning maqsadi kredit ta'lim tizimida kimyoviy texnologiya, elektr energetikasi yo'nalishlari talabalariga Umumiy (ESP) ingliz tilini o'rganishni tizimli rivojlantirishga qaratildi.
4. Ingliz tili o'quv materiallarining kredit-modul tizimi uchun chet el tajribasiga asoslanib, milliy mintaletimizga auditoriyaga moslab ishlab chiqilganligi va zamonaviy texnologiyalarni qo'llab taqdim etilganligi talabalar motivatsiyasining oshganligini, til va nutq kompetensiyalarining rivojlanganligini ko'rsatdi.
5. Oliy ta'lim muassasalarining muhandislik yonalishlarida tahsil olayotgan talabalarga Umumiy ingliz tili va ESP (sohaviy) ingliz tilini o'rgatish va o'rganishni samarali tashkil etish yuzasidan olib borilgan tajriba-sinov ishlari amaliyotga joriy qilindi. Kuzatishlarimiz, o'tkazilgan testlar, so'rovlar, suhbatlar tadqiqot ishimizni samarali bo'lishiga olib

kekdi. Natijada bir qator muhim masalalarni modellashtirish va grafik tasvirlash imkoni tug'ildi. Shunday qilib, tajriba-sinov natijalarini statistik qayta ishlash talabalarning kasbiy tayyorgarligini oshirish va kredit-modul tizimida talabalarning ingliz tilini integrativ va kreativ o'rganishlari, kasbiy tayyorgarliklari hamda o'quv faoliyatini takomillashtirish bo'yicha ishlab chiqilgan tadqiqot ishimizning samaradorligini ko'rsatdi. Bundan tashqari, ingliz tili o'quv materiallarining kredit- modul tizimi uchun chet el tajribasiga asoslanib, milliy auditoriyaga moslab ishlab chiqilganligi va zamonaviy texnologiyalarni qo'llab taqdim etilganligi talabalar motivatsiyasining oshganligini, til va nutq kompetensiyalarining rivojlanganligini ko'rsatdi. Ishlab chiqilgan qiziqarli ishbilarmonlik o'yinlari va metodik usullar talabalarning umumiy kompetentligini oshirdi. Ana shu jihatdan qaraganda, mazkur ishning nechog'lik nazariy va amaliy qiymatga egaligi yaqqol ko'rinadi.

XULOSA

“Kredit-modul tizimida talabalarning o‘quv faoliyatini takomillashtirish” mavzusidagi dissertatsiya ishi yuzasidan olib borilgan ilmiy-pedagogik tadqiqot natijalari quyidagi xulosalarga olib keldi:

1. Kredit-modul tizimida talabalarning o‘quv faoliyatini takomillashtirish muammosini rejali bartaraf etish bugungi kunda pedagogika sohasida, ayniqsa, oliy ta’lim muassasalaridagi eng dolzarb, muammoli masala ekanligi aniqlangi.

2. Kredit-modul tizimida talabalarning o‘quv faoliyatini takomillashtirishning pedagogik imkoniyatlari individual tipologik o‘quv faoliyatining psixologik strukturasini bosqichma-bosqich shakllantirish va pedagogik ta’minotini ishlab chiqish asosida takomillashtirilgan.

3. Kredit-modul tizimida talabalarning o‘quv faoliyatini tashkil etish, o‘quv faoliyati ijobiy motivatsiyasini shakllantirish hamda xorijiy tilni kommunikativ, adaptiv va modellashtirish darajasini shaxsiy motivlarga frontal moslashtirish asosida takomillashtirilgan.

4. Kredit-modul tizimida talabalarning o‘quv faoliyatini statik va dinamik bosqichda takomillashtirish mazmuni kelgusida ushbu tizim bo‘yicha ishlab chiqiladigan me‘yoriy hujjatlar, ta’lim-tarbiya jarayonining o‘quv-uslubiy ta’minotini yaratishga xizmat qilishiga ishonch hosil qilindi.

5. Kredit-modul tizimida talabalarning o‘quv faoliyati samarasini belgilab beruvchi statik va dinamik bosqichlari mustaqil o‘quv faoliyati pedagogik strukturasini va ularning o‘zaro bog‘liqligi, uzviyligini intensiv ta’minlash asosida takomillashtirilgan.

6. Kredit-modul tizimida xorijiy til bo‘yicha talabalar o‘quv faoliyatini takomillashtirish modeli kommunikativ faoliyatni yondashuvlarning o‘zaro aloqadorligini, til va nutq aspektlarini o‘zaro yaxlitligini ta’minlash hamda xorijiy tilda nutqiy amaliy faoliyat motivatsiyasini avtonom o‘quv faoliyati ko‘nikmalarini shakllantirish asosida takomillashtirilgan.

7. Kredit-modul tizimida talabalarning o‘quv faoliyati xorijiy til va madaniyat qonuniyatlarini bir butunlikda o‘rgatish-o‘rganish, mustaqil akademik va texnik muloqot vositalaridan effektiv foydalanib o‘z fikrini

og'zaki va yozma bayon qilish va izohlash ko'nikmalarini rivojlantirishga muntazam ustuvorlik berish orqali takomillashtirilgan.

8. Talabalarning kommunikativ kompetensiyalari autentik materiallar, integrallashgan mashqlar, ESP va "Tedtalk" motivatsion treninglari hamda individual-tipologik xususiyatlarini o'quv faoliyati ko'rsatkichlarini o'zaro aloqadorligini intensiv ta'minlash asosida takomillashtirilgan.

Hozirgi zamon talabi darajasidagi yangi loyihaning ishlab chiqilganligi va amaliyotga tatbiq etilganligi pedagogika sohasiga, qolaversa, xorijiy til o'qitish metodikasi rivojiga qo'shilgan katta hissa bo'ldi.

TAVSIYALAR

Yuqorida ta'kidlangan xulosalar bo'yicha oliy ta'lim muassasalari talabalarining o'quv faoliyatini takomillashtirish yuzasidan quyidagi tavsiyalar va takliflarni ishlab chiqildik:

1. Kredit-modul tizimida talabalarining o'quv faoliyatini takomillashtirishga xizmat qiluvchi xalqaro hamkorlik imkoniyatlarini rivojlantirish

2. Kredit-modul tizimi yuzasidan olib borilayotgan nazariy va amaliy ishlarni takomillashtirish.

3. Bevosita talabalar ishtirokidagi turli ijtimoiy-madaniy tadbirlar, tanlovlar, amaliy loyihalarni rejalashtirish va amalga oshirish orqali ularning kasbiy kompetentligini oshirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Normativ-huquqiy hujjatlar va metodologik ahamiyatga molik nashrlar

1. Mirziyoyev SH.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. To'ldirilgan ikkinchi nashri. – Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2022. – 416 b.
2. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 2020-yil 23- sentyabr, O'RQ-637-son: <https://lex.uz/docs/5013007>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022 – 2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni. <https://lex.uz/docs/5841063>
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni/ O'zRQHT, 2017. - 6-son, 70-modda; 20-son, 354-modda, 36-bet.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi PF-5847-son Farmoni 2019-yil 8-oktyabr. <https://lex.uz/docs/>
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-maydagi "O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risidagi"gi PQ- 5117-sonli Qarori <https://lex.uz/docs/4096197> [murojaat sanasi: 18.02.2018.]
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora- tadbirlar to'g'risida»gi 2018-yil 5-iyundagi PQ-3775-son qarori. – "Ma'rifat" gazetasi, 2018- yil 7-iyul.
8. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 11- avgustdagi "Talim muassasalarida chet tillarni o'qitishning sifatini yanada takomillashtirish chora- tadbirlari to'g'risida"gi 610-son Qarori. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. –

Toshkent, 2017. – 32 (792)-son, 820- modda.

9. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida 2020-yil 31-dekabrda 824-son Qarori, «Oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayoniga kredit-modul tizimini joriy etish tartibi to'g'risidagi Nizom».

10. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti raisligida maktab ta'limini rivojlantirish masalalari yuzasidan videoselektor yig'ilishi. Toshkent, 2022-yil 28- yanvar. <https://yuz.uz/uz/news/maktab-talimini-rivojlantirish-boyicha-ustuvor-vazifalar-belgilandi?view=talim-tarbiya--bu-bizning-kelajagimiz-hayot-mamot-masalasi--shavkat-mirziyoev>

11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 6-may kuni chet tillarini o'qitish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari yuzasidan o'tkazilgan videoselektor yig'ilishi nutqidan. <https://iiv.uz/oz/news/prezident-xorijiy-tillarni-orgatish-boyicha-kelajak-uchun-mustahkam-poydevor-boladigan-yangi-tizimni-yolga-qoyish-vaqti-soati-keldi>

12. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi 30.12.2020. https://uza.uz/uz/posts/ozbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyoevning-oliy-mazhlisga-murozhaatnomasi_198650

13. Uzluksiz ta'lim tizimining chet tillar bo'yicha davlat ta'lim standartlari // Xalq ta'limi (maxsus son), - №3. – 2013. – 144 s.

14. Nofilologik yo'nalishlarda maxsus maqsadlarga yo'naltirilgan ingliz tilini (English for Specific Purpose, ESP) o'qitish namunaviy dasturi. O'zbekiston Davlat jahon tillari universiteti huzuridagi Chet tillarni o'qitishning innovatsion metodikalarini rivojlantirish Respublika ilmiy-amaliy markazi/ Namunaviy dastur. – Toshkent, 2020.

II. Monografiya, ilmiy maqola, patent, ilmiy toplamlar

15. Abdullayev A.A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining regulativ universal ta'lim faoliyati rivojlanish xususiyatlari// Results of National Scientific Research, 2022. – B. 29 - 41.

16. Abdullayeva B.S. Axborot ta'lim muhitida masofaviy ta'limni raqamli texnologiyalar vositasida takomillashtirish / "Oliy ta'lim: muammo va yechimlar" respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi ilmiy maqola va tezislar to'plami, 2020- yil 25- may. – 21–27 b.

17. Ахмедова Л.Т. Роль и место педагогических технологий в профессиональной подготовке студентов: Монография. – Т.: Фан ва технология, 2009. - 159 с.

18. Айнутдинова И.Н. Инновационные технологии в обучении иностранным языкам в вузе: интеграция профессиональной и иноязычной подготовки конкурентоспособного специалиста: Настольная книга педагога-новатора. - Казан, 2011. – 456 с.

19. Бубнов Г.Г., Никульчев Е.В., Плужник Е.В. Опыт внедрения инновационных информационных технологий в образовательную деятельность // Высшее образование в России, - № 1, 2015. – С. 160 - 161.

20. Bo'riboyev A.A. Kredit-modul tizimida individual ta'limning o'rni / "Science and Education" Scientific Journal, ISSN 2181-0842, April 2022, Volume 3 Issue 4. – B. 892 - 895. www.openscience.uz.

21. Гальскова Н.Д. Новые технологии обучения в контексте современной концепции образования в области иностранных языков // Ж. ИЯШ, 2009. - №7. – С. 9 – 15.

22. Hasanova M.U., Jumanova M.G'. Kredit-modul tizimi va uning amaliyotga joriy etish tamoyillari (oliy ta'lim muassasalarida matematika o'qitishda) "Oriental ISSN 2181-063X Art and Culture" Scientific-Methodical Journal - (3) III /2020. – B. 264 – 270.

23. Iliyeva L. Uzluksiz ta'limda xorijiy tillarni o'qitishning lingvodidaktik tizimi tarkibi va mazmuni // J. Pedagogik ta'lim. – Toshkent, 2013. - 1-son. – B. 53 – 58.

24. Iliyeva L.K. Uzluksiz ta'limda chet tildan o'quv-metodik ta'minot: nazariya va amaliyot. Monografiya. – T.: "Navro'z" nashriyoti, 2015. – 168 b. Patent №000175 14.04.2016.

25. Iliyeva Lola, Majidova Nozima. Chet tillarni o'rganish-

o'rgatishda zamonaviy texnologiyalar // J. Til va adabiyot ta'limi. – 10-11-sonlar, 2019. – B. 18 – 20.

26. Iliyeva L.K. Masofaviy ta'limda xorijiy tillarni o'qitish-o'rgatish masalalari // J. Zamonaviy ta'lim. - №12, 2020. –B. 25 –31. <http://itm.uz>.

27. Ilieva L., Linguodidactics Changes – Educational Process – Educational and Methodological Support. International Journal of Progressive Sciences and Technologies (IJPSAT), Spanish, Vol. 17 No. 1 October 2019, pp. 245 – 248. <http://ijpsat.ijsh-t-journals.org>

28. Isyanov R.G va b. Oliy ta'lim muassasalari o'qituvchilarining malakasini oshirish texnologiyalari: Monografiya. - Toshkent, 2011. - 72 b.

29. Карпова О.Л. Педагогическая концепция содействия развитию самообразовательной деятельности студентов вуза: Монография/ О.Л.Карпова. - Челябинск: Урал ГУФК, 2009. – 310 с.

30. Кохендерфер Ю.В. Проектная методика с использованием информационно-коммуникативных технологий в обучении немецкому языку // Ж. ИЯШ, 2008. - № 4. – С. 47 – 52.

31. Кошанова М.Т. Теоретические основы формирования креативности в учебной деятельности студентов по средствам медиатехнологии / М.Т. Кошанова, Ж.Т. Кошанова // «Вопросы современной науки»: коллект. науч. монография; – М.: изд. Интернаука, 2021. т. 69. doi:10.32743/25001949.2021.69.318621

32. Le Mahieu, Jacqueline. The differential effect of attitudes and motivation on competence and control in second language acquisition. Interlanguage Studies Bulletin, vol. 8, no. 1, Sage Publications, Ltd., 1984, pp. 24 – 58, <http://www.jstor.org/stable/43135300>.

33. Lutfullayev P. About credit-module training system. – Namangan, 2019.

34. Majidova N.D., Badelbayeva Y.O. English. O'quv qo'llanma. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2022-yil 30- dekabrda 429-sonli buyrug'iga asosan. Ro'yxatga olish raqami 429-32.

35. Majidova N.D. Kredit-modul tizimida chet tili fanini o'rgatish- o'rganish xususiyatlari // TDPU ilmiy axborotlari ilmiy-nazariy jurnali, 12-son, 2021. - B. 103 – 108.

36. Majidova N.D. Kredit-modul tizimida xorijiy til ta'limining nazariy asoslari / I-International Congress on Modern Sciences Tashkent Chemical- Technological Institute, Toshkent – Turkiya xalqaro Kongressi, 10-11 may 2022. – 646 – 652 b. ISBN: 978-625-7464-90-1 www.scienceuzbekistan.org.

37. Махкамова Г.Т. Концепция формирования межкультурной компетенции студентов английского языка: Монография. – Ташкент: Фан, 2010. – 208 с.

38. Nazarova S.A. Teaching English for specific purposes and teacher training/ "Ta'limda zamonaviy trendlar: xorijiy tillar va xalqaro iqtisodiyot" mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari to'plami, 2022- yil 23- fevral. – 516-518 b.

39. Новиков Л.Н. Модульная технология как средство повышения качества обучения в вузе / Л.Н. Новиков, Г.В. Булкалова // Стандарты и мониторинг в образовании. – М., 2001. – № 2. – С. 39 – 42.

40. Новиков А.М. Структура образовательной деятельности обучающихся // Муниципальное образование: инновации и эксперимент. - №4, 2010. – С. 3 – 12.

41. Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: Изучение, обучение, оценка: Монография. – М.: Московский гос. лингвистический университет, 2005. – 248 с.

42. Sattorov T. Bo'lajak chet til o'qituvchisining uslubiy omilkorligini shakllantirish texnologiyasi: Monografiya. – T.: TDYUI, 2003. – 192 b.

43. Соляник О.Е. Модульная система в работе с иностранными учащимися технического вуза// Ж. Крымский научный вестник, №1 (7), 2016. – С. 154–162. krvestnik.ru

44. Стариченко Б.Е. Оценка результатов учебной деятельности студентов в рамках информационно-технологической модели обучения// Образование и наука. - 2013. - № 5 (104). – С.

45. Степанова В.С., Миронова И.Б. О дефиниции понятий «образование», «образовательная деятельность», «образовательная услуга» Научно-практический журнал «Гуманизация образования» № 1/2015, ISSN 1029-3388. – С. 22 - 26.

46. Suryani, Soedarso, Muhibbin, Marsudi, Suarmini. (2020). Leveraging educational functions of inspirational video: Emerging students' sense of community development. International Journal of Education, Language and Religion, 2(2), pp. 85-101.

47. Tang T. and Austin M. (2009) Student's perceptions of teaching technologies, application of technologies, and academic performance, Computers & Education, vol. 53, pp. 1241–1255.

48. Taylakov N.I., Omonqulova Sh.N. Talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda modulli o'qitish texnologiyalaridan foydalanish // "Science and Education" Scientific Journal, Volume 1, Issue 3, June 2020. - B. 520 – 523. www.openscience.uz.

49. Трутнева Т.В. Особенности отбора содержания обучения для краткосрочных курсов иностранного языка// Филологические науки. Вопросы теории и практики Тамбов: Грамота, 2019. Том 12. Выпуск 8. С. 298-302. <http://navoiy-uni.uz/uz/new/Kredit-modul-tizimi-haqida-bilasizmi>

50. Yuldashev E.S. O'quvchilarning o'quv faoliyati uchun suggestiv motivatsiyasini rivojlantirish// Science and Innovation international scientific journal. - №3, 2022. – B. 667 – 672.

51. Зимняя И.А. Психологический анализ урока иностранного языка// журнал Иностранные языки в школе. – 1984. – №3. – С. 16 – 19.

52. Sherov D. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarining ilmiy- nazariy asosi // Academic research in educational sciences volume 2 | ISSUE 4 | 2021 ISSN: 2181-1385 Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723 DOI: 10.24411/2181-1385-2021-00841, Academic Research, Uzbekistan. – pp. 2052 – 2057. www.ares.uz.

53. Черниковская М.В. Учебная деятельность

студенческой молодежи как ключевой элемент образовательного процесса в высшем учебном заведении// Журнал исследований по управлению. – Пенза, 2018. – С. 1 – 9.

III. Foydalanilgan boshqa adabiyotlar

54. Abdullayeva B.S. Bo'lajak o'qituvchilar o'quv-ilmiy faoliyati motivatsiyasining psixofiziologik determinantlari: Psixologiya fanlari doktori (DSs) ilmiy darajasini ... dissertatsiya. – Buxoro, 2022. – 220 b.

55. Ahmedova N.M. Интегратив ёндашув асосида бўлажак ўқитувчиларнинг касбий тайёргарлигини такомиллаштириш: Ped. fan. dokt... (PhD) ilmiy darajasini ... dissertatsiya. – Toshkent, 2021. – 148 b.

56. Андреева А.А. Стрессоустойчивость как фактор развития позитивного отношения к учебной деятельности у студентов: Автореф. дисс. на соискание уч. ст. канд. пед. наук. – Тамбов, 2009. – 27 с.

57. Andrejs Rauhvargers, Agnese Rusakova. Improving recognition in the European Higher Education Area: an analysis of national action plans, © Council of Europe, December 2009. – pp. 179.

58. Azizova G.G. Oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilarining kasbiy-pedagogik faoliyatini takomillashtirish (ingliz tili materiallari misolida): ped. fan. dokt. diss. avtoref. – Samarqand, 2019. – 52 b.

59. Бабанский, Ю.К. Избранные педагогические труды / Сост. М.Ю. Бабанский. – М.: Педагогика, 1989. – 560 с.

60. Barrow, C.W. Universities and the Capitalist State: Corporate Liberalism and the Reconstruction of American Higher Education, 1894–1928. Madison: University of Wisconsin Press, 1990, pp. 329.

61. Begimqulov U.SH. Pedagogik ta'lim jarayonlarini axborotlashtirishni tashkil etish va boshqarish nazariyasi va amaliyoti: ped. fan. dokt. ilmiy dar..... diss. – Toshkent, 2007. – 305 b.

62. Белич. В.В. Развитие творческой активности учащихся на основе навыков комплексного анализа учебно-познавательной

деятельности: Методические рекомендации / Под ред. В.В. Белич. - Челябинск, 1991. - 97 с.

63. Березин А.Ф. Развитие субъектности студентов-психологов в процессе самостоятельной учебной деятельности. Автореф. дисс. на соискание уч. ст. канд. пед. наук. – Ставрополь, 2002. – 21 с.

64. алая Е.Н. Общепедагогические особенности организации самостоятельной образовательной деятельности студентов: Автореф. дисс. на соискание уч. ст. канд. пед. наук. – Смоленск, 2004. – 20 с.

65. Biggs, J. (2003). Регулирование преподавания для построения обучения. Академия высшего образования: Bingham (1999 г), Руководство для разработки результатов обучения <https://www.heacademy.ac.uk/aligning-teaching-constructing-learning>

66. Болонская декларация “О Европейском регионе высшего образования”. - г.Болонья, Италия, 1999.

67. Бойко М.В. Методика формирования иноязычной коммуникативной успешности на занятиях по иностранному языку у студентов непрофильных вузов. Дисс. на соискание канд. пед. наук. (специальность 13.00.02 - Теория и методика обучения и воспитания (иностранные языки)) Тамбовский гос. университет им. Г.Р.Державина, 2020. – 220 с.

68. Bravo, E., Amante, B., Simo, P., Enache, M., Fernandez, V. (2011). Video as a new teaching tool to increase student motivation. Conference Paper. <https://doi.org/10.1109/EDUCON.2011.5773205> DOI:

69. Букина А.Н. Воспитание положительной мотивации учебной деятельности студентов (на примере технического вуза) : Автореф. дисс. на соискание уч. ст. канд. пед. наук. – Екатеринбург, 1994. – 18 с.

70. Бурденюк Г.М. Управление самостоятельной учебной деятельностью при обучении иностранным языкам взрослых: Автореф. дисс. на соискание уч. ст. канд. пед. наук. - Москва, 1993. – 51 с.

71. Bzonková, Z. (2018). Video as a motivational factor in teaching and learning english [Diploma Thesis]. Masaryk University. file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Video_as_Motivational_Factor_in_Teaching_a

72. David Crosier, Jasmin Maki (2022). Understanding the European higher education area: The impact of the Bologna process. In M. Priyam (Ed.), Reclaiming Public Universities: Comparative Reflections for Reforms (1 ed., pp. 70-91). Taylor and Francis Inc.. <https://doi.org/10.4324/9781003229384-5>

73. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения: Опыт теории и эксперимент психологические исследования. – Педагогика, 1986. – 239 с.

74. Gardner, R. Ijtimoiy psixologiya va ikkinchi til o'rganish: Motivatsiya va munosabatlar ro'li. – London: Edward Arnold, 1985. - 10 b.

75. Евсеева Ю.А. Формирование учебно-познавательной компетенции будущих педагогов в процессе самостоятельной работы: 13.00.01. Общая педагогика, история педагогики образования: Дисс... ученой степени канд. пед. наук. – Саранск, 2020. – 193 с.

**KREDIT-MODUL TIZIMIDA TALABALARNING O'QUV
FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH (ingliz tili misolida)**

MONOGRAFIYA

ASHUROVA NASIBA MUXAMMADIYEVNA

Muharrir: Eshqorayev. S.

Tasdiqnoma № 255979, 13.04.2024

Bosishga 20.06.2024 da ruxsat berilgan. Format 60x84/16 9 bosma taboq

Garnitura Times New Roman. Adadi 20 dona. Buyurtma № 12

“TERMIZ PUBLISHING CENTER” nashriyotida tayyorlandi va
chop etildi.

Surxondaryo viloyati, Termiz shahri, Uvaysiy ko'chasi 8A-uy, Toshkent
sh., "TRASTBANK" XA BANKINING BOSH OFISI, MFO: 00491,

INN: 311209934 H/R: 20208000307031406001

Телефон: +998-88-808-21-07

ISBN 978-9910-9173-5-6



Termiz – 2024

ISBN 978-9910-9173-5-6



0 780010 017356